

NA-865

NA-865

Összeállító: SIMON FŐZSEK

Összeállítás ideje: 1943.

TART.: PARASZTÉLET BALATONSZENTGÖRGEÖN
+ XX. K. ELSŐ FELEBEN

167 bp, 14 pld

Földrajzi mutató: BALATONSZENTGÖRGEÖT

Székmutató: VII,
XIX,
XXVI,
XXXIII, 1

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖZS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES HTK. 2336-os TETELÉBŐL

11/7/7

2336

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

Simon József:

Parasztélet.

Szokások, babonák, mesék, ha-
gyományos munkák Balatonszentgyör-
gyön a XX. század első felében

Balatonszentgyörgy

- 1973 -

2336

RIFTL-ÉRNAI MŰZÉUM KAPDÓVÁR

P A R A S Z T É L E T .

Szokások, babonák, mesék, hagyományos munkák Balatonszentgyörgyön
a XX. század első felében.

Simon József, 1973.

P A R A S Z T É L E T .

Szokások, babonák, hagyományos munkák Balatonszentgyörgyön a
XX. század első felében.

A megszokás olyan egy ember életében, hogy az nemcsak könnyíti vagy nehezíti cselekedeteit, gondolkodását, hanem sokszor utját is megszabja. Egy-egy szokást abbahagyni nagyon nehéz. Hányszor fogadtuk meg, hogy ezt meg ezt nem csináljuk többé; sikertelenül. Valami nagy ok kell, hogy a megszokotton akaratunk győzedelmeskedjen. Olyan ok kell, amelyik életünkben, munkánkban feltétlenül jobbat eredményez. Ilyen ok hiányában minden szokásunk megmarad, amire csak rááll a kezünk, rájár a szánk, akaratlanul eszünkbe jut, vagy odáig sem ér el, hogy csak gondoljunk is rá. Vannak az embernek értelmes, jó szokásai, amelyek változhatnak az idők folyamán, és vannak értelmetlen szokásai, amelyek a se jó, se rosszal a sirig kísérik. A szokások - ~~45~~ hányzó hajlamunknál fogva - ragadósak, sokat belőlük az utódok is átvesznek szertartásosan és hagyományosan.

Nemcsak az egyén életében, a közösségben is vannak ugyanilyen közös szokások, amelyeknek irtására, megváltoztatására nagy ok kell, vagy ápolásuk sokszor a haladás biztosítása miatt összevetésre, felismerésre ad alkalmat.

A balatonszentgyörgyi parasztság elmúlt és eltűnőben lévő szokásait, babonáit és meséit, a megszokotthoz ragaszkodó munkáját, életét szeretném bemutatni. Érdekességét ma a valóság felidézett hangulata adja. Mosolygunk és alig hisszük. Pedig egy emberöltővel ezelőtt itt még összekeverték a mesét és a valószínűséget. Csodás fényességből és hihetetlen sötétségből ötvöződtek szürke napjaik, amelyekből még gondolatban sem igen voltak képesek kilépni. Nekik mese a távolbalátás, meg a holdutazás, valóság volt a föld turása közben az Isten rendelése, a menyország és a pokol, az átkok megfogása és a hit.

Hittek, mert tudatlanok voltak és görcsösen ragaszkodtak az öröklött tudatlanságukhoz. Hittek a babonákban, a természet

feletti erőben, amelyre egész életüket bízák. Ez a hit ott volt mindennapjukban, munkában, örömben, bánatban egyaránt. Az öregek meg voltak győződve, hogy mindent a legjobban tudnak és amit hallottak, tapasztalataikkal adták tovább. Sohasem firtatták mi az igazság. A tapasztalattal minden összefért a vallás mellett, mert a jó vagy rossz termés, erő és betegség, születés és halál okát valamivel mindig megmagyarázták és az Isten rendelése ellen az ördög cimboráival, boszorkánysággal és ősi babonákkal is próbálkoztak. Sohasem tudták meg, hogy melyik segített vagy ártott.

Életük mindennapi munkájában, egy-egy hosszan egyhangu munkafolyamatban unaloműző volt a mese. Nem a "hol volt, hol nem volt", hanem a "mi lett volna, ha..." Ez volt az igazi mese, ebben éltek. Parasztjainkat a félelem jellemezte. Féltek és féltettek. Félelemből imádkoztak vagy káromkodtak. Féltették a mindennapi kenyerüket és ami keveset összekuporgattak földben, állatokban, épületekben. Féltek a tüztől, víztől, jégesőtől, rossz emberektől. Féltették az életüket, szerelmüket; a bor-adta bátorságban is ezért verekedtek néha össze.

Éltek ahogy tudtak, kevés földön, kevés lehetőséggel.

Hogyan is volt?

Megpróbálom elmondani, megmutatni. A valóság felvillantott emlékképeivel nemcsak a száraz adathalmazt, az itteni bezárt élet hangulatát is szeretném megőrizni.

3. sz. sz. sz. sz. sz.

... az új évet köszöntve ...

... a jövőre nézve ...

... a múltat megemlékezve ...

... a jelenre tekintve ...

... a jövőre nézve ...

I. Jeles napok.

... az új évet köszöntve ...

... a jövőre nézve ...

1. Az újév köszöntése.

... az új évet köszöntve ...

... a jövőre nézve ...

... a múltat megemlékezve ...

... a jelenre tekintve ...

... a jövőre nézve ...

... a múltat megemlékezve ...

... a jelenre tekintve ...

... a jövőre nézve ...

... a múltat megemlékezve ...

... a jelenre tekintve ...

... a jövőre nézve ...

4.

Az új év köszöntése.

Ritka évben hónélküli, még ritkábban fagymentes az új év reggele.

Vigyázni kell, hogyan kezdünk az új esztendőben.

Először is korán kell kelni, mert aki ilyenkor lustálkodik, az egész évben lusta lesz.

A parasztházak dideregve tartják fedelükön a fehér, szakállas hódnunát. A fák meredten pattannak a jégtük szurásától. A kutyák reszketve vackolnak beljebb a szalmakazal oldalában. A sötétet is megsápasztja a fagyos köd kristály remegése.

Bent a körtés falióra kerrenve hatot üt.

- Elaludtunk. - Édesanyám csinál ébresztőt. Sötétben kap magára valami göncöt és az asztalon matat. Zörren a gyufásdoboz, lobban fényre a petróleum lámpa.

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! - Ébredünk iggatottan. /Igy kell köszönteni minden lámpagyújtást./

- Ninderekkén! Na, mit kell most még mondani?

- Boldog újévet kívánunk! - motyorogjuk.

- Na, nem egészen így! Először itthon mongyátok el a verset, aztán majd úgy mehettek! Addig maraggyatok csak ágyban amíg tüzet rakok!

Édesapám is fölöltözködik. A bundasapkát a fejébe vágja, aztán csikordul a kulcs, nyikorog az ajtó, ropog kint a hó.

Ahogy a "porhent" melege érződik, bujunk ki a dunyha alól. Édesapám is visszajött az istállóból.

- Csupa dér az istállóajtó, bellürü. Fáznak szegény párák! Dobtam alájuk még szómát, vetettem elejbük, csak rágógyanak, majd világosan kiganzok. Gyerekek ne mennyetek sehá, mer olyan hideg van, hogy még a madarak is guggulva röpülnek!

Kár a szóért. Nem azért tanultuk egy hétig a verseket, hogy most itthon maradjunk. Fel akarunk állni sorba, hogy szavaljunk egymás után, de még nem lehet. Előbb mosakodni kell. Édesanyám behoz az elsőszobából, a karácsonyfa alól egy piros almát.

- Gyertek hamar, ezzel mosakodjatok, hogy olyan pirosak legyetek, mint ez az óma!

Tulesünk a mosdáson, élveztük az almával dörzsölést. Ezt így szokták ilyenkor.

Édesapám előveszi a pálinkás butykót, kortyant belőle,

5

tovább adja, aztán vág egy karéj kenyeret. Mi gyerekek is kapunk kis szelet pálinkás kenyeret. Nem igen pálinkás, inkább csak a szaga van rajta, de megtanultuk, hogy pálinkát nekünk nem szabad inni, mert az mérgező, öl és butít; nem tudjuk, hogy akkor a nagyok miért isszák.

Én kezdem vigyázz-állásban az újévi köszöntőmet.

Boldog újévet kívánni jöttem én,
ennek a szép téli napnak sugárzó reggelén.
Kamarátokban sok jót, házatokban békét,
Szívetekbe a boldogság áldott csendességét...

A Pistie más:

Adjon Isten minden jót
az új esztendőben,
Fehér kenyér dagadjon,
Nyárfa tekenőben...

Hanem amikor odaért, hogy "olcsó legyen az ökör, nyerjen a mézsáros", édesapám megállította.

- Ezt ne mondd!

- Édesapám, hiszen így volt benne édesanyám olvasókönyvében!

- Akkor se mondd! Ezt hagyd ki!

Nagy dolog elhagyni valamit, amikor már megtanultuk és az a cél, hogy minél hosszabbat mondjunk, mert azért több jár, úgy éreztük. Hogy megmásítani is lehessen valamit, eszünkbe se jutott. Édesanyám segített ki alkudozó zavarunkból.

- Mondjátok úgy, hogy drága legyen az ökör, akkor jó lesz! Örülünk a megoldásnak.

A Bözsi kishugóm a kicsinyek mondókáját fujja.

Pici szívem, kicsi szám

Boldog újévet kíván!

Pici pusztit is kap érte.

Mielőtt elindulnánk, még egyszer mekapjuk az utravaló tanácsokat.

- Legelőször öregapátokhoz kell menni, aztán a Mária-nénétékhez! Utána gyűhetnek csak a szomszédok. Bözsi, te csak később mehetsz el, ha már a gyerekek meggyűttek! Akkor majd elkísérnek egészen a Mária-nénétekig!

Erre jön a pityergés, toporzékolás. Négy éves gyermeknek nem lehet megmagyarázni, hogy újévkor csak férfi léphet először a házba; csak az hoz szerencsét. Ha még nem volt férfi és nő

jön elsőnek, azt kiátkozzák még a világból is. Elmondják minden boszorkánynak, bűdös kurvának. És ez a legnagyobb sértés, évekig is tartó haragos ok.

Derengő reggel lépünk ki az ajtón. Ráragad kezünk a kilincstre. A csikorgó havon gyorsan szedjük a lábainkat. A kémények füstje magasba száll, az ablakok sárga szemei csalogatnak. A csendet kopogás, nyikorgás, szöszmötölés, köhécselés hangjai törik meg.

Elkéstünk már, vannak már akik megelőztek bennünket. Távolabbról kétszer is ismétlődik, mint rekedtes csengettyű szó, hogy "szabad-e ujévet köszönteni". Öregapáméknál mi nem kérdezzük meg ezt, mert nekünk itt nem "szabad", hanem "kell". Így van az illendőség. Azt viszont nem illik, hogy ott van már a Csuha Pista, mert nekünk kellett volna elsőként lennünk. Szerencsénkre olyan köszöntőt mondott, hogy mi csak kuncogtunk rajta.

Adjon Isten minden jót,
diófából koporsót...

Az öregpapa felfortyant, na ezt jól megmondtad! Talán meg is haragudott volna, ha nem versnek hallja és nem újév napja volna. /Nem jó haraggal kezdeni az évet./

A mi mondókáinkat már az egész nagycsalád meghallgatja. A nagybátyáink bejöttek pálinkázni, az ágyaink is letették a fejkét. Szépen mondjuk, hibátlanul, Csak akkor döccen meg a Pisti, amikor odaér, hogy..."olcsó legyen"... én meglököm, észbekap, elhallgat, majd nagyot kiált "drága legyen az ökör"... Igen nagy a sikerünk, igen megdicsérnek bennünket. Büszkék is kicsit ránk. Pálinkás cukrot kapunk /ez is nagy szó!/, de pénzt nem, még két fillért sem.

- Fiaim pénzt máma nem kaphattok, mer ahunnan újév napján pénz megy ki, oda egész évbe nem gyün vissza.

Örülünk a sikernek, de azért elszontyolódva futunk visszafelé a Máriánémékhez. Itt sem kapunk pénzt, csak almát. Nem is késünk, futunk tovább a keresztapámékhoz.

- Szabad-e ujévet köszönteni?

- Szabad, szabad, csak gyertek fiaim!

Egyedül ül az asztal mellett, előtte tálon fél sült malac és a pintes-üveg, a pocakját huzogatja és a csizmájával bajlódik.

- Várgyatok e'kicsit! Gyere fiam, - fordul felém - huzd le előbb ezt a bűdös csizmát, összecsuszott a kapca benne!

A Mariska még aluszik, a keresztanyátok meg fej.

Ugrom gyorsan, lehuzom simán, csak a másik lábához feszitem a bakancsomat. Ujra tekeri a kapcát, belelép a csizmába. Kezemet a nadrágom szárához törölgetem. A Mariska is felül az ágyban, amikor elmondjuk a köszöntőt.

- Jól van fiaim! Újjetek le, ezt még a keresztanyátoknak is elmongyátok! Had örüljön, hogy millen szép verset tuttok!

« Kiáll az ajtóba, elkiáltja magát.

- Naca!

Semmit többet. És bejön. Mindegyikünknek 10-10 fillért ad. Boldogok vagyunk, madarat lehetne velünk fogatni. Akár is tizszer is elmondjuk ezért, csak az aggaszt, hogy kicsit erősebben világosodik. Jön a keresztanyám.

Össze-vissza csókol, szeret bennünket a szép versekért. Adna mindent, mint a saját gyermekének. Mi mégsem őt szeretjük jobban, mert furcsának találjuk, hogy magázza a keresztapánkat. Furcsának találjuk, hogy ő olyan sovány a kövér keresztapánk mellett és hogy arany foga van. Kedveskedésénél többre becsljük a keresztapám neyers humorát, örökké vicces ugratásait.

- Gyertek, egyetek ebbü a döglött malacbu!

- János, megint mit beszél? Egyetek csak gyerekeim nyugodtan, nem vót ám döglött!

A Mariska is integet az ágyból, hogy nem, nem.

- Hát nem döglött meg amikor megóted? Iszen te óted meg és elevennyen megsütötted!

Ennék is, meg nem is, szégyeljük is, nem is elfogadni.

Nem eszünk, köszönünk, sietünk. Tiz fillérrel a zsebünkben újabb pénzszerzés lehetősége csábit. Csak az utcán értjük meg mit is mondott a keresztapám. Vidáman soroljuk a házakat. Nem mindenhova engednek be bennünket, de ahol csak köszönthetünk, mindenhol kapunk 2-4 fillért a Posta utcában.

Harmincnégy fillér keresetet számolunk össze otthon fejünkint.

Édesanyámnak mondom, hogy mégis csak kaptunk pénzt, ha az öregpapa meg a Márjénémék nem is adtak, mert nem mindenki babonás.

- De ha a Közön allu jártatok vóna, suhunse attak vóna semmit!

Lehet. A Posta utcában csak olyan félparasztok, zsellérek laktak, akiknek nem volt veszíteni valójuk.

Ezt a babonát az urak közül csak a jegyzőné tartotta, az

is fukarságból.

Ujév napján csak reggel köszöntek "boldog újévet"-tel. Aztán elmentek 10 órakor a misére és elénekelték, hogy -, Ó szép Jézus, ez új esztendőben, légy hiveiddel"... Ott perselybe kopogtak a szegénység utolsó kétfillérjei is.

A kocsmáros pedig a tizeseket, huszasokat megköpdöste, - "apád, anyád idejőjjön" - és úgy vágta zsebre.

Nagy Jánosnak elvált a nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő. A hirtelen elvált a nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő. A hirtelen elvált a nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

II. Születéstől a halálig.

Itt az állás a nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

1. Keresztelő.
2. Temetés.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

A nő a vidék hátról. A nap
közben folyton elvált, hogy hirtelen elvált a lakás,
szelvényben visszaverték. A nő is utas volt. Félreírta
a nő.

Keresztelő.

Nagy foltokban olvadt le a hó a vetések hátáról. A nap olyan fényesen sütött, hogy hunyorogva néztünk a latyakos, mindenhol visszaverődő fénybe. Az utca sara félszárig ért és cuppantva huzta le a rosszul befűzött bakancsot. Csak a postaut közepén lehetett eljárni.

Vasárnap délután volt. A hátsó szobában mezitláb kuporogtunk a padon, az asztal mellett. A miseutban egészen átázott bakancsaink a spórhentnél száradtak. Malmoztunk. Édesapám az öcsémnek segített, édesanyám a kalendáriumot böngészte.

Akkor állított be a fiatalasszony, nyomában a kiskabátos, sovány férje.

- Jó beszélgetést adjon Isten!

- Nemigen beszélgetünk, de hozott Isten benneteket! Mariska, tedd le azt a nagykendőt, aztán gyertek, üljetek le!

Szivesen fogadtuk őket. A kerekarcu, domborodó, helyes menyecske édesanyám mellé ült az ágy szélére, a Jóska bácsi /nekünk bácsizni kellett/ pedig a székre, az asztal mellé.

Nálunk is szegényebb képesaratók voltak. Az ember igen jó dolgos, az asszony a házimunkában volt ügyes. Segíteni szoktak, úgy melegedett össze a két család. Mi is segítettünk nekik a házukat tömni, meg egyebet is, hogy ne tartozzunk egymásnak.

Egy darabig még malmoztunk, az asszonyok hol hangosan, hol suttogva voltak egymással elfoglalva. Aztán édesapám fölvette a pad végéből a borosüveget.

- Hagyjuk a gyerekeket, inkább beszéljünk!

És beszélgettek. Mi is bele-belekotyogtunk néha, de inkább csak füleltünk.

- Ilonka néném, most már megmondjuk miért jöttünk! Ha meg nem vetnének bennünket...

Keresztanyának hívták édesanyámat. Ő elvállalta szabadkozás nélkül. Ezt senki sem szokta visszautasítani. Sértés lett volna. A legszegényebbek általában módosabbat szoktak hívni. A komaság mindig előnyt is jelentett. A szegény koma segített a "pógár" komának szorultságában, a nagy dologidőben; az meg visszaszolgáltá amikor ráért. A komaságot komolyan vették. A megtisztelő keresztapám, keresztanyám megszólítás

ugy ellepte a falut, mint a filokszéla a szőlőket. Az csak szaporodott. Legalább a fél falut így szólítottuk, mert az egész rokonságban a komaság szétágazó szárait is követni kellett. Ez a megszólítás illette részünkről a saját keresztszüleinken kívül a szüleink, nagyszüleink sőt a dédszüleink örökölt komaságából nemcsak a komákat, hanem azok leszármazottjait is.

Általában asszonyokat szoktak keresztanyának hívni, de lányok is kereszteltettek már. Ilyen kivételes esetben külön hívtak meg egy legényt keresztapának, de ennek semmi szerepe nem volt. Csak a pap írta be a nevét. Ez a legény a keresztanyaságot vállalt lány kiszemeltje, vagy az ifju szülők nőtlen férfitestvére szokott lenni.

A Mariska szemérmessé vált. A mezőn mennyit bolondozott velünk a nyáron, most meg mindig a bakancsainkra pislogott, amikor édesanyám hangosan faggatta.

- Mikorra várjátok? Választottatok-e már nevet neki?

Nem lehetett bennünket kiküldeni. Mi is megtudtuk a nagytitokból valamit.

- Ha gyerek lesz, Jóska lesz, ha lány, akkor meg Mariska.

- Ez a legjobb. Tenálatok ez nem okoz gondot. Az egyszeri keresztanya az úgy járt ám, hogy elfelejtette mit is mondtak neki otthon, aztán a Zsófit Borbálának kereszteltette. Szegény lány már csak az iskolában tudta meg a háború alatt, hogy ő nem Zsófi, hanem Boriska.

- A Kis komaasszony anyja, az öreg Kati néni, ennél sokkal cifrább dolgot csinált! - kontráz rá édesapám. - Az meg igen szerette a pálinkát, aztán amikor az Ádán Viktort vitte kereszteltetni és azt kérdezte tőle a pap, hogy mi a neve, egyből rávágta, hogy Kati. A bábaasszony se szólt, oda se figyelt, még azután a papra se. Az Ádán Viktort sohase keresték katonának. Csak akkor sült ki, hogy Katira keresztelték, amikor nőszülni akart és az öspörös azt mondta, hogy nincs megkeresztelve. De mióta a jegyzőségen is be kell jelenteni, azóta ilyen nem fordult elő.

1895-től anyakönyveznek.

A névválasztás ősi hagyományokon alapult. Nálunk nem okozott régebben gondot. Csak arra vigyáztak több gyereknél, hogy azonos nevet ne adjanak kettőnek. Pedig állítólag ilyen is előfordult.

A gyerekek anyjuk, apjuk, nagyanyáik, nagyapáik, aztán komák keresztneveit kapták. Hogy a sok azonos családnév mellett hány azonos nevű egyén volt, azzal nem törődtek. Az öregapa sohasem volt érzékeny az unokák csufnévére, abból nem engedett, hogy a legidősebb gyerek ne az ő nevét viselje.

Édesanyám felajánlja a paplant, pólyát.

- Mariskám, hosszuvánkost, meg huzatot ne csinálj, nekünk már az ugysem kell! Elég nekem, hogy három gyerekkel vert meg az Isten. A paplanhuzatot meg majd, amit csináltál, arra teszed, amelyikre akarod, vagy amelyikre kell. Csak szerencsésen meglegyen!

Három hét múlva szerencsésen meg is lett a kis Mariska. Azt mondta a bábaasszony, hogy olyan egészséges, mint a vas, nem kell futni vele a keresztelő-kutra. Füröztés után rá is kötötték mindjárt a piros szalagot a bal csuklójára, nehogy megártson neki a szem.

A keresztelést az életnél is fontosabbnak tartották, mert az élet csak rövid, de a tulvilág örökké tart. Az ujszülött eredeti bűnben jön a világra, amíg meg nem keresztelik pogány. Ha így hal meg, örök kárhozatra kerül, sátánkézre a pokolba. Ha pedig a keresztelő viz már tisztára mosta, a halál a menyország angyalai közé viszi, az angyalok seregébe, az örök boldogságba. Ebben minden parasztszülő hitt.

A halva született, megkereszteletlen csecsemő-halottat még a temetőbe se lehetett eltemetni. Ezeket csak a gyepűn kívül, a temető árkába ásták el. Ez szégyen volt az anyára és szerencsétlenséget jelentett az egész családra nézve is. Nem a gyerek miatt, mert azt ad az Isten másikat, hanem a sok leselkedő baj, veszedelem miatt, mert az ördöggel kerültek így rokonságba. Sokat kellett imádkozniuk és várták, igen várták, hogy egy kis angyal mentse majd őket. Kivételek a "szégyentelen" megesett lányok, akik már előbb is az ördöggel cimboráltak és titkolt anyaságuk a temetőárokba vezetett. Ők nem imádkoztak másikért, a bajtól sem féltek, mégis szerencsésük volt, csak elvette őket valaki.

Nem lehet csodálkozni, hogy a keresztelést mindenek fölé helyezték. Azt el nem mulasztották volna! Máig is él ez a babonás hit a vallással. Erősebb a megsejtetés szertartása minden józan észnél.

Általában pap keresztelt, de keresztelt kántor is, sőt a bábaasszony, vagy bárki igen sürgős esetben. A sürgősséget a

halál mindig igazolta. Ha nem volt kéznél szentelt-viz, mindenféle viz megfelelt keresztelés céljára. Csak a Nagy Jancsira mondták, hogy azt a pap is borral keresztelte, azért félt világháború után szokás. Itt az okot nem szabad elhallgatnom: 1896-tól 1910-ig 183 csecsemő halt meg, 1956-tól 1970-ig viszont csak 3. De azt is meg kell jegyezni, hogy akkor 785 volt a születések száma, most pedig 287.

Az ujszülöttet másnap vitték keresztelésre Vörsre a paphoz. A harmadnapos, vagy még későbbi keresztelés csak a második világháború után szokás. Itt az okot nem szabad elhallgatnom: 1896-tól 1910-ig 183 csecsemő halt meg, 1956-tól 1970-ig viszont csak 3. De azt is meg kell jegyezni, hogy akkor 785 volt a születések száma, most pedig 287.

Keresztlányá megszületésének hírére édesanyám délben, a gyorsan levágott kakas aprólékjából becsinált-levest vitt a Mariskának. Az apróságot megköpdöste - úgy kellett - és ahogy örvendezve nézte, csak azt mondogatta, hogy "jaj, de csunya vagy". Csak a háta mögött dicsérték.

Másnap reggel édesapám befogta az egyest. A kocsi hátul üléskeát tett. A kasba az elmaradhatatlan pintest. A mama ott hon nagy ebéd készítéséhez látott.

A bábaasszony adta fel a kocsira, édesanyám ölébe a kendőkkel is körültakargatott pólyásbabát. Ugy terítették rá a keresztelő-paplant. A kislingelt fehér terítő alól mosolygott a rózsaszín. Ez a szín mutatta, hogy lánygyereket visznek. A fiukat a kék alátét árulta el. A bába is felült. Mentek Vörsre.

Hűvös, ködös, szomorkás volt az idő.

Tizenegy óra is elmúlt, mire visszaértek. A Jóska bácsi széles mosollyal állt a konyhaajtóban. Ment, hogy levegye a lányát, de leintették, mögötte az anyósa még az ajtót is becsukta. Az asszonyok lekászálódtek a kocsiról, aztán édesanyám ölében a kicsivel, az ajtó elé álltak.

A bábaasszony kopogtatott.

- Engedjenek be, mert jó uton jártunk, jó szándékkal jöttünk és hoztunk is valamit!

-Mit hoztatok?

- Egy kis angyalt. Ugy hívják, hogy Mariska.

Szélesre tárták az ajtót.

- Gyertek kis hajlékunkba, a Jézus Mária szent nevében! Nagy dicsérettessékkal léptek be.

A Jóska bácsit édesapám biztatgatta.

- Te, nyulj csak bele ott hátul a kasba! Vedd ki amit ott találasz!

Kedélyesen vigasztalgetták egymást a kocsi mellett.

Odabent éktelen oázásba kezdett a kis Mariska. Csak az anyja mellén hallgatott el.

- Olyan hangja van, hogy ebből operaénekes leszi!

- Hagyni kell, hadd sirjon, - oktatótt a bába - hadd nőjön a tüdejé!

- A kis komisz egész uton aludt jövet-menet, de a templomban nem állt be a szája.

Csak a bábaasszony maradt ott. Édesapám úgy nyargalt be a nyitott kapun édesanyámmal, mintha kergetné valaki. Mi is akkor értünk haza az iskolából. Nevetve mondták, hogy a Jóska bácsi nem találta fel magát, nem tudja mit csináljon. Gyereknek jobban örült volna.

- Siessünk, mert mindjárt dél lesz!

- Józsi fiam, szaladj el öregapádhoz, mondd meg neki, hogy legyen szives adja oda a kisebbik csutorát, mert a mienk egy szul-likon csöpögtet. Ne késs ám!

A mama elkészítette a paszitos fejkosarat. Rakott bele egy fazék sárga metélt-levest, főtt kakashust, sült tyukhust, paradicsom-mártást, turós- meg káposztás rétest, linzert meg kuglit. Letakargatta a himes szőttes kosárruhával. Édesapám televítte a csutorát vörösborral.

Édesanyám a konyhakötényéből tekerceset csinált, fejére vette a kosarat és elindultak a paszittal. Sóvárogva néztünk utánuk. Mi nem mehettünk el.

A keresztelői ebédre csak a komát, komaasszonyt, no meg a bábát szokták akkoriban meghívni. Nagy-családos anyának a módosabb koma két kosár paszítot is küldött.

Egy hétig tartott a gyerekágy. Addig a gyerekágyas asszonynak nem volt szabad felkelni, kimenni, napnyugta után pedig még az ágyról sem lehetett leszállnia, mert akkor a "Szépasszonyok" elcserélik a gyerekét.

Amíg a Mariska fel nem kelhetett, nemcsak a bábaasszony, hanem édesanyám is mindennap meglátogatta és minden délben főtt ételt vitt neki.

A keresztelés szertartásos szokása a bemutatással ért véget. A gyerekágyból felkelt asszonynak első útja, ősi szokásként a

templomba vezetett. Ide már csak a komaasszony kísérte el a díszes keresztelő paplannal a letakart gyermeket bemutatni. Nehéz és fáradságos dolog volt ez, amíg nem volt nálunk templom. /1928-ig./ Gyalog kellett az utat megjárni. Nem is annyira Vörösrre, inkább a közelebbi Berénybe mentek, még ha másik fárába tartoztak is. A bemutatást - "az Isten bocsássa meg" - el is halasztották néha jobb utra és jobb időre, de 1928 után a második világháborúig, a pap meg a bába közös igyekezetével a hagyományokhoz hiven állították vissza itt, helyben.

Ettől fogva a bába ekkor kapta meg a járandóságát és a templomi perselybe is hullott valami. A keresztelői lakomát is ekkor tartották és meghívtak rá már rokont, barátot, jó ismerőst is.

Csak megkeresztelt ember /római katolikus/ élt a faluban a néhány zsidótól eltekintve, de ezeket nem tartották pogányoknak, sőt tisztelettel vették őket körül. A kikeresztelkedetteket pedig szeretettel fogadták be, mert babonás félelemmel gondoltak körülmetélésükre.

Temetés.

A Simon öregapám 1933. május 18.-án halt meg. Még együtt volt a nagycsalád a falu közepén a János, Rudolf és Jenő nősbátyáimmal. Mi a felső faluvégen laktunk, édesapám elnősült a háztól. A János keresztapám hozta reggel a hirt.

- Meghalt apánk.

Szeméből kicsordult a könny. A máskor mindig nevetéstől, kuncogástól rengő pocakja most mély lélekzetstől hullámzott.

Mentünk azonnal, én sem törődtem az iskolával.

Az öregpapa még az ágyán feküdt a középső szobában. Hanyatt, kétfilléresekkel a szemén, az álla felkötve. Fehér ing, fekete puruszli volt rajta, a kezét pocakján összekulcsolták, nagyszemű fekete rózsafüzért tekertek rá. Lejjebb még le volt takarva.

A mama az ágy mellett ült, sárdogált, kötényét az arcához emelve válaszolgatott el-elcsukló hangon a "hogyan volt?" kérdésekre. Az ágy körül állók sorába álltunk be, de közelebb húzott bennünket, meg kellett néznünk "mivé lett" öregapánk. Amíg a lelkiüdvéért kötelező imádságunkat elsóhajtoztuk, a Rudi bátyám újból elővette a kerek, farámás borotválkozó tükröt és az öregpapa lógó, szürke bajszához szorította.

- Ehi Jába, vége!

A mama feljajdult, ő meg levette az állkendőt és a szemhéjnehezék pénzdarabokat.

- Megütötte a szél, mégis mintha csak aludna.

- Lipicsék csinálják már a koporsót.

- Tegnap még meggyóntattuk. Nem volt rossz ember, nyugodtan mehet az Urjézus elébe.

- A Kohn kisasszonynak nincs ekkora fehér kapcája, Wirthéktől kell hozni.

Megérkezett az orvos is. Gyorsan megállapította a beállt halált.

- Végelgyengülés. Hetvenhat év azért elég szép idő! Holnap délután négy órától el lehet temetni.

Aztán a mama felállt. Csak annyit mondott, hogy a halottat itt az ágyában nem szabad magára hagyni. Tétova léptekkel im-

bolygott ki a konyhába. Ott már rekedten parancsokat osztott.

- Ilonka, te vérasztókat híjjál! Tudod kiket kell? Jóska, te meg szólj a sirásónak, meg mentedben a dékánnak, hogy minden órában harangozza ki! Délután meg hozzál haza a hegyről egy hordó bort, mert a többiek most nem érnek rá!

Mindenki ment a dolgára: istállóba, disznókhoz, kemencéhez, komorába. A mama maradt csak a megboldogulttal. Mindenki elsomfordált. Az ángyaim fekete fejkendőket kötöttek.

A keresztapám - mint legidősebb fiú - intézkedett a temetés dolgaiban. A doktor után papnál, mesternél, jegyzőnél járt. Nem táviratokat adott fel, hanem futárokat fogadott. Egyet, aki megjárja Vörsöt, Tikost, Főnyedet, Holládot a hirrel, egyet aki Fehéregyházra ment, egyet Kereszturra meg Ujlakra szelasztott a rokonokhoz.)

Mindenkihez, akivel bucsukor össze szoktak járni. Ezek között kedves, de távoli rokon is volt.

Édesanyám mindjárt ott maradt gazdaasszonynak, sütni-főzni segíteni.

A Rudi bátyám egy süldőt vágott le. Mi gyerekek csak tébláboltunk ott, küldözgettek bennünket ide-oda. Segítettünk a tükrüket feketével letakarni és elrendezni az első szobát. Az asztalt kivittük a hátulsó nagyszobába.

Meleg, napos idő volt. Az elvirágozott orgonabokrot vastagon lepte be a szálló por.

Meghozták a koporsót, de csak az alját. A fedelével még ráérnek, diszítik, csak estére jönnek majd át vele.

A mama vizespohárba szentelt vizet öntött, bele puspáng-ágat tett és meghintette vele a koporsó alját, a benne levő "szijács-vánkost" is.

Aztán tették bele négyen, lepedőstől a nagypapát.

Az első szobában csinálták meg a ravatalt. A koporsót a szoba közepén két hokedlira helyezték. A hokedlikat körül bevonták földig érő ^{vízzen-}lepedővel. A halott fejét a szijács-vánkoszal alátámasztották, eligazították a ruháját, fekete nadrágos, fehér harisnyás lábait, összekulcsolt "olvasós" kezéhez imakönyvet támasztottak, behajtogatták az alatta levő lepedő széleit, a kalapját a feje tetejéhez tették.

A mama még beszélt hozzá.

- Apjuk, nem adtuk rád a kabátodat, ugyis igen meleg van már. Nem tudjuk merre jársz a másvilági utadon, a szent jeleken kívül, hátha szükséged lesz pénzre is, vidd el ezt magaddal! - Egy huszfillérest csusztatott a koporsóba.

A kölcsönként két nagy gyertyatartót oldalt, fejtől helyezték el kétfelől. A kis gyertyatartókat szentelt gyertyával, feszülettel és szenteltvizes pohárral a koporsó végében, lábtól tudtuk csak odatenni a himes abrosszal borított nagyszékre. Ez sehogyan sem tetszett a mamának.

- Mégiscsak ittben kellett volna hagyni az asztalt és melléje csinálni a ravatalt, ahogyan mások is szokták. Így igen disztelen. Meg ki látott már lábtól szentelt gyertyát?

A himes abrosszu nagyszéket a koporsó mellé, fejtől kellett tennünk. Másik oldalra jön majd a koporsó födele. Sokan jönnek virrasztóba, de majd csak elférnek valahogyan.

A vett, füstszinű, csipke szemfedéllel vigyázva borították le az egész koporsót. Aztán közösen, fennhangon elmondták egy miatyánkot és egy üdvözlégymáriát.

- Aludjék békében a Jézus nevében! Ámen!

Valamennyien kijöttek a szobából a mamával együtt. A halott papa egyedül maradt. Az ángyaim félték tőle. A világért sem lehetett volna beküldeni egyiket sem egyedül.

Egész nap folyt a sütés-főzés és az "ide gyere - oda menj" bizonytalan és kapkodó sürgölődés.

Ebédnél tizenhatan szorongtunk a hátsó nagy szoba megnyújtott asztala mellett, pedig két gazdaasszonyon kívül idegen sem volt még.

Az evés pihenője alatt beszéltek meg együtt a mamával, hogy mit, hogyan csináljanak.

A mama igen megcsendesedett, nehezen beszélt, azt hangoztatta, hogy fullad. A friss disznóhúsából készült gulyás után halkán, de folyamatosan megeredt a szava.

- Apátok nyakára azért rá kellene még tenni a fekete selyem nyakravalóját.

- Rá lehet, az már egyikünknek se kell.

- Ne tegyük rá édesanyám! Legyen csak fehér az alsó ruhája! Nehogy a tisztító-helyen neki is mosni kelljen!

- Jábavalóságokat beszélsz! A másvilágon is csak az asszonyoknak kell mosni. A halálkeresztre azt a szép szakasztóruhát

adjátok oda, amelyiket oda tettem a sublat szélire, a madaras himnüt. Vesperás temetést rendeljétek! Bucsuztatót irassatok a mesterrel. Ma már kinevetnének, ha én siratnám el apátokat, pedig lánykoromban még volt ilyen.

Fiaim, négyen vagytok, csak azt kérem tőletek, hogy a bucsuztató után ti vigyétek ki a kapun, hogy a megyét ne idegenekkel lépje át. Aztán el ne feledkezzetek, hogy a temetésről jövet, nehogy a kerteknek ~~új~~ újjatok be!

Délután ugy adódott, hogy mindig a keresztanyám mellett segédkeztem. Kukoricát daráltam kásának a hurkába, a béltisztításhoz vizet hordtam, öntöztem neki, hurkatöltésnél befogtam a bél végét, nyomtam is ki két töltővel. Kíváncsiságommal nem tudtam nyugodtan maradni.

- Keresztanyám, miért kell a másvilágon mosni az asszonyoknak?

- Ez csak olyan szóbeszéd! De nem kell mindenkinek, csak akit feketében temetnek el, mert az Isten színe előtt csak fehérben lehet megjelenni. Azt mondják, hogy akinek fekete a ruhája és a menyországba akar jutni, annak addig kell mosni, amíg hófehér nem lesz. Azért temetik a fehérnépeket akár fiatal, akár öreg, mind fehérben. Az embereket is fehér ingben, fehér gatyában, fehér kapcában teszik a koporsóba. A felső ruhájuk lehet már sötét, hiszen az az ünneplő még esküvőkor is.

- Hát a halálkeresztre miért kell ruhát akasztani?

- Azt csak azért, hogy messziről lássák a lobogásáról, hogy egy szálló lélek megy ki a temetőbe. A halott lelke mindig ott röpköd a koporsó fölött, csak nem látjuk. Erre emlékeztet a halálruha. Aztán azért kell szakasztóruha, hogy ne felejtsük el: porból lettünk és porrá válunk. Mint a kenyér, a földből terem és az életünk táplálása után oda is kerül vissza ganénak, de ez szükséges, hogy újra teremhessen az élet.

- Kié lesz az a ruha?

- Egyszer a papé, másszor a mesteré. Elosztoznak rajta.

- Hát régen hogyan szokták elsiratni a halottat?

- Nem mindenki szokott hangosan siratni, csak voltak ilyenek is. Inkább asszonyok. Lány is volt, aki elsiratta az anyját, de a férfiak között csak az együgyűekből akadt hangosan sirató. A fehérnépek is talán olyan kelekótyák lehet-

tek, mert azok a siratások amiket ma is emlegetnek, mind olyan bagatellák. A háboru alatt voltak itt menekült csángók. Azok mondták, hogy őfeléjük olyan sirató asszonyok is voltak, akiket minden temetésre elhívtak és ott elsiratták, elsírták a meghalt életét. Itt mifelénk ilyenekről sohasem hallottam. A Vörös mester ur is azért tud olyan szép bucsuztató verseket énekelni, mert ő is Erdélyből került ide.

- Én is hallottam siratót édesanyámtól. Mintha Györéeket emlegetett volna, hogy az öreg Kati néni így siratta el a fiát, vagy az urát már nem tudom. De a szöveget sohasem felejttem el.

Csicsám, Pistám, Istókom, háromnevű galambom,
még az este is azt mondta a kutyánknak, hogy Peták ne.
A Csizmadia kovács temetéséről is maradt fenn emlék.

Csizmazia Pál, ki mondja ezután,
lejtess fiam, lejtess?

- Ez az látod! Ilyesfélét szoktak megemlegetni. Elsírták az életük emlékezetességeit, de úgy, hogy annak nem volt se füle, se farka. Én így hallottam.

/Persze ma már nem értek ezzel egyet, inkább a fennmaradt szövegek bizonyítják, hogy általános lehetett a halottsiratás még a mult század első felében is. Csak az érdekesre, a kirivóra emlékeznek. Kimondottan sirató asszonyok ha nem is voltak, előénekesek, előimádkozók még ma is vannak, akiket temetésre, virrasztóba meghívnak. Ezek a tisztségek öröklődők voltak./

- Keresztanyám, hát a kerteknek miért nem szabad hazajönni temetéskor a temetőből?

- Csak a halott hozzátartozóinak nem szabad. Azt mondják, azért, hogy a halott hazataláljon, ha akar valamit, ne kóboroljon a kertek alatt. De ha olyan a halott, - elmezavarodott, vagy rossz volt - akkor meg mindig a kertek alatt mennek haza a családjához tartozók, nehogy halála után is még háborgassa őket. A halottak mindenszentek este kijönnek a temetőből és meglátogatják csendben szeretteiket, megnézik, hogy nem felejtették-e el őket. Ilyenkor azért gyújtunk gyertyákat az ablakba, hogy lássanak az utcán, megtalálják a régi házat. És azért szoktunk az ablakba, asztalra pecsenyét meg rétest tenni, melléje egy üveg bort, hogy megnyugodjanak, vendégként várjuk vissza őket.

- Keresztanyám, maga elhiszi, hogy a halottak visszajön-

nek?

- Nem hiszem el, de ez olyan szokás, hogy ezzel nem ártunk senkinek. A legtöbb öreg még elhiszi ma is és ha mi rájuk hagyjuk, nyugodtabban viselik el az utolsó óráikat.

Mire a nap piros korongja a pajtáknál az ég peremét elérte, meghozták a fekete koporsó "ezüst" keresztrel és díszekkel cifrázott tetejét is. Letették a földre a koporsó mellé. Az Ilonka ágyom is megkötött három koszorút. Egyet puspángból, kettőt fenyőágból. Azokat is odatámogatták.

Édesapám is megjött a hegyről. Két akó othellót hozott. Kifogott. A Rudi bátyámmal bekötötték a lovakat. A leeresztett hordót a Jenő bátyám vette gondozásba. Mindjárt meg is nézte, nem zavarodott-e fel.

Nem volt semmi baja, megtöltötte belőle a pinteseket.

A kemence felől friss pecsenyeszag jött. A Naca ágyom forró tepsit hozott kötényével fogva.

- Gyertek, egyetek csurkát! Ezt a papa is igen szerette.

A forró kukoricakásás véreshurka mindenkinek izlett, el is fogyott mindjárt. Az egyik pintes is kiürült rá. Magam is jót huztam a hűvös borból, csakugyan nyögtem belé. Édesanyám rosszalóan nézett rám, a keresztapám megdicsért.

- Derék gyerek vagy! Váljék egészségedre!

Édesapámmal aztán hazamentünk itatni, mert csak a gyengélkedő Bódi mamánk, meg a Pisti öcsém voltak otthon. Már sötét volt, amikor visszaérkeztünk. Hordták be a székeket, deszkákat az első szobába. Ülőhelyeket csináltak a ravatal körül. Mind a négy gyertya égett.

Már jöttek a fekete nagykendős asszonyok. A mama a papa fejéhez állt, szípigva tartotta bal kezével a zsebkendőt az orra alá, jobbával pedig a szemfejtőt emelgette a kíváncsi halottnézőknek. Aztán elkezdődött a hosszú, hosszú monoton imádság, néha-néha egy-egy elnyújtott szomorú énekkel. A virrasztóba sokan jöttek el hívottak és nem hívottak. Az asszonyok a halott köré és a kiszorultak a konyhában helyezkedtek el, a férfiak a középső szobába ültek be. Az ajtók nyitva voltak. A szobában két pintesüveg állt az asztalon. Egy darabig a férfiak is dörmögték az asszonyokkal a miatyánk és üdvözlégy, meg a mindenszentek litániájának áradatát, aztán az első éneknél leszakadtak. Körüljártak az

üvegek és csöndes társalgás kezdődött. Az asszonyok mondták helyettük is.

A vastag gyertyák félig leégtek, tizenegy óra lehetett, amikor az utolsó ámen elhangzott. Az előénekes Naca néni még egy halottas énekbe kezdett. Az ángyaim kimentek. A Jenő bátyám a konyhába bécörgött két teli üveggel.

Az ének végeztével suttogó, mormogó, köhécselő csend lett. Az ángyaim télakban kuglóf-szeleteket hoztak. Mindenkit külön-külön kínáltak.

- Egyenek az utolsó vacsora emlékére!

A Jenő bátyám pedig a boros üveget adta tovább.

- Igyanak is, hogy részük legyen a kánai menyegzőben!

A fehérnépek szájukhoz emelték az üveget, de legtöbbször csak egy kortyot ittak. A kelt tésztát elcsipegették.

A faluban sötét és csend volt, amikor álmosan hazafelé mentünk édesapámmal és édesanyámmal. Csak a csillagok világítottak és a kutyák ugattak meg bennünket.

Másnap délelőtt érkeztek a rokonok. Mindenki feketében. Szerencsére jó idő volt, az istállóba nem fért lovakat a szürűben kocsikhoz, meg a kertben fákhöz kötötték. A kötelező halottnézés után a fásfészter elé kitett asztalhoz ültek le. A mamával meg a Jenő bátyámmal beszélgettek. Megkostolták és dicsérték a bort, de csak keveset ittak.

Ebéd a nagyszobában volt. Csak a férfiak ültek le. Az asszonyok itt-ott kézből ettek. A mama hiába invitálta őket, hogyha péntek van is, az Isten most az egyszer megbocsátja; a gulyásnak a levéből kanalaztak kicsit, "kótt"-rétessel laktak jól. A férfiak nem aggályoskodtak.

A keresztapám adta a vigaszt.

- Még a papok is megeszik pénteken a hust. A gadányi öspörös se mondta Vöröséknél, hogy péntek van, amikor récepecsenyével kínáltak. Sohasem felejttem el! Ott volt a Horváth Viktor bátyám is, mint templomatya, de ő nem merte elfogadni, inkább azt mondta, hogy nem éhes. Én bizony betekertem egy combot! Azt tartom, hogy nem az a bűn, ami az ember száján bemegy, hanem ami kijön.

Ezt még az éppen belépő Szanyi Bálint, a sirásos és megerősítő. Segítségével, a Rezi Jancsival jött. Ebédre jöttek be, mint szokás, a torba pedig hivatalosak. A sirásónak, a pint bor mellett ez a járandósága a halottas háztól. A teme-

tőt pedig a kaszálóért tartja rendben.

A délután négy órára kitüzött temetésre egy órával előbb megjöttek a felkért halottvivők, a szentmihály-lovával és az imádkozó asszonyokkal. A szentmihály-lovát az udvar közepére állították. A mormoló ima erősödött, gyengült, mint a port kavargató szellő, de szünete nem volt. A gyülekező kíváncsiak a Lipics esztalos nyomában beszorongtak az első szobába, de megnézés után kihátráltak az udvarra. Volt egy kis "halott-szag" is. A nagypapa körül csak a mama, a nagybátyám, meg a vidéki rokonok lehinceltek, hogy végső bucsut vegyenek. Az ángyaim édesanyámmal csak a konyhából néztek könnyes szemmel, félénken befelé. A főimádkozók is kijebbb jöttek.

- Csönditettek! - szólt be valaki.

Az esztalos helyet kért. A mama felzokogott.

- Jaj nekem! Édes apjuk, miért hagytál el bennünket?

Hüppögésébe kopogott bele a kalapács. A kemény, éles és kongó ütésekre rebbentek a szemek.

Kivitték a koporsót az udvarra, rátették a fekete szentmihály-lovára, eligazították a körül kilebegő szemfedeleket, kihordták a koszorukat, odatámasztották végről a méteres, csucsos, nehéz tölgyfakeresztet, jött is már a minisztráló öcsém a halálkeresztrel. A dékán egyik karján a palástot, karinget hozta, másik kezében a fütőlőt lóbálta, mögötte a pap a kántorral. Amíg a pap beöltözött, a keresztanyám felkötötte a himes ruhát a fekete halálkeresztre. Az előimádkozó áment mondott. Visszafojtott lélegzetű, nagy, könnyes csend lett.

A koporsó mellett középen a Gergye Pista bátyám támogatja a mamát.

A ház felőli sorban elől álltunk mi unokák, hatan, anyáink előtt, hátrább a rokonság. A fiai szélről a halottvivőkkel. A koporsó fejjel az udvar hátsó felére nézett. Lábtól hagytak helyet a papnak, mesternek a bucsuztatóra összegyűltek.

A "circum dederunt me", a szentelt-viz hintés és tömjénfüst után a kántortanító ur elénekelte a megrendelt bucsuztatót. Valahogy ilyen formán:

Isten veled édes párom,

én már a menny utját járom.

Isten veletek fiaim

János, József, Rudolf, Jenő,

Isten veletek lányaim,
 Anna, Ilka s unokáim.
 Emlékezzetek rám szépen,
 imádkozzatok érettem.
 Isten veletek barátim,
 rokonaim, jó pajtásim,
 bocsássatok, ha vétettem,
 én a békémet megeltem.

Ekkor tört ki a hangos zokogás. A Vörös tanító ur mindenhol, mindenkit meg tudott ríkatni öt-tíz pengőért.

A szentmihály-lovát a koporsóval a fiai emelték vállukra. Lassan megfordultak - fejjel előre kell a halottat vinni - és a kapun kívül adták át a halottvivőknek. A toronyban megkondultak a harangok. Harangszó mellett vonult a lassu, halottas menet a temetőig. Elől a halálkeresztben lobogtatta a szél a rákötött ruhát. Utána egymás mellett lépkedett a pap és a mester végig énekelve, aztán a dékán, mögötte a Csuha Pista vitte a sirkeresztet, aztán az óvatos léptű halottvivők nyomában a mama, a családtagok, koszoruvivő rokonok és a kísérők. Lemeradó öregasszonyok zárták be a laza sort. Az utolsó halott hozzátartozóinak mindig a gyászmenettel kellett tartani.

A temetőben a megásott sir mögött tette le terhét a megizadt, elfáradt négy férfi. Leemelték a koporsót a szentmihály-lováról és óvatosan a sirgödör fölé fektetett két rudra helyezték.

A beszentelési ceremónia végeztével zugott az ének, hogy "ments meg engem uram az örök haláltól..." Kötelek feszültek a koporsó alá, elvették a rudakat és leengedték a nagypapát surrogva, óvatosan a két méter mély gödörbe. Rédübörögtek előbb a hantot dobók apró rögei, aztán a kapák súlyosabb földterhei.

Megszéledt a nép, csak a család várta meg amíg a beillesztett sirkereszt mögött megformálták a sir halmát. Rárakták a koszorukat.

A temető suttogó csendjéből kilépő csoportokban megeredt a beszéd. Mindenféle beszéd. Még hadonászó, indulatos is. Hazafelé a jussról, osztzkodásról tárgyalhattak, mert a holdi sógorom dadogó hangja többször is megemelkedett.

- ... De a rosseb egye meg, sógorasszony...

A mama mellett ballagtunk. Susogva, majd reszelős hangon beszélt hozzánk. Por lepte hosszú fekete szoknyája alját. Megkeményítette, meg elsírta magát váltakozva. Az Ilonka ángyom maradt hátra vigasztalgatni.

- Édesanyám, ne sirjon! Mondjanak, amit akarnak! Ne törődjön velem!

Csak ne sirjon, hiszen maga is tudja, hogy a temetés után már nem szabad sokat siratni a halottat, mert szegény akkor mindig vízben jár.

- Tudom, de mit csináljak, nem tehetek róla!

- Inkább mondja meg, hogy mit adjunk a halott-öltöztetőnek? Az a szegény János is elvárja, hogy mitőlünk is kapjon. Mindenhol adnak neki valami göncöt.

- Adjátok neki apátok hétköznapi csizmáját! Az ugyse kell egyiknek se! Megmondtátok az Ilkának, meg a Nacának is, hogy nehogy a kerteknek menjenek be?

- Persze. Hiszen tudja azt már mindenki.

- A plebános urat, meg a tanító urat meghívtátok a torba?

- A János szólt nekik, de azt mondták, hogy most nem érnék rá, létánia után meg már nem akarnak eljönni.

- Nehogy elengedjetek ám valakit haza éhesen!

- Legyen nyugodtan! A Méri néném, meg az Ilonka ángyom elrendeznek mindent. A Jenő is, Jóska is hazaért már. Nem várták meg a temetés végét.

Otthon az udvaron és a nagyszobában deszkákkal, ráklábbal meghosszabbított, terített asztal várt bennünket.

Nehezen lehetett a szabadkozó hívottakat, vendégeket, rokonokat asztalhoz ültetni. Mindenki menni akart, hirtelen, gyorsan. Senki sem akart ráérni. Torba mindig úgy kell becsalogatni a jónépet. Csak a holládi sógor fogott be, neki szakasztóruhába kötött csomagot készítettek, a többiek mégis maradtak. Az asztalokra még lámpagyújtás előtt felhordták a leveses tálakat. Addig-addig minden tányér mögé került valaki. Metélt leves volt, pörkölt, krumplival, hurka, meg kelt tészta. Pecsényét a csomagokba tartalékolták. Mindenkinek izlett a vacsora, egyre többen feledkeztek meg a péntekről. És...különösen a férfiak, egyre többet ittak. Nagy beszédbe keveredtek.

A vörسيek, tikosiek, meg a kereszturiak a sürgető asszonyaikat este kilenckor azzal csitították, hogy most már ráérnek, holdvilág lesz vagy nem lesz, a lovak azért hazatalálnak.

Olyan nevezetes tor lett a rábeszéléses evés-ivásból, hogy éjjél felé a nagypapára emlékezve, a nótáit is el kellett mondani. Az asszonyok szégyelték magukat, ledüledeztek az ágyakra. Haragos nemtetszésükre a sértett férfibánatot dacból is öntözni kellett az othellóval. Szomoruan szállt a nóta, fájdalmasan közelített a hajnal. Reggelre elcsendesedett a ház.

A nyögőknek eszükbe jutott a boletta, visszatántorogtak elkeseredetten a pénztelen nyomoruságba. A részegség került legkevesebbe, 6 fillérért már be lehetett rugni.

Másnap felbomlott az egyetértés, elkeseredett civódás kezdődött a jussolás miatt.

A mama naponta a temetőbe menekült csendért és erőt meríteni. A nagy családot már nem tudta összetartani, de a nyelve visszanyerte teljes mozgásképeségét, könnyei felszáradtak és nem hagyta magát. Egy évig járt gyászban. Ez különben nem látszott meg, mert már előbb is öreges sötét, vagy fekete ruhát viselt. A két férjhez adott nagynéném és az ángyaim ünnepen, vagy ha mentek valahová, a gyászév alatt csak fekete fejkendőt hordtak. A férfiakon a gyásznak semmiféle jele sem volt. Még nem vették át a fekete karszalag uri divatját. Csak mulatságba, lakodalomba, bálba nem illett elmenni. Az unckák sem gyászoltak. A Mariska igaz, hogy hétköznap fekete harisnyában járt Keszthelyre polgáriba, de ezt is ki vette észre, amikor ott fekete meg fehér volt a harisnya színe általában.

Engem a Bódi mamám beszélt le a gyászolásról. Könnyen ment, senki sem tartotta azt számon és bánatot sem éreztem. Fekete fátyolt csak a Mária néném öltött divatból, - össze is sugtak mögöttem - de neki tanító volt az ura Kereszturon, megtehettem.

A gyász éve gyászos év volt. A testvérek veszekedtek, megharagudtak egymásra, egy kivétellel a mamára is. Elosztottak, széjjel költöztek.

A mama a Jenő bátyámmal maradt a régi helyén, a Rudi bátyám a hátsó, elkülönített házrészt lakta, a keresztapám a mi utcánkban épült. Lassan békülgettek, pör helyett egy-egy "adjon Isten" köszönésig. Mi a keresztapámmal mindig jóban maradtunk.

Az ősz, a külön vetés egy kis bizakodó megnyugvást hozott.

Október 14.-én megrázkódtató esemény történt a tulsósori szomszédságunkban. A Csuha Örzse néni kutba ölte magát. Volt alkalom és ok, hogy az asszonyok kibeszélgethessék magukat; hogyan, miért tette.

- A maszlangos ura halálra szakálta. Ötötte, verte, nem hagyott neki békét. Ez lett a vége!

Amikor kihúzták a kutból, az Illés bácsi még kótyagos volt, elviselhetetlen borszagot árasztott. Az orvos csak annyit jegyzett meg sietve, hogy segíteni már nem lehet, a "hullát" vigyék ki a hullaházba.

Nem harangozták ki. Koporsóba se tették, csak mint a döglött állatot kocsiba dobták és vitték a temetői hideg kamrába. A pap kereken megmondta, hogy öngyilkost nem temet, de még a temető megszentelt földjébe sem áshatják el.

Boncolás után gyalulatlan deszkából összeütött koporsóban földelték el a temető déli gyepüjének belső, partos oldalába. Sirhalmot pupozott föléje a két sirató, megbántott lánya, meg a vője. Az Illés bácsi is ott volt, de nem mert közel menni, elkotródott a Cser felé. A Jóska aztán elkeseredett zsellér-daccal azért is ácsolt egy kihegyezett végű keresztet és a sirdombra tűzte le. Senki sem merte bántani, még az odadugott ószirózsákat se. Elég szégyen a gyepűben, elkárhozottan, kivette pihenni. A sirásó nem kifogásolta, hogy miért temették belülre.

Mindenszentekkor koszoru, gyertya is került a sirra. Olyan volt, mint a többi, csak bujtatott egyedülállóságával szurt szemet mindenkinek. Fekete gubbasztó csoportokban beszélgettek róla.

- Miért engedték meg, hogy öngyilkost belül temessenek a gyepűn? Az ilyeneknek az árokban a helyük, mint a pogányoknak! /Halva született csecsemőknek!/
 - Hja, urak!

- Hogyan lehet így beszélni? Mit szólnál, ha a te halottad volna? Vannak itt rendszeren eltemetett öngyilkosok is!

- Hja, urak!

- Közülünk valók is, csak nézd meg a sirokat! De azoknál a doktor megállapította, hogy tettüket pillanatnyi elmezavar okozta és a pap máris eltemette. Ezeknek a szegényeknek meg senki sem szólt az érdekükben.

- Én inkább az Illést tenném a dögkertbe! Szegény Örsze annyit szenvedett miatta, hogy az Isten majd csak megbocsát neki.

- A lányai gyászolják, anyjuk volt, szerette is őket. Nem ők tehetnek róla, hogy így elszánta magát. Miért kell őket még szégyeníteni, amikor az Annus is, a Mariska is milyen jó dolgos, az ura meg különösen.

A Szanyi Bálint sirásói minőségében akarta lezárni a vi-tát.

- Hagyják már abba! A halottnak mindegy, hogy hová dug-ják! A János sógorom se háborgott, hogy a felesége mellé "rag alá" került. Még egy se jött vissza panaszt tenni, hogy nem jó helye van!

Ezzel aztán rosszat mondott. Az asszonyok fojtott hangon támadtak rá.

- Nem szégyelsz ilyet kimondani? Hát hallgass ide! A há-boru alatt a Ferenc bátyáméknak addig nem volt nyugtuk, amig a Lajos fiukat haza nem hozatták. Minden éjjel jött-ment, za-katolt a héba, komorába, még a sirását is hallották. Aztán az ángyi egyszer rágondolt és megszólította, hogy te jársz itt, Lajos fiam? - mit kívánsz? Akkor csend lett. Éjjel álmában aztán megjelent neki a Lajos rongyos katonaruhában és elmon-da, hogy hol van eltemetve, pontosan megmondta a helyet is. Azt kérte, hogy hozassák haza, itthon szeretne nyugodni. A Ferenc bátyám egy kicsit hitetlenkedve indult el, de minden passzolt, amit az ángyi mondott neki. Itthon amikor újra eltemették, a ház is végleg elcsendesedett. Te ezt se hiszed el?

A Bálint megdörgölte a fülét, feljebb tolta a kalapját és odébb ment. Nem merte mondani, hogy nem. Nem volt benne egé-szen biztos.

Hazafelé ballagtukban a Treszka néni, meg a Rozi néni é-desanyámnak panaszkodott, hogy milyen hitetlen lett a világ, még a halottaknak sem hisznek.

Fátyolos, hideg köd rezgett a szürkén sötétlő falu felett. Az asszonyok belemélyedtek a beszédbe, hazáig sem fogytak ki a halottas témából.

- Ma már ha valaki meghal, mindjárt koporsóba teszik.

Régen hidegágyat csináltunk, hogy ne törje a megboldogultat a házban a koporsó deszkája. Kinek is volt utoljára hidegágya?

- Hirtelen nem is tudom. A Gergye Jenőné még hidegágyon virrasztottuk. Annak is van már tiz esztendeje. Mostanában csak gyerekhalottat tesznek néha hidegágyra.

- Szegény Gergye ángyom mikor meghalt, én is ott voltam. Mintha csak tegnap lett volna! A Juli néném öltöztette. Az alsó szoknyája kemény, fehérített vászon volt, csakugy ropogott ahogyan huzta rá, aztán a fehér gyolcs réklit, felsőszoknyát, kötényt. A fejére a kontyot is rátette és a slingelt fehér ~~sz~~ fejkendőjét, amit misére szokott felkötni. A fehér kapcával olyan volt, mintha a kiöregedett őrangyala feküdne ott. Aztán nehezen tudták a kezét összekulcsolni. Amíg az ágyát elkészítették, lepedőtől letették szegényt a földre. Az ágyat a szoba közepére emelték, kivették belőle a szalmát, három szál deszkát raktak az ágylábakra hosszában, úgy tették rá a szalmazsákokot és letakargatták körül földig érő lepedőkkel. Az ágyból semmi sem látszott. Felül rátették a piros-himes vászon halottas lepedőt; a szép fehér horgolt csipkéje a két végén, fejtől is, lábtól is lelógott. Minekünk is volt ilyen, madaras meg kereszt himmel, de odaadtuk a templomba oltárterítőnek. Szóval aztán erre jött rá a halottlepedő, amit el is temették, úgy fektették föl az ángyomat. Még a halottas lepedő alól kilátó szó váncosok csipkéjére is emlékszem. Az asztalt is fehér lepedővel takarták le és arra tették a szentelt gyertyát. Az ángyomat, ruháját eligazgatták, kezébe adták a nagy fatáblájú imakönyvét, olvasóját, zsebkendőjét. A lepedője széleit szépen behajtogatták. Másnap a lepedőjénél fogva tették bele a koporsóba.

- Hát a Bene Örszét hogyan temették el? Ilonka, te igen jóba voltál vele!

- Szegény Örsze tizennyolc éves volt, amikor a spanyol elvitte. Tüdőbajos is volt. Ugy öltöztették fel, mint a menyasszonyt, koszorus, fehér menyasszonyi ruhába. Még kis fátyola is volt. Nyolcan voltunk koszoruslányok, fehér ruhában a temetésén. Négyen vittük, négyen meg gyertyáztak. A négy vőfénynek meghívott fiatal legény nem mert eljönni, annyira féltek a spanyoltól.

- Akkoriban bizony sok gyereket, lányt, meg fiatal asszonyt kellett eltemetni. Tizennyolc ószen volt. Kaltneréknál három gyerek, Rigóéknál két nagy, egy kisebb, a Hurka kanászéknál két nagylány egyszerre, el se tudnám sorolni hányan haltak meg. Akkor még mind hidegágyra tették. Koporsót se győztek csinálni. Kalteréknál a nagyszéket diszitették föl. Rátettek, három-, négy vánkost, földig letakarták fehérrel, körülrakták sarokra hajtott, egymásra tett cifra kasmér^{ny} fejkendőkkel. Ilyen hidegágyra tették kétnaponként egymás után az Ilonkát, a Gizit, meg a Sanyikát.

Mind egyformán fehér köntösben, koszorusan, még a hatéves Sanyikát is.

- Legtöbb helyen csak tiszta fehér volt a gyerekek hidegágya is, mint manapság, csak felvirágozták. Mirtuszkoszoru, meg bokréta volt a divat.

- Legény csak egy halt meg, a Kis János. Tizennyolc éves volt. Kiöltöztették vőlegényi sötétkék ruhába, bokrétásan temették el. Az ő temetésén már voltak vőfények, meg koszorúslányok is. A fiatalasszonyokat az esküvői ruhájukban temették el, a menyasszonyi koszorut is a fejükre rakták, a jegykendőt meg a kezük alá.

- Csak szegény Cser Nanit nem öltöztették menyasszonynak. Pedig ha idős volt is, azért lány volt, de csak kendőt kötöttek a fejére.

- Valamikor mindenkit fehérbe temettek, csak mostanában kezdik megbontani a rendet a fiatalok. Még a Gergye János bácsit, a Kis péter Pista bácsit, az Ádán Gyurát, meg a Cser Miskát is bőgatyában, slingelt vászon ingben temették le a földbe, pedig nem is olyan régen haltak meg. De ezek életükben is tartottak a bőgatyá mellett. Csak a fekete kalap, meg a fekete puruszli kísérte el őket.

- Ezt a szegény Csuha Örszét mégis csak el kellett volna temetni. Biztos, hogy megzavarodott, hiszen még rózsafüzértag is volt.

- Én is azt mondom, ugy kellett volna! De hát most már mit csinálnánk? Két éve, amikor a lánya meghalt tüdőbajban, annak megadtuk a végtisztességet. Ő is tagja volt a rózsafüzérnek. A koporsójára tettük az öt piros, öt fehér, öt zöld levélből álló rózsafüzér koszorut, lámpázók voltak, a fekete zász-

lónkat is kivitték.

- Te Ilonka, eszembe jutott, most megkérdezem: miért volt annak a lánynak összekulcsolva a keze? Csak azért szokták kulcsolva összeilleszteni, akinek keresztgyereke van.

- Hát mert a Petyle János lányát ő tartotta keresztvíz alá.

- Örzse, Örzse, de nem gondoltad akkor még, amikor elsi-rattad a lányodat, hogy két év múlva téged még csak el sem bucsuztatnak! Még a temetőbe se engednek bel!

- Pedig még a kálhamista patikárost is oda temették a kapu mellé.

- Őlég nem jól van!

- Dehát hova temették volna?

- Oda, ahová a Böhmét meg a lányát ezerkilencszázban.

Még talán ma is meglátszik a sirjuk dombja a Banács-lapon az ut mellett.

- Rozi, ott zsidótemetőt akartak csinálni, még nyárfákat is ültettek a sirok mögé. Nem emlékszel rá? Aztán minden abbamaradt. A fákat kitördelték, a sirokat senki sem gondozta, ma már nem is tudnak róla.

Csak a dögkert maradt meg benn az erdő-sarokban, mert azt bekerítették.

Meg aztán állatok minden évben pusztultak el, de zsidó halott csak egy vagy kettő volt husz-harminc év alatt. Azokat is elvitték a berényi zsidótemetőbe.

- Az Isten bocsássa meg, de igen elmaradtunk, mindjárt sötét lesz, aztán gyertyát kell gyujtani az ablakba.

Az utcáig ért az ilyenkor szokásos vacsorára melegített récepecsenye, meg káposztásrététes szaga.

Ma kint jártam a temetőben. Kerestem az Örzse néni sir-ját. Nem találtam meg.

De a jelzett helyen, a temető déli gyepűje mellett, viszonylag elhanyagolt sir-sor van. A temető halottai mind fejjel kelet felé nyugosznak, ebben a sorsorban levők pedig erre az irányra merőlegesen, fejjel dél felé. Ide temették az idegen /nem falubeli/ másvallásukat, a balesetek, bombázások, háborus cselekmények áldozatait a harmincas évektől a felszabadulás tudatossá válásának idejéig.

III. Hiszem, nem hiszem.

1. Boszorkányok, boszorkányságok.
2. Ludvérc és a tüzes ember.
3. A sárkánykigyó és a garabonciás.
4. Oldás és kötés, gyógyítás és rontás.
5. Vadásztörténetek.
6. Betyárok.
7. Mesék.

Boszorkányok, boszorkányságok.

Hitték? Nem hitték?

Mese. Mindenki azt mondta, ha babonás történetet hallott, boszorkányokról esett szó. De mindenki szívesen hallgatta és adta tovább a hagyományos meséket. Csak az döbbenett meg, hogy a mesélő mindig igaznak, megtörténtnek adta elő a hihetelent és csökönyösen ragaszkodott hozzá, hogy elismerjék, nem hazudott. Aztán mindig akadt valaki, aki tágult pupillával elbizonytalanodott és megállapította, hogy "van benne valami."

Tudták, hogy nincsenek boszorkányok, mégis boszorkánynak tartottak egy-egy töpörödött öregasszonyt vagy kele-kótya fehérnépet

Egyesek ostobaságuk hitével, mások haragjuk rosszindulatával terjesztették az elkápráztató és irigyelt érthetelent vagy az elképzelt rosszat. A boszorkány szó sértés volt. Még eszelős, félkegyelmű fehérnép se vallotta magáról soha, hogy boszorkány. De voltak olyan asszonyok, sőt férfiak is, akik hiresztelték magukról, hogy "tudnak valamit."

Hallottam róla, hogy valamikor Szentgyörgyön boszorkány-per is volt. A meséknek hagyományos alapjuk van.

A huszas évek lenézett parasztjainak bizonytalan, félhomályos világából, villantok fel egy-két képet.

A sarokban a mamával aludtam, belül a deszka mellett az ágyon. Reggel két kerek, 10 fillém nagyságu barna foltot találtam a combomon. Mutattam a mamának.

- Megnyomott a boszorkány! Nem imádkoztál az este.

- Mama, a Kati néni is boszorkány?

A Kati néni a szomszédban lakott. Nem szerettük. Édeséssel se igen volt jóba. Hosszu, beesett arcát mély ráncok szabdalják, az orra vörös és sebes volt, hideg savó szemeivel furcsán nézett ^{rank} ~~velek~~. Igen ritkán nevetett. Mindig fekete ruhába járt, a szoknya lafogott rajta. Kék eres kezének érintésétől is irtóztunk. Sokszor fájt a dereka. Ilyenkor vásott söprűvel gyütt-ment, mintha utcát, udvart söpörne folyton.

- Hogy boszorkány-e? Ki tudja?

- Miért mondják, hogy most már nincsenek boszorkányok?

- Mer má nemigen vannak.

- De voltak?

- Vótak, vótak! De a Kati néni nem az, csak boszorkánykodik.

A pálinkát csak vízzé tudja változtatni.

Ez igaz volt. A János bácsi eltett a szublát mögé egy üveg pálinkát.

A Kati néni felfedezte és rájárt. Mindig feltöltötte vízzel, hogy az ura észre ne vegye. Nagypénteken aztán sirva-riva, jajveszékelve futott át hozzánk, hogy a János bácsi igen megverte.

- A tehenét se tulta meggyógyítani, amikor borgyazás után megdagadt a tőgye. Pedig még karácsonyi abrosszal is főkötötte, abba beletette a karácsonyi kaszaküjet meg a fésűt is. Jába, a tehen úgy elapadt, hogy még a borgyuja is megdöglött.

Már a felébredt gyerekek is hallgatták a mamát.

- Multkor meg korán reggel azzal állított be, hogy adjam oda neki a sütőlapátot. A disznó hasaalját akarta vele fölverni, hogy apadjon el, mert el akarja választani a malacokat. Én aztán megmondtam neki a magamét. Elmondtam minden boszorkánynak, hogy van pofája ide gyüni, amikor neki is van sütőlapátja. Szeretett volna ártani a ronda, azuta megint haragszik.

A barna foltok a boszorkányok ujja helye hol egyikünkön, hol másikon jelentkeztek.

Már-már hittünk a mamának. Eszünkbe se jutott, hogy napközben mennyit estünk-keltünk, verekedtünk. Szentgyörgy-napkor azonban nem hagytuk magunkat. Hallottuk, hogy akkor van a boszorkányok éjjele, nagy találkozója a Szentgellért hegyen, ahová söprün lovagolva mennek, aztán marha, béka meg denevér képében mulatnak és dévajkodnak az ördögökkel reggelig. Azt senki se tudta megmondani, hogy hol van a Szentgellért hegye. Pedig gyerekésszel fogadkozva, a mesehősök virtuskodásával elindultunk volna megkeresni, boszorkány-lesre. Így aztán ingó hittel csak nyirfaágért mentünk időben. Estére azt az egy-két nyirfát a pajtáknál elérhető magasságig meg szokták kopasztani. A galyakkal megtűzdeltünk minden ablakot, ajtót, kulcslyukat. Boszorkány legyen a talpán, aki hozzánk behatol. Nem volt még egy ház a faluban, amelyiket jobban kinyirágoztak volna éjszákára. Olyan se sok volt, ahol legalább egy kis galy ne lett volna a kulcslyuk felett. A mamánk megdicsért, édesanyánk nevetett, édesapánk káromkodott. Nem tudtuk, hogy kinek higgyünk, fantáziánk is összezavarodott. A könyvben leirtakat, a betűk világát véltük igaznak. Igen korán olvastam meséket. Előbb mint a lehetetlent megismertem volna. Már 8-10 éves lehettem, amikor a nagy kiábrándulás ért. Valahonnan kaptam egy olyan könyvet, amilyent még nem olvastam addig. A mesét már füllentésnek tartottam, csak a csodákban hittem, de ennek minden szavát

felnöttes valóságnak, igaz történetnek véltem. Próbára én is gólyává akartam változni. Eltökélt akarással, zsongó zsibbadtsággal, remegő hittel álltam fel a szalmakazal tetejére és kelet felé háromszor hajolva rebegtem: "mutabor...mutabor... mutabor..." Akkor még nem tudtam mit jelent ez a szó, varázsigének gondoltam. Egy világ omlott össze bennem, hogy nem változtam gólyává. A csalódás akkor lopta arcomra a kételkedés mosolyát. Tanulni és tapasztalni kell, hogy az ember ne a sötétségnek higgyen. A parasztság tapasztalatai pedig tanulás hijján éppen a vakhitet erősítették.

Az öreg Máté Viktor bácsit mindenki szavahihető embernek tudta. Földeket szerzett, az előljárók sorába emelkedett. Hallgattak a szavára.

Kint ültünk Szabóék előtt, padon, kisszéken, hidfejen. A szokásos vasárnapi beszélgetés folyt. Mi gyerekek csak füleltünk. A Viktor bácsi is odavetődött. Előjött a szó a boszorkányokról. A karéjban beszélgetők megállapodott koruak és mind hívők voltak. Az öreg + nyers, rekedtes hangjával, oldalra huzott kese, vágott bajuszával átvette a szót. Még a kalapját is megemelte.

- Tudjátok?! Szégyellem elmondani, de mi tagadás benne, így vót. Még legén vótam. Az istállóban vót a szállásom. Ugy jó este felé járt az üdő, elmaradtam valahol, nem értem haza itatásra. Ugy emlékszem, mintha csak tennap lett vóna. Potyogott a tuskéskörte, én meg csak kerügettem a komora véginél, még lehajultam, föl is vettem egyet, beleharaptam. Aztán menek be az istállóba. Valami csámcsogást hallok. Körülnézek, hallgatózom, mi ez? Ujra csak hallom. Hát látom ám, hogy egy nagy fekete macska, fölágaskodva szoptya a tehenet. Hü, hogy a rossebje ne legyen, főkapom a vasvellt, odavágok neki. Meg is szurom, aztán verem, ahol érem. Hát csak kiugrik középre a járásba, én meg nyujtom még utána a vasvellt, amikor hirtelen az anyám ott áll előttem, az isten nyugosztalja. Aszondja, ne bánts, te marha, mer én vagyok. Akkor győződtem meg róla, hogy az anyám boszorkány.

- Na ugy-e - hümmögtek, bólogattak a hallgatók.

A Szabó Károly bácsi is az "igazat" mondta.

- Hát a Horváth Gyurá hogyan járt? Elmeséltem má egypárszor, de még nem hallotta mindenki. Utüle, magátu tudom. Az meg ment be a komorába valamit keresni. Látja ám, hogy a savós teknyőbe, amit az asszony, nem sokkal előbb tettem ki, egy nagy ronda varacs-

kos béka ül. Ugy terpeszkedett a langyos savóban, mint a török basa. A Gyura is ment ám a vasvellaért. Beleszurta, úgy vitte ki a ronda állatját. Leszurta a földbe, aztán elment a kazaló, Összetekert egy jó csuta szómát, hogy megégesse, Amikor visszament, csak a vasvellt találta a földbe bökve, ahogyan hagyta, a béka nem volt sehol. Törte a fejét, milyen isten csodája lehet ez. Senki se vót más az udvarba. - Másnap aztán hallja ám, hogy a szomszédasszonya... - nem kell megnevezni, mindenki tudja, hogy ki az -, akinek tegnap még kutya-baja se vót, olyan beteg, hogy lepedőben forgatják, még papot is hozattak neki. Ehhó mit szólnak?

Édesanyám is bizonygatja itt, - nagy csodálkozásomra, - hogy még nem régen is voltak boszorkányok. A Szanyi Pola néni igazán az volt.

- Neki mindig volt tejfölle, turója, vaja, amennyi csak köllött. Hogy hogyan szerezte? Fogta a csipővasat, kidobott vele egy csutát az ajtón. - ergye te hozzál vajat! A másikat utána küldte - te meg hozzál turót! A harmadikat tejfölért lóditotta ki. Tojásban is bőviben volt mindig, azt is úgy szerzett.

- Nem hiszik el? Élő tanu rá a Tóth Ferencné, az Irma, akinek vasuti az ura, vagy az öreg Bene Jóska bácsi, de iszen itt a Mari néni is. Egyik se olyan jábavaló beszédü.

A Mari néni, a Jóska bácsi felesége, rábólintgat, elmereszti a szemeit, mozgatja a száját, mintha magában imádkozna. Ha megered belőle a szó nehezen hagyja abba, de a kíváncsisága, hogy mi jön ki ebből, hagyja édesanyámat beszélni.

- Megállított engem egyszer az Irma. Együtt jártunk vele iskolába. Ott laktak a vasuton a patikával szembe. Aszongya nekem, te Ilonka, nem tudnál egy kis vajat hozni? Mer tudod úgy megjártam ezzel a Pola nénivel, hogy még mindig rosszul leszek az undortól, ha csak rá gondolok. Ő szokott ide hordani tehénhasznót, tojást. Mindig vettem tőle. A multkor is teli volt a kosara darab vajakkal. Akkor nem kellett. Másnap meglestem a lányát az ablakból, eszembe jutott, hogy vasárnapra mégis csak jó volna a vaj, kiszólok neki, hogy Ilka, legyen szives mondja meg a Pola néninek, hozzon nekem két csömöt. Igaz, hogy tennap uszolta, de csak most gondoltam rá. Az Ilka csak állt, aztán mondja, jaj asszony-ságá, iszen nem is fejtünk. Tiszta sóbálvánnyá lettem, ő meg pirulva hebegett valamit, hogy az isten tudja kiét hozhatta, mindig a falut járja. Ekkor győződtem meg róla, hogy igaz, amit beszélnek, a Pola néni valóban boszorkány.

Mindenki hitte a szót. Édesanyám lélekvétel után folytatta.

- A Jóska bátyám, a Bene is megemlegette. A Mari talán jobban el tudná mondani!

- Mondja csak maga Ilonka néném, aztán majd én is mondok valamit!

A Mari néni csak két évvel volt fiatalabb édesanyámnál, mégis nénémezett, mert Ujlakról került ide az asszonyszaggató, cséplőgépes, fehérhaju, de délceg tartású öreg Bene Jóska bácsihoz.

- Szóval a Pola néniékná masináltak.. Már megunták a sok gulas levest meg zsirbasült peracet; arra kérték a Pola mamát, hogy a kedvükért mácsikot csináljon nekik. Jól van édes gyerekeim, aszongya. Neki is állt mingyá gyurni. A Jóska bátyám mégsem evett a mácsiktyábu. Szerencsétlenségére éppen benyitott az ablakon, amikor a Pola néni nyomkodta a vékonyát egy nagy vájling mácsik előtt, csak herákult, csak herákult. Aztán a csupasz mácsikot addig keverte a tiz ujjával, amíg az turótól nem fehéredett. Alig tudott az ablaktól néhány lépést félremenni, összehányta magát, úgy megundorodott. De senkinek se mondta meg, hogy mér lett rosszu.

Itt már nem tudja megállni a Mari néni, hogy bele ne szóljon.

- Ugy vót bizon! Hazagyütt ebédünyi. Még megis ijedtem, hogy mi van vele, olyan szintelen vót. Nagy nehezen kibökte, hogy mi a baj. Hát aztán én nem tettem lakatot a számra, elzsótárútam jól a vén boszorkányát. Meghallhatták még a faluderékon is. Pátyugatnyi köllött az uramat.

A Viktor bácsi, - ugyancsak masinás ember volt - ravaszul sandított a Mari néniire. Még csipett is rajta egyet.

- Azt elhiszem! Én se bánám ha ilyen fiatal feleségem lenne, azt meg én pátyugatnám!

- Na ne izéjjen! De tudok én még ennél sokkal cifrábbat is, ami velem esett meg. Azt halgassák meg, hogyan jártam südő lány koromban odahaza Ujlakon! Oda jártunk egypáran fiatal lányok a ... - nem mondom ki a nevét -, egy öregasszonyhó. Csalogatott bennünket, kedveskedett nekünk. Mondogattak rá valamit, de mink nem hittük el, meg aztán otthon se tiltottak tüle. Hát eccer süttött nekünk egy tepszi kukoricaprószát. Letette a fődre, asztán aszongya egyetek édeseim, eszt nektek csinyátam. Körbeültük a tepszit, asztán fogtam a kést és mind otthon láttam, keresztet gyelütem rá vele a megkezdéshez. Hát uramfia hogyan jártunk? Az egész prósza marhaszarrá változott. Az öregasszony igen mérges lett, a kötényt lebegette, még a szemeit is kiforgatta, megamadt rám: "beste lélek, büdös kurva, mit csinyátát?" Széjjel ugrottunk, mint a vere-

bek. Többet még a háza tájára se mertünk menni. Asztán még aszongyák, hogy nincsenek boszorkányok! Ez pedig olyan igaz vót, mint ahogyan az uram negyedik felesége vagok!

Ez utóbbi valóban igaz vót. A mesében sem kételkedett senki.

"Kimondott" boszorkányt nem ismertek. Csak egy-egy hiresebb öregasszonyról halála után terjesztettek csodadolgokat. Addig mondogatták, amíg maguk is el nem hitték.

Egyszer a Szabó Károly bácsitól megkérdeztem, miért mondják, hogy a Kati néninek az anyja "valódi" boszorkány volt.

- Mer az vót!

- De hát miért? Mit csinált?

- Hogy mit csinált, mit nem, én má nem tudom, de hogy az vót az biztos. Amikor meghalt, aztán szentmihálylován vitték ki a temetőbe, egy fekete macska kísérte. Ott eklendezett a halottvivők lába alatt. Nem tudták elzavarni. Napokig ott nyávogott még a sirja mellett is.

Hogy ki az élő boszorkány - az általános vélekedés szerint -, könnyen meg lehetett volna tudni, mert itt azt tartották, hogy aki lucaszéket csinál és elmegy vele karácsonykor az éjféli misére, meglátja őket. Mégsem csinált senki lucaszéket. Megmaradtak az "azt mondják" hitnél.

Valamikor, ez, meg ez /a név többször változó, de valamiről emlékezetes halott neve/ készített lucaszéket. Elvitte az éjféli misére, ráállt és meglátta a nagyszarvu boszorkányokat. Olyant is látott, akinek féltre kellett hajtania a fejét, hogy beférjen a templom-ajtón. De mit nyert vele? Nem mondhatta meg, hogy kik voltak, mégcsak egy szót sem szólhatott, mert abban a pillanatban halálfia lett volna.

Az egyszeri takácslegény meg úgy tudta, hogy a lucaszékről a mennyasszonyát láthatja meg. Más vidékről jött az istenadta. Berénybe ment vele. És amikor urfelmutatáskor ágaskodott, hogy jobban lásson, egyszerre minden gyertya elaludt a templomban, olyan boszorkány-szél támadt. A pap csak kifordult az oltár elől és hátra szólt: "Dobjátok ki azt a disznót!" Az mindjárt tudta miről van szó. A legény sötétben kisurrant a templomból és némán futott hazáig. Olyan rosszul lett, hogy még harmadnap sem tudott beszélni.

Nem lehet csodálkozni, hogy nem mertek próbálkozni.

Az Istennel meg a boszorkányokkal nem szabad újat huzni.

Bár Szentgyörgyön csak öregasszonyokat tartottak boszorká-

nyoknak, mindenki hallott boszorkány menyecskéről is. Szépasszony²nak mondták. De csak hallott. Állítólag nálunk olyant nem ismertek, ha csak igen régen nem. Az olyan szépasszonyokat, akik megbabonázták a legényeket, csak kurvának mondták. Ilyen már akadt egy-kettő. Aki értett a kötéshez meg az oldáshoz, a rontáshoz és a gyógyításhoz, annak nem kellett feltétlenül boszorkánynak lennie. Az csak javós, vagy tudós volt és ezt a mesterséget férfiak is üzték.

A szépasszonyról az a hír járta, hogy mindig nagy, vízfejű gyereket szült, de mindig kicserélte más szép kisgyermekével. Az olyan gyerekágyas asszonyét lopta el észrevétlenül, aki napnyugta után fölkel az ágyból. Helyette hagyta ott a "váltott gyerek-et".

Váltott gyerekről mindenki tudott, láttak is ilyen. Egyhangú a vélemény. Csunya, akkora feje van, mint egy sajtár, a lába se bírja el, meggörbül a nagy szegletesen gömbölyödő súly alatt. Foga is van, eszik és csak a feje nő. Senki se tud rajta segíteni. Az ilyen váltott gyerektől csak egy módon lehet megszabadulni. A boszorkány szépasszonyt csak az anyai ösztönével lehet legyőzni.

A nagymamám a Lakos Nani nénitől kapta ezt a tanácsot, hogy hogyan kell a váltott gyereket visszacserélni.

- Jól be köll füttenyi a kemencét. Hogy az erősen lobogó láng minél messzebb elvilágítson, nyitva kell hagyni a kemence-ajtót. Asztán a sütőlapát rá köll tenni a gyerököt, mintha mingyá be akarnánk vetni. A szépasszony ezt észreveszi, megijed és nehogy az ő gyerke égjen el, hanem az anyjáié; gyorsan visszacseréli.

- A boszorkányok is legyőzhetőek. Ehhez azonban - a bátorságon kívül - nagyobb tudomány vagy az isten segítsége kell.

A ludvérc és a tüzesember.

A lecsapolással eltűnt a berekből a nagy viz, megszűntek a viziutak a nád között, megszűnt a láp, csak a zsombékok maradtak. A láppal együtt eltűnt a lidércfény is.

Gyerekkoromban én is jártam a berket édesapámmal, merre lehet megközelíthető helyen részes kaszálót találni. Lidércfényt soha, de gödröket azt láttam több helyen. Tőzeget ástak ki onnan. Ezek a különböző nagyságu gödrök a hagyományok, később mesék alapjainak bizonyítékai. A multszázadig, sőt még a századfordulón is láttak estéknként - meleg nap után -, hol itt, hol ott feltűnő és ellibbenő sejtelmesen kékes lidércfényt. Azt tartották, hogy ahol a "lidérc" feltűnik, ott a mélyben kincs van elásva. Szegény emberek laktak ott mindig, akik hittek és a sikertelenségek ellenére is újból és újból próbálkoztak.

A ludvércet később mesékben összehóták a tüzesemberrel. Amíg lidérc valóban volt, a tüzesembert a fantázia szülte. Elég volt éjjel, sötétben meglátni egy pipára gyujtó arcot, vagy tűz mellett melegedő alakot, vagy ismeretlen fényforrást ~~nek~~ pillantani: mi lehet az? A tapasztalat és a gondolat nem talált egymásra. A képzelet meglódult, először a félelem miatt, később a félelem elpalástolásának igyekezetében. A sziporkázó és nyitott ajtaju kazántól megvilágított gomolygó vonatfüst is tüzes emberré lett és küldözgették, jártatták ide-oda.

A Simon-Pali sógorom elégedetlen a világgal, a Szentgyörgy-i ujság-nélküli egyhangúsággal.

- Én nem is tudom, hogy máskor annyi minden megtörtént, máma meg még hallanyi sem lehet semmirü.

Különös izgató, nem mindennapi dolgokra gondol. Az nem érdekes, hogy a halászok, meg a vadászok közül el-elfognak egyet és a csendőrök bikacsékkal talpalják meg. Lekommunistázzák őket, aztán elengedik, mert a büntetést ugyisincs miből megfizetniük. Mindig csak a zsákmányra tudnak lecsapni, hálóval, puskával még senkit sem fogtak el. Szegény emberek, de nem lopók. Teszik a dolgukat, szeretnének jól lakni, aztán hirtelen meggazdagodni. Valami csoda kellene, valami isteni vagy ördögi nagy szenzáció.

- Má ludvérc sincsen. Öregapám valamikor mindig azt leste, hogy merre jár, hun világít. Igen megköllött figyelni és jól

kart, de még az imádságot is elfelejtette, csak annyit tudott kinyögni, hogy Jézus, Mária, Szent József. A tüzesember abba a pillanatba eltűnt, mintha a föld nyéte vóna el. Valami nagy szelletet éreztek, ézsibbattak és mozdulni sem tudtak, még a lovak sem. Aztán igen nagy csönd lett, a hódvilág mintha megerősödött vóna, lassan magukhoz tértek. A lovakat hab verte ki, aztán prűszkölni kezdtek. Megfordították a kocsit és gyűttek haza. Még otthon is reszkettek, Odalett a bátorság, meg a hitetlenség. Nem monták többet, hogy nincs ördögösség. Öregapám még a halálos ágyán is azt montá, hogy nemcsak a ludvérc, s tüzesember is igaz vót. Én még máma is éhiszem.

Otthon a mamát kintattam, hogy milyen vót a ludvérc, hogy milyen vót a tüzesember. A sógoromtól akkor még nem mertem megkérdezni.

- A ludvérc olyan halovány láng vót, aztán ide-oda futkosott. Rossz szellem, rossz ember lölke vót. Sokan látták, többször is fölűnt a berek felé. Akire rászállt, olyan rosszul lett, hogy a szava is elállt, lélegzetet se kapott. Aszongyák, hogy régen még a faluba is bejárt, hosszikat fosott a porba. Én is láttam a nyomát, olyan fehéres-tarka vót. Aki arra rálépett, azt is elérte valami nyavalakórság. Ha ilyent észrevesztek tik is kerűjjétek el!

- Hát a tüzesember?

- Az meg olyan... nem is tudom hogyan mongyam meg, szóval, olyan emberformájú vót, csak tüzes.

- Égett a ruhája?

- Nem is vót annak ruhája, vagy ha vót is az is tűzbű vót.

- Aztán az mit csinált?

- Hát azt nem hallottam, hogy valakit bántott vagy elvitt vóna, inkább csak jesztegette az emberket. Valami jótét-lélek lehetett. A sógorom mesélt róla ugye?

- Az.

- Pedig a ti Bódi dédöregapátok is látott olyant. Az meg ugy vót, hogy éjjel gyűttek haza a Tóth Ferkó bátyám hegyérű, bort hoztak ökrös szekéren. Sötét vót. A Ferkó bátyám hajtottá az ökröket, a dédöregapátok gyűtt előttük. Amikor gyűttek le a somosi dombon, a Balaton irányába valami piros fényt láttak. El-eltűnt, meg újra látták. Aztán mintha nagyobbodott vóna, a kepék között gyűtt gyorsan félējük. Űk is megijedtek, mingyá fölismerték, hogy ez tüzesember. Magál tak csöndesen, de abba a pillanatba eltűnt. Semmit se látták csak a szemük káp-

A sárkánykigyó és a garabonciás.

Gyerekkoromban fürödni a Balatonra jártunk. Tudtuk, hogy messze nem szabad bemenni, mert a víz befelé huz és háromszor dobja fel a fuldoklót, mielőtt végleg elnyeli. Halljuk azt is, hogy csak augusztus 10-ig szabad fürödni, mert akkor a Lőrinc már "belepisál" a Balatonba. Az öcsémmel azonban olyan "fakutyák" voltunk, hogy lopva még Nagyasszonykor, meg Szentistvánkor is fürödtünk, sőt még uszni is megtanultunk. Élveztük a hullámverést, nem féltünk a záportól sem. A ruhánkat se féltettük, mert csak egy fekete gatyá volt rajtunk. Egyszer mégis csak megjártuk. Szokatlan, nagy, sötét, morgó felhők emelkedtek a tulparti hegyek fölé! A szél suhogva egyre nagyobb tarajos hullámokat korbácsolt. Dörgött, villámlott. Erre már futásnak eredtünk hazafelé. Mögöttünk csunya szürkére változtak a szétterülő morajló felhők, Sustorgó, átláthatatlan függőnyt eresztettek a vízre. Félelmes hangok üztek, remegve futottunk, szegedés szurta az oldalunkat. A harangszó is vészesen kongott a faluból. A felhő elé harangoztak. Alig értünk ki a miseutrára, dió nagyságu jegek vertek bennünket. Az öcsém jajgatott. Fejünkre kulcsolt kézzel menekültünk a legközelebbi nyárfa védelmébe. Összebujtunk a tőből nőtt csapzások között. A jégverés nem sokáig tartott, de fehéredett a mező és mintha öntötték volna, zudult utána a zápor. Ez ellen már nem védett semmi, kegyetlenül fáztunk, vacogtunk ruhátlanul. Sirás erőltetett, mégsem sirtunk. Nekivágtunk a még hátralevő kétszáz méteres utnak. Jég és csuszós sár a talpunk alatt, jégverte foltoktól tarkázott ludbőrös hátunkról hidegen folyt a gatyánkba a víz. Végre befordultunk az udvarunkba. Szerencsére a második házban laktunk. Kint volt a fejsze és a lábaival égnek fordított kisszék. A nyitott veronda tégláját már melegnek éreztük. A gatyánkat kicsit megcsavargattuk, úgy ugrottunk be az ajtón a konyhába.

- Hát tik meg hun vótatok? - Édesapám már akarta leakasztani a nadrágsziját, de meglátta remegő elesettségünket, ijedtségünket, az öcsém fején a dudort, így aztán verés helyett ápolással usztuk meg a dolgot. Édesanyám forró kamilla-teával, a mama pedig az ijedtségünkre szenes vízzel kínált, de tőle csak

a mesét fogadtuk el.

- Nem hisztek az öregnek, nem tom mast majd mi lesz veletek? Se szőlő, se kukorica, se répa! Megmenekültetek, de megéritek-e a győ ilyenkort? Mi lett volna veletek, ha rátok talál a sárkán-kégyó, vagy a garabonciás? Jába hitetlenkettek, én is láttam máma, hogy a fekete felhő leszállt, a tulsó parton a hegyekre. Benne volt a sárkán, garabonciás lovagulta. Nem kő, hogy nekem higgyetek, kérdezzétek csak meg a Szabó Káró bácsit! Legény korában az apjával a raposkai malomba voltak, amikor éppen így mint mast, gyütt nagy égiháboru közepette egy nagy fekete felhő. A malomablakból nézték. Igyenesen a Szentgyörgy-hegy tetejére szállt le. Eccer kivált ám belüle egy nagy sárkán-kégyó, hátán a garabonciás diákkal. Aztán olyan sötét lett, mintha éjjel lenne, és igen-igen megeredt az esső. Senki sem mert kimenni a malomból.

Éjjel aztán zörgetett valaki az ajtón. Olyan volt, mint egy vándorlegény. Beengedték. Olyan furcsán nézett mindenkire, hogy senki se mert még moccani sem. A mónártól aludttejert kért. Szerencsére volt egy fazékkal, neki adták. Szó nélkül megette. Egy darabig üldögélt, aztán amikor a zápor újra nagy csörgéssel megeredt, főkelt ültéből és csak annyit mondott, "köszönhetitek az élő Istennek, hogy azt adtatok, amit kértem," aztán elment az ítélet-időben.

Mindannyian összenéztek, gondolták, hogy ez sem Isten-hérével járhatott. Másnap hallották, hogy sokan milyen szerencsétlenül jártak. Bement hozzájuk egy ember és enni kért. Ahol nem tudtak neki adni olyant, amilyent mondott, szemük láttára összedett minden ennivalót és elvitte. Ők még csak mozdulni sem tudtak. Három gyerek-lán is eltűnt. Mindent a garabonciás vitt el a sárkánnyal. Hajnalban szállt le értük újra a hegytetőre a fekete felhő. Ez nem mese, higgyétek csak el!"

Talán el is hittük, mert zavaros álmaink voltak.

Kötés és oldás, rontás és gyógyítás.

Kötni meg rontani féltudás is elég. Az igazi tudás az oldáshoz, üzéshez és gyógyításhoz kell. Ilyen tudós ember nem sok volt, még minden faluban sem akadt. Volt aki az állatokhoz értett, volt aki az emberekhez és volt aki a boszorkányságokhoz. Itt minálunk is.

Néhány fenn maradt igaz történettel tudok szolgálni, de csak azt tudom bizonyítani, hogy ezeket még századunk elején a legtöbben még el is hitték. Az Isten segedelmével történő csodatevő hatalomban pedig még kételkedni sem lehetett.

Leggyakoribb rontást a szemverés /szemmel verés/ volt. Csak ránézett valaki a kisgyerekre, megdicsérte, hogy milyen szép és semmi több nem kellett. A gyerek ha nyugós, beteg lett, ráfogták, hogy szemveréstől kapta a baját. Védekeztek is ellene.

Hogy ne fogjon a kisgyermeken, piros szalagocskát, vagy madzagot kötöttek a bal csuklójára. A babonában hívők pedig megköpdösték és szemébe azt mondták, "jaj de csunya vagy". Csak a háta mögött az anyjának lelkendezte, hogy milyen szép dérék fia, vagy lánya van. A jóképű serdülőt is megverhették szemmel a felnőtt rácsodálkozók. Az aztán elsápadt, étvágytalanná vált, hidegrázta, elgyengült, sokszor még ágynak is esett.

A szemveréstől szenvedőt szenes vízzel itatták meg, alsószoknyával huzkodták le /háromszor/ az arcát, köpködve a sarok felé és ha ez mind nem segített, megöntették. /Nekem is volt ebben részem 1924-ben/.

A babonáskodástól, hacsak egy kis számukra hasznosnak vélt valamit akartak elérni, sohasem riadtak vissza. Igyekeztek, főleg az asszonyok, hogy az ő elgondolásuknak megfelelően valakit megbabonázzanak. A hatalmukba ejtett ne tudjon szabadulni az általuk neki szánt sorsától. A mézes-mázos beszéd volt a figyelem-eltérelő kellék.

Ha egy lánynak kiszemelt legényt akartak megszerezni, addig kedveskedtek neki, ilyen-olyan apró szivesség-kéréssel, meg hálálkodással, amíg az el nem ment hozzájuk. Szinte el sem kerülhette a meghívást anélkül, hogy mámlásznak ne tartásák. A lány a praktika szerint addig nem beszélgethetett vele. A lépre ment legényt aztán "megetették". Volt aki a "vaktik szemét" ette meg, másik a lány-gyurta hájszálát belesütött pogácsát, de aztán már nem menekülhetett.

Véglegesen meg kellett adnia magát a lánynak /vagy az anyjának?/ a templomban a pap előtt.

Ha pedig egy legény akart magának egy lányt és az nem mutatott hajlandóságot, a mesterkedés addig folyt, amíg a legény anyja nem szerzett valahogyan - asszonyi összeköttetése révén - a lány hajából egy tincset vagy pár szálát. Ha ez sikerült, rostán, parázs fölött megfüstölte, amíg a haj meg nem mozdult, kunkorodott, vagy megsercent. Addig a Boldogasszonyhoz fohászzkodott, hogy a haj tulajdonosának a szívét a fia felé fordítsa és az üdvözlégyet imádkozta. Állítólag ez is eredményes volt. Ha még sem sikerült, becsapták őket, mert nem annak a lánynak a hajából hoztak, vagy valaki olyan rosszakarójuk volt, aki ördögi segédlettel erősebb rontást tudott véghezvinni.

Állították, hogy a szerelmeseket meg úgy széjjel tudták választani egyesek, hogy azok sohasem lehettek egymáséi. Még ha annyira oda voltak is, majd megvesztek egymásért. Hogy ilyen volt, azt tudom, de hogy hogyan csinálták babonázással, nem sikerült kinyomoznom. /Attól félek, hogy ennek mai megfogalmazása nem babona, hanem rágalom és becsületsértés./

A babonáskodásnál meg kell említeni az üzést is, Üztek kártékony, vagy kellemetlen állatokat, bajt, betegséget is.

Élesen él emlékezetemben az a földszagu tavaszi este, amikor a békák először szólaltak meg a Jancsi tó felől. Édesanyám fogta a söprüt, szobán-konyhán végighuzta, kicsapkodott vele az ajtón és jól értettem mit mondott.

- Hallod-e te bóha, mit mond a béka? Menj el a szomszédba!

Háromszor ismételte meg ezt. Egyébként a balhák ellen is védekeztünk. Nagypénteken addig nem raktunk tüzet, amíg valamelyik szomszédban nem füstölt a kémény, de akkor is csak az eresz alól lecserélt multévi szentelt cicamacára és a kiszáradt husvéti szentelt lapockacsontra. Ezek eddig a tüztől védtek a házat.

A jégesőt úgy próbálták elüzni, hogy a terhes sötét felhő elé a lélekharanggal harangoztak, a szőlőkbe lókoponyát raktak ki a magasabb karóra. Ha mégis kopogott a jég, kidobták a fejszét és a kisszéket felfordítva az udvarra és imádkoztak.

A rossz betegséget ótvart, bárányhimlőt, vöröst, sebesedést, gennyes keléseket almával küldték el. Fogtak három szép kívánatos almát, lehuzkodták velük a csunya, terjedő sebeket és nap-

felkelte előtt kidobták az utcára. Aki lehajolt értük, felvette a betegséget is. Sokszor láttunk kábitóan szép almákat az utcán, de azokat soha fel nem vettük volna, mindig a disznók ették meg.

Betegség esetén először, mint az orvos, régi szokás szerint a baj okát kutatták. Csak azt keresték, hogy ki küldhette rájuk a rontást és mivel. Azután orvosolták megfelelően. A rontás ellen mindig védekezni kellett, a hagyományos babonás óvórendszabályokat be kellett tartani.

A mamánk megszidott bennünket ha nyáron a mezőről torzsböködte sebes lábbal mentünk haza és sziszeregtünk hábmosságkor.

- Bűdös akasztófára valók! Má megint nem fogattatok szót! Nem megmontam, hogy nem szabad a taróra pisányi, mer kisebesedik a lábotok?! De nektek beszélhet a jó Isten maga is! Mast csak jajgassatok!

Megimádkoztatott bennünket és úgy láttuk, mintha az ajtón háromszor kifelé köpködött volna. A rontás ellen védekezve sohasem adott tejet ^{este} senkinek, nehogy elvigyék a tehén hasznát. Nem engedett késsel kenyeret aprítani a tejbe, mert akkor kisebesedik a tehén tőgye.

Érdekes meséi voltak a megkötésnek és az oldásnak.

A Szabó Mari néni a saját, megtörtént esetét így mondta el.

- Még fiatal menyecske koromba, amikor ide épültünk, a baromfiak ^{miatt} igen haragudott rám az Antal János bácsi. Mindig azt leste merre menek, mit csinálok. A Károly aratni vót részibü, saját kosztón Bódiéknak a Banácsba. Fejen vittem neki az ebédet, kezembe meg a korsót a főszó kutná tötöttem meg vizzel. A János bácsi akkor jött a vasut felől kaszásan. Én nem is tudom hogyan, talán akaratlanul, kitoltam rá a nyelvemet. Észrevette. Igen méregbe gyütt. "Basszam az anyád tikmonyozó szentségit - így, ezekkel a szavakkal kezdte - megállj te bűdös cafat, te se érsz oda, ahová elindultál!" Aztán mit csinált, mit nem, én nem tudom, de való szent, hogy nem arra járt mégis úgy megkötötte a rozstot előttem a gyaloguton, hogy én bizony csak megbotlottam, hiába vigyáztam. Ugy eltálaltam az ebédet, hogy még a leveses pohár is összetörött, a mácsikot is a fődrü szettem össze. Szerencsére senki se látott meg, hogyan hömbölgtem. Visszamenni se mertem, mindjárt a János

bácsi jutott eszembe. Hogy a szeme essen ki, a menkü vágjon bele - mondok -, azért is odaérek ahová indultam, akár-hogyan. Még szerencse, hogy a korszó nem törött el. Mit ad Isten, a Kutvogy-lapon a Káro gyün elejbém. Aszongya, hogy annyi darázs bizsdült ki egy fészekbű, hogy ott kellett hagyni a munkát, annyira támadtak. Majd hajnalban kiégetik. Itt aratnak délután a Kutvogy-lapon. Erre olyan vörös lettem, mint a főtt rák. Azt kérdezi a Káro, hogy mi van veled. Amig evett a gunyhóban, elmeséltem neki hogyan jártam. Aszongya az uram "megállj János, ha Te tanutá valamit az apádtu akkor én is!" Arattunk, egész délután alig volt szava. Estefelé amikor mentünk haza, megmutattam neki hun estem el. Nézte a rozs szélit és a markába szedte az összekötött szálakat. Otthun napnyugta után leköpdöstette velem és kiment. Keresztbe letette őket a János bácsi kisajtójába. Amikor visszagyütt, aszongya el köll annak máma még mennyi a kutra vizér. Rekkent, fülledt este vót, lefeküdtünk. Másnap reggel aztán harag ide, harag oda, fut ám a Kati néni, hogy ne haragudjunk adjunk neki egy kis témsót, mer a János az este, amikor vizér akart menni, a kisajtóba elesett és annyira betörte az orrát, hogy nem tudják a vérzést elállótanyi. Így volt bizon, többet aztán nem próbálkozott velünk, a békesség is helyreállt.

A Károly bácsi a kocsi megkötését mesélte el.

- Szegény János, nyugodjék békében, azér tudott ám valamit! Szalaváron megmutatta. Belső szalábu hoztunk asszont. Ű nász-nagy, én meg csak kullogó vótam. Megálltunk a Szalavár-i csárdánál, amig a lovak abrakútak. Egypáran, férfiak leszálltunk a kocsikról, bementünk az iddogálók közé. A János, mint nász-nagy, lekezelt mindenkivel és elkezdtek a lovakon diskurálni. Öt kocsival voltunk, de a János kocsisának a lovai voltak a leg-szebbek. Dicsérte is őket, de azok a szalai emberek csak ellenkedtek. Amikor indulásra került a sor, egymásután nyargaltak el a kocsik, csak a János kocsisának - má nem is emlékszem, hogy ki vót - nem akartak a lovai elindulni. Szakadt istráng, kötél, de a kocsi nem mozdult. A János ekkor ekátotta magát, "ki vót az a gazember, aki megkötötte a kocsinkat?" Néztünk füre-fára, kerékre, de nem láttunk semmit. Asztán halkabb szóval monta, hogy "az istenre kérem, aki megkötötte, oldja is el ezt a kocsit, mert, ha én oldom meg, valaki igen megjárja." Szólt a lovaknak, hiába. Erre elővette a bicskáját. "A szentháromság nevében még-egyszer kérem, az a valaki aki megkötötte oldja meg a kocsinkat, mert nagy baj lesz! Na Hóka, Csillag!" Nem indultak. A János el-

vörösödött, még a szeme is szikrát hányt, harmadszor is megismételte a kérést. Amikor látta, hogy minden hiába való volt, belevágta a bicskát a lőcsbe, csak úgy ketyyent. Abban a pillanatban holtan esett le az egyik ember a székrü a csárdában. A lovak meg mentek mint a táltosok. A kocsis alig tudta fogni őket. A násznép csak ámult-bámult. Magam sem hittem volna, ha nem látom.

Ha lovokról volt szó, édesapám sem maradhatott ki.

- A vörsi Csárdában Marci bátyámnak meg valamikor nem a kocsiját, hanem a lovait kötötték meg. Öregapám igen sokszor elmesélte. Komáromba voltak vásárra, a lovaikat akarták eladni, de a vevőkkel nem tudtak megegyezni. Mind a ketten hazahajtottak. Arra Dencsnek akartak keresztü gyüni a berken, hogy az utat megrövidítsék. Mielőtt nekivágtak volna a bereknek, vót ott egy csárda, megálltak ~~ott~~ valamit harapnyi meg innya. A lovakat ki se fogták, csak az istrángot vetették le. Dobtak elejbük a kocsi derékbu egy marok szénát. Hanem odabenn csupa kupec meg cenzár vót, így visszaültek öregapám kocsijára. Elővették az ülsékasbu a szakasztóruhát meg a pintest és nekiálltak falatozni. A kupecok ki-kigyüttek de nem szóltak csak mustrálták erősen a Marci bátyám lovait. Mikor aztán indulni akartak, a Marci bátyám lovai nem mozdultak. Öregapám elkerülte, hogy majd utána gyünnék, de nem, azok csak toporzékoltak egy helyben. Öregapám megállt, gyalog visszament, hogy próbálja kötőfékszárnál elindítani őket. A Marci bátyám nem hatta. "Ergye ülj vissza a kocsi-ra asztán várgy! Nem látod, hogy valaki megkötötte ezeket?" Öregapám visszaballagott a kocsijához, fölült, de közben hátrafelé folyton a Marci bátyámat figyelte. Az csak integetett be a kocsmába, de nem értette, hogy mit mondott. Aztán láttya ám, hogy bicskával a kezében leugrik a kocsi-~~ru~~, fenyeget a kocsmá felé, aztán odamegy a csás+lóhoz és a szügyébe szurja markolatig a bicskáját. A vér kispiccült, de mingyárt el is állt. A Marci bátyám igen gyorsan ült föl, a lovak meg egybü vágtatni kezdtek, elkerülték öregapám kocsiját is. A Marci bátyám odakialtott öregapám^{höz} "gyere gyorsan utánam, ha kedves az életed!" Tényleg futottak ám utánuk a kupecok, mint a darazsak; ököllel, késsel hadonáztak, Öregapám is nyargalásra fogta a dolgot, csak Dencsen álltak meg. Ott mondta el^a Marci bátyám, hogy a bicskát amikor a ló szügyébe vágta, az a megkötő lókupec szívet szurta keresztül. A Marci bátyám igen-igen értett a lovakhó

de még a fia is nagy tudó vót. Őt ismertem, ű is Marcin vót, kár hogy meghalt.

A Simon öregapám már igen hepegett, fulladt, nem igen beszélt.

- Jóska, emléksző még a Csárdás Marcin bátyádra? Elmondhatod, hogy milyen ember vót.

Édesapám máig is emlékszik rá.

- Eccer, még fiatal legén koromba, a Gergye Jenő bátyátok kicserélte a lovait. Jó két ló vót amiket vett, mentek mint a táltos. Hamar megszerette, ajnározta őket próbálkozott is velük. Egyik nap aztán befogott az istállónál, hajtott a komora ajtóig. Ott úgy megálltak, mint a cövek. A Jenő mutatta, hogy mit tud velük. Én is ott vótam, néztük. Hanem aztán onnan se ide, se oda.

Az ég istenének el nem indultak. Jába volt minden mesterkedés, verés, csalogatás, még tüzet is raktunk a hasuk alá. Mondom a Jenőnek, hogy ezek csökönyösek. Erre ő olyan mérges lett, hogy még vasvillát is ragadott. Szerencsére éppen akkor gyűtt édesapám. Látta, hogy habosak a lovak, aszongya, te Jenő, mit csinátá ezekkel a lovakkal? A Jenő meghökkent, el is fehéredett. "Nemtom, - aszongya - de valamit kőne velük csinányani, mer nagy baj van." Édesapám mongya nekem "gyerek szalagy azonnal Vörsre a Farkas csárdásékhoz! Én üzenem, hogy a Marcin bátyám gyűjjön rögtön." Gyűtt is velem. Mikor beléptünk a kapunk, a Marcin bácsi fordétva keresztet vetett. Odament a lovakhó, körüljárta őket, befogta az orrukát, megsimogatta a nyakukat, aztán a Jenőt felültette a kocsira. "Hát te, - aszongya - igen vigyázz, mer azt megtanultad, hogyan köll megkötnyi őket, de azt má nem, hogyan köll megoldani! Na, isten nevében menjetek!" A lovak szépen elindultak, mintha mi sem történt volna. Nem is tudom mi lett vóna, ha a Marcin bácsi nem gyűn el. A Jenő megfogadta a tanácsot, többet sohase volt a lovakkal semmi baj. A Marcin bácsi az egész környéken hires ember völt.

- Akkoriban, a század elején, a Szentgyörgyi tudók már kiöregedtek. Nem is igen tudtak jární. Mer azér itt is vót ám három tudós kötő-oldó! Az öreg Györe, az öreg Rigó - a banácsi Rigónak, aki lótolvaj lett annak az apja -, meg az öreg Császár. - Oktatott ki a nagyanyám.

A következő, számunkra valamikor igen érdekes mesét, bár

többektől hallottam, a Simon öregapám elmondásában adom tovább.

- Eccer az öreg Györével is megtörtént, hogy megkötötték. Nem tudta magát föloldani. Jába tudott igen sokat. Az öreg Rigóval gyűttek Keszthelyről kocsival. A káposztáskerteknél igen szép paprikákat láttak. A Györe koma igen megkivánta. Leszállt pisányi, aztán gondúta vesz le egy-két paprikát. Átument az árkon, lehajút az első bokorhó, hát amint hozzáért, még mozdulni sem tudott. Odaragadt a keze, a dereka sem egyenesedett ki. Egy darabig várt, de jábaerőlködött, nem ment semmire. Szerencséjére a Rigóval volt, hát ndakiabál neki, hogy "Jóska, gyere segécs rajtam, mer engem megkötöttek." Az öreg Rigó nem vót rest, leugrott a kocsiu, megkerülte háromszor a megye mentén a kis földet, aztán letöltta a gatyáját és odacsinyált a Györe elé, aki csak ugy tudott főkeni. Aszongya neki, "hát én megoldtalak, de hogy a paprika gazdája is megemlegessen bennünket, hogy mink is tudunk valamit, elvisszük a három-három legszebb paprikáját." De bizony nem tudták megenni! Olyan erős volt, hogy már az első falat lángolóan marta a szájukat. Később tudódott ki, hogy az öreg Császár paprikájával járták meg. Azuta szokták mondani, hogy olyan erős, mint a Császár paprikája.

A betegségek gyógyítására mindenki tudott valamit ajánlani. És sokszor, makacs bajnál mepróbáltak mindent. A legáltalánosabb orvosság a "herbaté" /kamillatea/ volt. Itták, gőzöltek, borogattak vele. Minden betegségre először ezt használták a szentelt víz mellett. Ittattak ezerjófű; békarokka; vasfü- és - csecsemővel hasfájás ellen - mákfőzetet. A pálinkát is, fokhagymát is az orvosságok közé sorolták. Vérhas ellen vadkörte és piritott rozsot etettek. Sebre sóval összevágott kenyérbelet, utifű levelét, vizeletet, marhatrágyát raktak. Kelésekre tejfőls kovászt, lilium levelét, piros paradicsomot kötöttek, hogy érlelje és szivja ki a gennyet. Fülfájáskor karácsonyi alma és kórózza kisajtolt és felmelegített levét csöpögtették a fülbe. A megijedt gyereket először alsószoknyával huzkodták le, aztán vizet ittattak vele, ugy jött a szenesviz csinálás és ha nem használt, a megöntés.

A szenes viz és az öntés minden belső baj elüzésére "jó" volt. Különösen gyerekeknél.

Szenes vizet sokan tudtak csinálni, még én is eltanultam, de önteni csak a kivételes tehetségű javasasszonynak lehetett,

annak is csak nagy titokban, hogy senki se tudjon róla. Én csak egy öntő asszonyt ismertem itt, a Lakos Nani nénit.

Szenes vizet nemcsak embernek, állatnak is csináltak. Akinek készült, innia kellett belőle. Ha nem tudott, vagy nem akart, három ujjat belemártva huzkodták le vele.

Szenes vizet a mamám elég gyakran csinált. Fogta a bádog poharat, háromnegyedéig töltötte vízzel. Lekuporodott a tűzhely elé, elővette a csipővasat, keresztet vetett a pohár fölé és susogva imádkozni kezdett. Elmondott egy miatyánkot, egy üdvözlégyet aztán benyult a csipővassal a parázsba, fölfelé tekintett, lefelé tekintett, közben fohászzkodott.

Mindenható Isten és Boldogságos Szent Szüz,
távolítsátok el a bajt erről a szegény.....-ról,
adjátok vissza az egészségét, hogy hittel
dicsérhesse szent neveteket.

Távolítsátok el tőle a sátánt és a gonosz szellemeket!
Uram irgalmazz nekik, Krisztus kegyelmezz neki!

Pokol fejedelme, hívd vissza ördögödet,
mert szentelt vízzel oltom ki a tüzedet!

Erre egy szem parazsat a kereszt jelével a vízbe ejtett. A parázs sustorgott, nézte, hogy lemegy vagy fennmarad. Ezt háromszor ismételte meg. A leszállt parázs a baj súlyosságát mutatta.

A fohászzkodást nem így mondták egyöntetűen, csak az értelmese volt ez. Voltak akik teljesen értelmetlen vagy bele nem illő szócskákat is szőttek bele, vagy csak az Istenhez meg a pokol fejedelméhez fohászkodtak. Az igen öreg, igen ráncos Bene Rozi néni pedig csak a Boldogasszonyt kérte, és a miatyánk helyett a "Paradicsomkertben van egy nagy fa" kezdetű, gyerekkoromban eltiltott imádságot mondta.

Az öntésre emlékszem - négy és fél éves voltam - de elmondásokból is összekapcsolódott bennem a füstökonyha hangulat emlékével.

Éjszaka igen lázas voltam. Szentelt vizet is itattak velem. A rosszizó, poshadt víz kifolyt a számból, felkavarta a gyomromat, hánytam. /Azóta is undorodom a szentelt víztől./ Reggel is folyton a hányás erőltetett. Olben vitt el édesanyám a mamá-

val a Lakos Nani nénihez, hogy öntsön meg. Észnél voltam, Lőwék kertjében a deszka kerítés fölött májusi cseresznyét láttam pirulni. Kiszékre ültettek, édesanyám tartott. A füstös félhomály bántotta a szememet, idegen, szokatlan szagokat éreztem, zsongott a fülem. Távolról hallottam a hangokat. A mamám köhécselt.

- Te Nani, a nagy Isten nevére kérlek, segíts rajta!

Fejem fölé vízzel töltött cseréptálat tartottak. serpenyőben olvasztott, nagypéntek szagu forró viaszt öntöttek bele, valamilyen imádságos motyogás közben. A szavakat nem értettem. /Sohasem sikerült megtudnom a szöveget./ A sustorgástól és a felcsapódó gőztől ijedve rőzzentem össze. Aztán elvették a tálat és a furcsa alakú, kihült viaszt vizsgálgatták. A Nani néni megállapította, hogy a viasz azt mutatja, bikátél ijedtem meg, az a bajom; meggyógyulok.

Még ha kutyát mondott volna! De a bika-istállótól messze laktunk, még a csordában sem láttam a bikát.

Az ijedtség - mondták - a rontás mellett a legtöbb bajnak okozója. Vannak akik megijednek és attól fogva csak sorvadoznak, fogynak, mig csak utólnem éri őket a korai halál. Sokan voltak, akik halálra ijedtek. A Csuha Gyura is abba halt bele. Erős, bátor legény volt. Fogadtak a Péter Gyulával, hogy - nem tudom már melyik napon -, pontosan éjjélkor nem mer behozni a temetőből egy fakeresztet. A Gyura megnyerte ugyan a fogadást, de a kis korhadt kereszt olyan nehéz volt, hogy rogyadozott alatta. A temetőben nem félt, de mire hazaért úgy megijedt, hogy véres verejték verte ki, pár év múlva meg is halt. Az igazsághoz tartozik, hogy szegény Péter Gyulát jóval előbb vitte el a tüdőbaj, de a babonás megfélemlítésen mit sem változtat. Az ijedtséget a javasasszony csak megállapítani, de bizonyos fokon túl meggyógyítani nem tudta.

Töréseknél, ficamoknál, rándulásnál a Horváth Viktor bácsi volt a falu "orvosa". Bár az ő tudományának a babonához semmi köze sem volt, mégis itt emlitem meg, hámár gyógyításról beszélek. Jobban biztak benne, mint az orvosban, mert ő senkitől sem fogadott el semmit és minden hozzáforduló meggyógyult, ha kis szépséghiba fordult is elő. A csontok deszka között is összeforrtak, a ficamokat helyrerángatta, a póruljártak egy vagy két hónap múlva fájdalmat feledve dolgoztak tovább.

Vadásztörténetek.

A puska, a durranás, a könnyű zsákmányszerzés igen meglóditja az egyszerű emberek fantáziáját. Olyanokat mondanak, hogy maguk is csak később "hiszik" el. Amikor már elfelejtik a valóságot, igaznak vélik a meséiket. Ilyen történeteket szedtem össze. Mind igaz volt, csak...

Lássuk hát sorra:

Öregapámnak is volt puskája. ott Lógott mindig a középső szoba falán, de arról nem tudok, hogy valamikor is lőtt volna vele valamit. Már gimnazista gyerek voltam, amikor arra kértem, hogy hozza ki egyszer a hegyre azt a puskát kipróbálni, meg aztán hátha sikerül lőni is valamit.

- Na jóvan, majd meglátom!

Egyik eső utáni tiszta nyári vasárnapon kihozatta magát a hegyre kocsival. Meleg volt, jól esett a pince hűvössége. Odáült be. A puskát nem hozta el, inkább csak mesélt.

- Hát fiaim, én nem voltam vadász, A puskát se azért tartom, hogy lűjjek valamit, hanem a tolvajok ellen. Édesapám még - isten nyugosztalja -, meghurcolta mindenfelé. Egyszer aztán fölakasztotta a szegre. Többet nem vitte el sehová. Sokszor elmesélte, hogy miért nem lűn ő többet soha nyulat. A hegypásztorság sorba ment akkoriban, mint szokták mondani Tikoson a bíróság, aztán amikor úrá került, puskásan ment ki, a társának, az Ádán Gyurának csak balaskája volt. A gazdag Szanyinak az apja volt a hegybíró, az is Pista volt. Az meg még szarni is puskával járt. Egyik este kint volt a pincénél és tüzelt nagyban. Vacsorát főzött magának. A két hegypásztor, édesapám meg a Gyura bátyám, benézett hozzá. Aszongya nekik az öreg Szanyi, hogy na gyerekek most jókor gyűttetek. Lűttem egy baknyulat, mingyá megfőn a pörkűt. Édesapám még csodálkozott is, hogy az öreg egy egész nyulat mér főz meg magának, mert nem látszott, hogy vendégeket várt volna. Nem kellett őket biztatni, elűltek. Aztán amikor az asztalra került a lábos, apám ahogyan szokott, keresztet vetett. Ahogy a Pistabácsi levette a fődöt, a nyul abban a pillanatban kiugrott a lábosbu, fődöntötte édesapám ajtó mellé támasztott puskáját, az még el is sült, pedig megtötte se vót, és elfutott. Ugy megijedtek mind, hogy nem meretek má a megmaradt kis krumplibu se ennyi, nem is tudtak volna. Fogták a kalapjukat, édesapám főkapta a puskát és magára hagyta az átközódó Szanyit. Édesapám csak otthon gyűtt rá, hogy

még patron se vót a csőbe. Jába vót a "kihanemü" Szanyi sátánal cimboráló tudóssága, az Ur Jézus meg a kereszt azért mindig erősebb volt.

Csak most tudom, hogy akkor ráhibáztam a felelettel az igazságra.

- Ők csak szerettek volna nyulat enni.

- . -

A Kelevicz Gyuri sógorom is puskás ember volt, de ő se vadászott, neki a bor volt a szenvedélye.

Egyszer borozgatás közben előjött a szó "futó-kártyások"-ról, a rabsicokról. Az én sógorom elmeséli a Henye Jancsi bácsi boszorkányos puskájának egyik esetét.

- Ez igaz vót ám! Akármilyen furcsának is hangzik, édesapámtól tudom, hogy így volt. Az pedig nem csak olyan aszongyák, hanem valódi halász-vadász ember volt. Bódiék takácslegénye aszongya karácsony este, "mesterem" elmennék vadászni, kérgye el nekem a Jancsi bátyám puskáját, magának biztosan odaadja." Meg is kapta. Lement vele a közre. Elállt a gyepűbe. Hamarosan látja ám, hogy gyünek a nyulak. Körülveszik, közelmennek, az egyik még a puska csövét is megrágja, ü meg nem tud csinálni semmit, még a puska csövét se tudja fölemelni. Kiverte a sötétben a verejték. Érezte, hogy meg van kötve. Ijedtében elkátotta magát, hogy Jézus, Mária segíts. Erre eltűntek a nyulak. A kalapját, - vagy sapkájája volt nem tudom - elvitte hirtelen a szél, ü meg nagy kimerülten haza ment üres kézzel. Otthon aztán mondja, "hát mesterem, én többet a Jancsi bátyám puskáját a kezembe nem veszem." Még a Jancsi bácsinak is elmondta hogyan járt, vót hozzá bátorsága, de az nem szólt semmit, csak nevetett. Különben az volt az a legény, aki lucaszéket is csinált, aztán Berényben kidobták az éjféli misérü.

- Valóban hallottam róla.

- Na, de aztán a Henye Jancsi bácsi is hogyan végezte? Ü is karácsony éjjel ment ki vadászni a temetőbe. Szép holdvilág volt. Éjfél körül járhatott az idő, amikor gyütt ám egy nyul, aztán megállt előtte, két lábra emelkedett és megfenyegette. Ő se bírta el a puskáját, elzsibbadtak a kezei és úgy megijedt, hogy futott hazáig. Ugy esett be az ajtón és még azon éjjel meg is halt.

- . -

A karácsony-este ugylátszik, hogy a vadászoké.

A Biró András sógorom is karácsony este állított be hozzáunk a harminvas évek elején egy szép őz-bakkal. Eppen karácsonyfát díszítettünk. Odakint havazott.

- Sógorom, hoztam valamit. Nem viszem tovább, mert már igen megizzadtam. Menjünk ki az istállóba!

Édesapám megértette, de édesanyám másra gondolt.

- Hozza csak be nyugodtan! A Bözsfi aluszik, a gyerekek meg már értelmesek.

- De ez igen nehéz fa ám! - odasug édesanyámnak -, őz!

Az istállóban fejtették meg, amíg a karácsonyfát sütemény-nyel, házikészítésű szaloncukorral, aranyos dióval, szőlővel és eperalmával teleaggattuk. Igen szeretünk volna kimenni, de édesanyám nem engedett.

Amikor megmosakodtak, leültek az asztal mellé, kocsonyát ettek és fehér bort ittak. Aztán beszélgettek. Édesanyám igen kíváncsi volt.

- Hogyan fogta?

- Ilonka néném, az őszinteséget megmondva, ezt igen könnyen. Könnyebben mint elhoztam. Van kint biztos helyen egy dupla furulyám. Amikor elővettem, belefujtam a csövébe, mind a kettőbe. Aztán alighogy elindultam, mintha csak a hívásomra gyűtt volna ez a szegény. Egy fa mögé huzódtam, ez meg megállt, mintha csak várta volna a postámat. Még meg is sajnáltam. Azonnal elvégzett. Hát így volt. Megbabonáztam. Eddig nem tudtam, hogy még ehhez is értek.

- . -

A Györe Jóska keresztapámtól meg a Bene Miska bácsiról terjedt el a lemoshatatlan hír, hogy kocavadászok.

Egy ideig együtt szoktak éjjel csámborogni, egyszer aztán összeharagudtak.

Az ok egy, de érdekes módon édesanyám, aki Benéékhez bejáratos, ellenkezőleg mondja mint a szomszéd Kati néni, akinek testvére a Jóska keresztapám. Még ha fordítva lenne, nem csodálkoznék, de így...

A Katínéni szerint a Györe keresztapám jött éjjel haza a hegyről. Neki nem volt ott szőlője, csak onnan jött, biztosan valami likas pincéből. Ahogyan leért a somosi dombon, a főső

kuti gyepüben látott benn állni valakit. Feketedett. Mit lehet ez itt ilyenkor, nem fért a fejében. Megállt. Az alak sem mozdult. Közelebb lépett. - Ki vagy? Mit keresel itt? - szólongatta, de az nem felelt, el sem ment a helyéről. Neki meg a fejébe szállt a vér és úgy látta, mintha hajladozna. Ez csak rosszban sántikálhat és ráfogta a puskáját. - Ha meg nem mondd ki vagy, keresztül lőlek! - azt mondja. Amikor az erre se szólalt meg, ráduplázott. Az alak állt tovább szótlánul. Ekkor ő annyira megijedt, hogy annak ördöge van, ha nem maga volt az ördög, hogy alig ért haza. A konyhában meg összerogytak a lábai. Szólni sem igen tudott, A keresztanyám fektette le. Másnap világosan aztán annyira összeszedtemagát, hogy elment a tett színhelyére. Kíváncsi volt mi lehet ott. Hát a cölömp volt. Nem mondta el senkinek, csak a feleségének, hogyan járt. Harmadnap a hegyutban találkozott a Bene Miskabácsival. - Na Jóska teveled sem szeretnék sötétben találkozni! - Miért? - Mert te még a cölömpöt is agyonlűjöd! Ezen aztán úgy összevesztek, hogy még egymás köszönését se fogadták el.

→ Pontosan így mondta édesanyám, minden megegyezett szóról szóra: a szőlő, a likas pince, a cölöp, az ijedtség, a hallgatás és találkozás egyaránt, csak Miska bácsi volt a szenvedő alany.

Most melyik az igaz? Egyiket sem tudom már megkérdezni, mind a kettő kint van a temetőben.

Hátha együtt voltak és együtt jöttek hazafelé azon a bizonyos estén? De akkor mi~~lyen~~en veszték össze?

Talán így:

- Te lütted meg!

- Te lütted meg!

Betyárok.

Szentgyörgyi értelmezésben a tolvajok főleg állatokat loptak mindenkitől, válogatás nélkül. A lopók kisebb értékben károsítottak, de amihez hozzáfértek, alkalomadtán elemelték. A betyárok csak nagy értékeket vittek el, így nyilván csak a gazdagoktól.

Ezeket tartották számon a faluban, hires emberekként emlegették őket.

A betörők, rablók, zsiványok veszedelmesebbek, mert azok rossz emberek, vér tapad a kezükhöz. Ezekről csak a megvetés hangján beszéltek.

Nem ismerték el bűnnek az orvhalászatot, orvvadászatot, valamint a berekben, erdőn az uraság bármilyen megrövidítését. Akinek ilyen sikerült, az csak szerencsés volt.

A századfordulón egy tolvaj lakott a falu területén, a banácsi Rigó. A Banácsban, pincében tanyázott. A szentgyörgyiek nem félték tőle, hiszen itthon még a légynek sem ártott. Lótolvajnak titulálták, mert csak egyedül járt és csak egy-egy lovat kötött el valahonnan. Haza sohase hozta.

Lopó a "tiktolvaj" Simon Péter Mihály volt. Róla maradt fenn az a mondás, hogy "hét óra, Péter Miska tikóba". Tettenérték és rázárták a tyukóajtót.

Két emlékeztes tolvajlás történt a múlt század második felében.

A Miska Jankó /Horváth János/ ökreit lopták el. Éjjel sötétben vezették őket a hegy felé. A hegypásztorok figyelmesek voltak. A tolvajokat elugrasztották, de az ökröket megfogták és reggel behajtották őket a faluba. Aztán azok maguktól hazataláltak.

Aztán a Lőw Soma bácsi magyar lovait vitték el. Két párat, egymás után következő két év alatt. Igen jó lovai voltak az akkor még fiatal, hentes és mészáros mesterséget űző /később kocsmáros és boltos/ zsidók. A második párért este jöttek meg. Ketten. Ezek már betyárok lehettek. A Horváth Pista bácsi így tudja:

-A kocsis az istállóban feküdt. Még nem aludt el, nem volt igen késő, de moccanni se mert amikor bementek és a lovakat kivezették. Lélekzetét is visszafojtva fülelt. Hallotta, amikor az egyik betyár azt mondta a másiknak: "ugy tedd ám fő a gatyádat, hogy mire megvérad, Fehérváron légy!" Mikor minden elcsöndesedett és a kocsis

bátoságot merített, bezörgetett a gazdájához. Elmondta, hogy megint ellopták a lovakat, de azt is elmondta amit hallott. Másnap vonat-
tal mentek Fehérvárra. Ott a főbirónál találták meg a lovakat.
Mind a két párt. Azt is, amelyiket az előző nyáron loptak el. Betyár
egy világ volt!

Betyárok Szentgyörgyön nem igen jártak. Történeti adataink a
következők:

1836-ban a Barpusztai "Ujmajor"-ban született Nád Jancsi.
/A major utolsó épületét is lebontották 1971-ben./ Csikós volt a
Festetics uradalomban. Az intézővel való összeszólalkozása és egyéb
séremlői miatt vált betyárrá. Felesége és gyermekei a fenéki major-
ban éltek. Hazajárt. Meglesték és a fenéki csárdában lőtték agyon a
pandurok 1861-ben.

1837. év első napjaiban járt errefelé az üldözött Sobri Jóska
/Pap József/ társaival. Balatongyörök táján jöttek át a Balaton
jégén és Balatonberénynél értek partot. A szőlőhegyben látták őket.
Nem sokáig időzhettek itt, az erdőben a Barihegyen át Nagyszakácsi-
nak vették az utjukat.

1862-ben Patkó Jancsi /Tót János/ Galambok táján vadász kato-
nákkal ütközött össze. A lövöldözésben súlyos sebet kapott. Társai
a berekben cipelték magukkal Fenék irányában. Sebe üszkösödni kezdett
és kérésére Bergán Jancsi alvezére agyonlőtte. Állítólag Fenéknél
temették el. Előző évben, vagy években a szomszédos Vörsön, Tikoson és
Holládon fordult meg, rabolt is. Zala megyének 1862. január 19-iki
Somogy megyéhez intézett átiratában Tikos is szerepel gyakori tar-
tózkodási helyének megjelölve.

Nád Jancsiról és Sobri Jóskáról itteni történetet nem hallot-
tam. Savanyó Jóskának is csak a nevét ismerik.

Patkó Pistáról mesélnek csak. Patkó Pista a Patkó Jancsi test-
véröccse volt. 1860 után nem is járhatott erre, mert kivált a bátyja
bandájából, önállósította magát Somogy megye keleti részén. A hír
Patkó Pista nevét röpitette a magasba. Talán csak azért, mert jobban
tetszett a Pista név, mint a Jancsi? Mindegy, a két betyárból most
már megye- vagy ország-szerte egyet csinált a szépítő néphagyomány.

Mondják, hogy egyszer az egész falu férfiai kirendelték a
csendőrök a mezőre betyárokat keresni. Megnéztek minden kukorica-
száracsomót, de nem találtak semmit. Pedig állítólag azokba bujtak el,
ott is voltak, csak nem akarták megtalálni őket. Éjjel aztán tovább-
állhattak.

Hogy melyik volt a keresett betyár, megoszlanak a vélemények. Volt aki a Sobri Jóskát említette, a Savanyó Jóska neve is felmerült, de a legtöbben Patkó Pistára esküdtek.

-Erre mifelénk többször is járt a Patkó Pista, de szentgyörgyi embert sohasem bántott. A tikosi számadójuhással volt atyafiságban. Öregapám mesélte, hogy eccer a hegyen beállított hozzájuk három ember. Puskával, fokossal, szűrösen. Csak gyalogosan voltak, ennivalót és bort kértek. Ő még olyan suhanc-gyerekek voltak, hazafelé készülődtek, mert már estefelére járt az idő. Egy kis darab kenyérük, meg hájmájuk volt, de borban nem volt hiány. Mikor hárman megittak egy korsó kadarkát, csak úgy állva, a szűrüket se tették le, egy kicsit tanakodtak, aztán azt mondták, hogy "ne féljen kend, mink rendes emberek vagyunk, küldje el a fiát a putrihoz, az erdőbe. Nincs az messi ide, hozza el onnan azt, ami ott van. Ne mondjon senkinek semmit, csak azt csinálja, amit mondtunk!" Öregapám az apjára sandított, gyanították, hogy ezek valami betyárfélék, nem volt mit tenni, elment ahová mondták. A putriban egy kis szómát, meg három tuskót talált csak. Gondolkodott, hogy mért kell ezeket elvinni. Keresni kezdett. Ahogy a szeme hozzászakott a sötéthez, az egyik tusak mögött a sarokban meglelte a batyut. Nem volt nagy, de nehéz. Nem nézte meg mi van benne, csak a vállára vette és ment vele vissza. Már jól sötétedett, nem találkozott senkivel. A pincében a szabad-kémény alatt már égett a tűz. A batyuban egy egész kenyér, meg egy füstölt disznóláb volt. Nyáron piritottak tenyérynyi szeleteket, ettek-ittak jóízűen valamennyien. Fele elfogyott a kenyérnek is, husnak is. A maradékot visszakötötték a zsákba. Éjfél tájban aztán elmentek. Nem mondták meg, hogy kik voltak. Azért mentek el, nehogy elaludjanak, vagy nótázni kezdjenek. Elnyelte őket a sötétség. A fekete szemü, pörge bajszu nem lehetett más, mint a Patkó Pista!

Ezt huszonöt évvel ezelőtt hallottam a Tóth Ferkó bátyámtól, de őt ma már nem faggathatom ki részletesebben.

Abban az időben irtam le édesanyám fantáziadus meséjét a Patkó Pista tréfájáról. Szerinte igaz volt, mert így beszéltek, így állt össze a történet tollfosztáskor. Ma már tudom, hogy mese. Akkor még Szócsényben, Nemesvidon sem jártam, a Vésseyről bár hallottam, de hogy gróffá tették, fel sem tűnt. A betyártörténeteket kedveltem, még el is hittem. Mosolyognom kell, ha visszagondolok arra a csalódásomra, hogy ez csak egy szentgyörgyi "hallomásból" összeállított népmese.

Az érdekesség kedvéért, változtatás nélkül következzék itt az az írás.

Patkó Pista tréfája.

Nem tudom így volt-e, igaz volt-e, édesanyám így mesélte gyerekkoromban.

. . .

"Május 8-án meglátogatom. Minden pénzét, értékeit szedjen össze, és adja át nekem, hogy másoknak is jusson belőle.

- Patkó Pista, a szegény nép barátja."

Ez volt a levél.

Ott reszket, - mintha rezgőnyárfáról szakították volna, - a gróf Véssey kezében.

Az esti nap fénye narancsvörös színbe usztatja a kastélyt, a szobába is beömlik, a gróf urat is körülsimogatja. Pedig felesleges most ez a színjáték, van a grófnak színe, tülbesz pirosságban a nyugvó napén is. Arca, mint a pipacs a dülöt szélén. Szeme szur, mint a vadszeder. A hangja, mint a kéményben füttyülő szélé. Csak a keze-lába remeg, mint a villára vett kocsonya.

- Jáá-nos! Ki hozta ezt a levelet?

A furcsa hangra /jaj, ölik tán a grófot?/ fut be a komornyik. Fülüket hegyezik inasok, szolgák, szakácsok. János megtorpan az ajtóban. Egyedül van a gróf, fel-alá futkos és lobogtatja, rázza a levelét. Komornyik létére ő még sohasem látta így.

- Mi a baj gróf ur? - alázatos-halkan buggyan belőle a szó.

- Ki hozta ezt ide?

Valóságban megretten János, őszülő haja is hirtelen a szemébe omlik és mint a tettenért bűnösnek, roggyan az ina a fekete ruhában.

- Nem tudom gróf ur. Egy lovas ember volt.

- Tudod mi ez? Ez a senki... ez a piszkos Patkó Pista azt írja benne, hogy nyolcadikára... vagyis holnaputánra kirabol... A szegény nép barátja!...A mocskos haramia! No majd meglátjuk!... Ezért tartalak benneteket, hogy ilyen levelet adjatok nekem? Ezért?... No majd meglátjuk!

Jánosnak ismét roggyan a térde, de azért közbe kockáztatja:

- De gróf ur, mi nem tudhattuk mi van a pecsétes levélben!

-Kuss... - szusszan egy nagyot, aztán fuj, csendesebben folytatja. - Ide figyelj fiam!... Amennyiben hinni lehet ennek a disznónak, fel kell készülni a fogadására. A Somsich grófot is

kifosztotta, úgy hallottuk és annak is megírta mikor megy. De azok nem hitték el, tréfának vették valamelyik barátjuk részéről. No de itt majd megpatkoljuk a sátánfajzatát! Csak merészelje ide dugni a pofáját!

A középkorú, mindig ünneplő gróf fáradtan veti le magát a párnázott bőrszékre. Előtte a falon tenyérszíri pirosuló fényfolt. Azt nézi, nézi erősen, mintha gondolkodnék.

- János fiam! Gyujtsál gyertyákat, sötétítsd be az ablakot, aztán jól figyelj ide!

János csak egy pillanatra megy ki óvatosan, gyertyákat gyújt, fatáblát zár, de az egész kastélyban elterjed már a hír, mint a futó tűz suttogva szájból-fülbe, hogy a gróf urat holnapután kirabolja³ Patkó Pista.

A gyertyák mögött ül a gróf, mint a bíró, élők-holtak ura-istene. Előtte áll János, mint a vádlott és egyben uráért mindenre kész szolga.

- Ezt a levelet te magad fogod elvinni a pandurok kapitányának Kaposba. Még ma éjjel. Átadod az üzenetemet, hogy tiz pandurt okvetlen várok holnapután reggelre. Amíg a kocsi befog, a főerdészért elszalasztod valamelyik gyereket és mielőtt elindulnál, megmondod neki a parancsodat, hogy holnap estétől minden puskás erdész a kastély körül álljon lesbe és ha meglátják azt a hires haramiát, azonnal lőjék le. Az ispánnak pedig azt parancsold meg, hogy minden bérest vasvillával osszon be vigyázó szolgálatra, hogy a kastély körül ne legyen még tiz méternyi őrizetlen hely se. Így aztán jöhet a disznó! -

-No majd meglátjuk! Elmehetsz, de mindent rendesen elintézz!... És holnap reggel itt légy, ne kiméltess most a lovakat... Különben senkinek egy szót se, különösen az asszonyok nem tudhatnak meg semmit! Megértetted? No majd meglátjuk!... Elmehetsz!

János megy, parancs szerint végez mindent "titokban."

Reggelre jó hírrel tér meg. Jönnek a pandurok. Igaz, hogy csak nyolc, de az is elég.

Este már meg is érkeznek. A béresek és erdészek is posztton állanak.

Maga a gróf is megelégedett, remegése elmúlt, az esti sétája után nyugodtan hajtja le fejét mennyezetes ágyába. Ide ugyan nem jön be¹ Patkó Pista, de más teremtett lélek se.

Éjszaka a hold őrzí az öröket. Csend van, csak távolról a békák brekegése és a tücskök végtelen ciripelése hallik.

Még a kutyák is álmodnak talán, még csak nem is vakkantanak, nem is morognak.

A dülőuton, onnan Vid felől mozog egy árnyék. Csendesen lépked csizmás lábával a porban. Még füttyörészne is, ha nem tudná, hogy szigorú őrség van a park körül és dudorászni sem szabad, hátha valamelyik pandur Patkó Pistának nézi és ijed-
A Böske igen örült amikor az újságot megsárgta neki.
 tében agyonlövi. Pedig de jó kedve van! Ennyi csókot még nem kapott tőle egyvégben.

A Miska bácsi őriz a szalmakazal végénél, odább meg a Balog erdész ur. Ők tudják, hogy kijött, arra is megy be még váltás előtt, éjjélig. Megbeszélték. A lovakra a Pista gyerek, a másik lovász vigyáz helyette az istállóban, ahogy szokták, felváltva a lányok kedvéért és a maguk örömére.

Hej Böske!... Böske...

Miska bácsi horkol a szalmakazal tövében, előtte lebököve a vasvilla. Egy darabig várta, hogy gyön-e már a Ferke-gyerek, ez a nagy kópé, de úgy elnyomta az álom, hogy még a Patkó Pista sem tudná hamarosan felébreszteni. Balog ur a kazal másik végébe fektette a puskáját, aztán megirigyelte, maga is melléje dőlt. Csak két pandur jár az örök vonalán körbe-körbe. A hold is fáradt, lepihenne, de felhőpárnája minduntalan kisiklik alóla. Így csak bandukol lassan, lassan odafenn.

Ferkó óvatosan a szalmakazal végéhez ér, felveszi a Miska bácsi vasvilláját és a kazalba az alvó feje fölé akarja bebököni, hogy megviccelje az öreget, amikor megindul a föld... Még hallotta a dörrenést, érezte a hirtelen melegséget, szur a mellében valami és zuhan... zuhan le a földről a földre.

Pillanatok alatt felébred mindenki.

-Itt a Patkó Pista!

A felriadt erdész veszi észre elsőnek a két pandurt. Ész nélkül kapja a puskáját és szalad. Az ijedtségére még nagyobb ijedtség száll. A Miska bácsi jajgat. Vére folyik a kezéről. A Ferke pedig elomolva...

A pandurok állanak gögösen, mint a hősök.

- Az utolsó pillanatban lőttem le a kutyát, amikor éppen agyon akarta szurni az öreget a saját vasvillájával!

- De... de hiszen ez a lovászgyerek volt, a Ferke!

Gyűlnek, gyűlnek a cselédi népek, már az asszonyok is odaértek, péntölben, ki hogyan volt.

- A Ferke volna a Patkó Pista?

- Az eszed tokja! Ne szólj szám, nem fáj fejem!

Nagy zavarodás támad.

Miska bácsi karját kötik be egy ing alsó részéről hasított darabbal, Ferkét felszedik véréből. Él még, csak nem akar eszmélni.

- Beleszurta a vasvillát a Miska bácsi karjába.

- Hát az is hagyta magától elvenni? Igaz, hogy öreg ember.

- Dehát, hogy mégis ez a gyerek lett volna? Ez nem irt volna levelet!

- Patkó Pista nem bántotta volna a Miska bácsit! Pszt! - Az elkoptatott félkommenciós, meghajlott, semmibe sem vett cseléd, a hatvan felé járó, hatvan ráncu Miska Bácsi se tudja hányadán van. Nem mondhatja, hogy aludt. A Balog ur csak szimatolgat ijedten a pörge bajszával, hogy most mi is lesz, mert ő se látott semmit. Csak az a gyerek térne már észhez. A borbély is nehezen jön.

Már pitymallik, amire elcsendesül újra minden, megnyugodnak a felháborított lelkek. Lefeküdnének, de csak a gróf urnak és uraknak lehet, a többinek már kelni kellene.

Igy aztán még megbeszélgetik a szörnyüséget.

A gyerek alighanem a végét járja. Csunyan mellbelőtte a pandur. Még szerencse, hogy egy-két szót ki tudott nyögni. A Miska bácsi, meg a Balog erdész ur így aztán, isten neki, mégis tisztázták szegényt. A gróf is csak mérges volt, de megbocsátott neki utolsó órájában, talán még meg is sajnálta.

Viccből, tévedésből meghal egy ember.

Emelkedik a pir, a keleti dombok tetején a nap is felbukkan. Szivárványszinben csillognak a harmat cseppjei a fűszálakon. Így jött el a várt rettenetes dátum, május nyolcadika.

A lélekharand megkondul. Várják a Patkó Pistát.

A délelőtt szép lassan, mintha igen-igen ráérne, elmulik minden különös esemény nélkül.

A lányok a Ferkét siratják. A Böskéje is eljött Vidről. Az öregasszonyok puszognak, imádkoznak. A fiatalok dolgukat végzik, csak fél órség van nappal. A pandurok lézengenek, hordják a szegyet a kalapjuk mellett. A vadászok, erdészek készenlétben vannak a bokrok mögött, kialusszák magukat. A gróf ur biztonságban érzi magát, de azért ideges és a nagy-nagy jószág újabb cselekedetre készíti. Jánossal 10 forintot küldet a Ferkó szüleinek a hírrel ki az Avasra, a csordához és még azt is megüzenteti, hogy "azért" maradhatnak.

Délután a nap még melegebben süt. Porzik az ut a kastély előtt, ahogy a szekerek, kocsik végigmennek rajta.

A göbolyök a karámban sétálnak, másik részben a borjuk ficánkolnak a gané tetején. A kastély ablakából éppen ezeket szemlélgeti a gróf. Örül az áruknak előre, jöhetne valaki, aki megvenné. Külföldre megy rajtuk. Ezeknek az ára, tudom még a Patkó Pistának is a fejébe szállna, morfondirozik magában. - No de már csak jönne, ha van bátorsága a hiressének! A kastély előtt most áll meg egy egyfogatos hintó. Fehér kötényes ember száll le róla. Kiköti a lovát a gyepelőjével kaméatosan a bakhoz, aztán lassu lép-tekkel sétál a kapu felé.

- Borju van-e eladó? - kérdezi az álmos kapuórtól.

- Azt hiszem akar eladni a gróf ur. Vannak neki szépek.

- Azért küldtek engem ide!

- No fáradjon csak beljebb a mézáros ur. Talán csinálhat jó vásárt. Éppen jókor jött.

A grófnak felúsznak, hogy egy mézáros van itt, a borjukat, sőt a göbolyöket is szeretné megnézni és ha megfelelne megegyezhetnének. A gróf fogadja szobájában.

Ablakából éppen lelátni a hizott ökrökre, borjukra.

A komornyik alig tűnik el, behuzva maga után az ajtót, alig ad kezét a gróf és mutat le elégedett mosollyal ablakából, a mézáros nyugodtan zsebrevágja a kezét, pisztolyt huz ki onnan. Rászegezi a sóbálvánnyá vált Vésseyre.

- Hát, ahogyirtam, meggyüttem. Ha kedves az élete, egy hangot nem ad, egy mozdulatot nem tesz, amellyel engem elárulhatna! Különben a halál fia! Én vagyok a Patkó Pista! Most pedig adja elő, amit kértem! A gróf homlokán a hideg veriték csillog. A pisztoly fekete karikája engedelmeskedtet. Csalni akar.

- Nincs több!

A fekete kör a csó torkolatán, egyre parancsol. Még, még. Kénytelen odaadni. Mindent odaad, amennyit muszáj az életéért. A fekete kör megállt.

- Most pedig engem kikisér a kocsimhoz! Barátságosan beszélget velem, mint aki jó üzletet kötött. Na, ne huzódozzon, mert nem tréfálok! Patkó Pista nem ismer uri tréfát!

Véssey nem tehet egyebet, lekiséri a zsebredugott kezü mézáros. Vigan elbeszélgetnek. Igy látja a kastély népe. Paroláznak. Aztán, mint a mennydörgős villám, elrobog a könnyü kocsi. A gróf tépi a haját, mérgében azt sem tudja mit csináljon

csak megáll a kastély előtti téren és kiabál, kiabál a rámeredő arcokba.

- Be-e! Szamarak, marhák, bolondok! Itt volt a Patkó Pista mégse fogtátok meg! Mire felocsudnak, üldözni is alig tudják, eltűnik a szemek elől. A pandurok lóra ülnek és vágtnak a messze látszó por után északnak.

Patkó pista pedig nyugodtan ül az ut kanyarulatánál, a fehér köténybe kötözi a pénzt, kincseket, hogy ne zörögjenek. Nyugodtan pipára gyújt a bokrok rejtő védelme alatt. Nézi a vadul száguldo pandurokat.

- Na csak menjetek! Nekem nem arra van az utam, - dörmögi a bajusza alatt. -

- A jó futó lovat, amelyiket én indítottam el, be nem éritek! Mire odaérvétek, az már javában legel a kertek alatt. Hazatalál az a gazdájához nélkülöm is. A gazdája meg örülhet, hogy megkevert és legyen rá büszke, hogy hintóján a Patkó Pista kocsikázott. De az se volna rossz, hogyha beérnék az udvaron, azt a béreshajcsár intézőt hadd hurcolnák meg egy kicsit. Nem ártana neki. Dehát ezt ugy se tennék meg, nem is mernék.

Kerül egyet, aztán megindul a cserjésen ^{keresztül} dél felé. Alig száz méterre kerüli csak el a kastélyt. Ráér, mert mire itt keresnek, messze lesz, a pókháló-beszötte a bokrok között. - Az Avasnak tart. Délelőtt már hallotta a szomszéd faluban az éjszakai tragédiát. Balog Ferit nem is igen látta, de az apja jó ismerőse. Szívből sajnálja. Ártatlanul halt meg helyette és talán miatta. Lerepíti a kötény egyik sarkát, számolatlanul beleteszi felét a készpénznek és a másik zsebébe dugja.

A pásztorkunyhó üresen marad sötét szájával a zsombékok felé. Nincs a közelben senki, csak a szomorúság lakik itt ma. A tehenek valahol messze legelésznek, nem a szokott járason. Ki vigyázna rájuk, még a puli is elment a gazdájával.

Patkó Pista bátran megy a nádtető alá. Meg is alhatna itt, jó helyen lenne, de nem szereti a szomorúságot.

A nagy bajt mutatja itt minden. A tarisznya is ittmaradt. Pedig pásztorember ha a tarisznyáját elhagyja, olyan mintha ő is halálba menne. Megfogja a tarisznya fedelét, felemeli és a szakasztóruhába kötött kenyér mellé odadugja a köténydarabot a pénzzel. Aztán lopakodva surran el a szomorúság helyétől. Oda igyekszik, ahol a pénzt nevetésre, öröme, / ha másra is / életre válthatja.

- A Balog Ferke halálát még megfizettetem a Vésseyvel. Rá-
megy még a gőbölyök ára, - morfondirozik magában.

A nádas rebben, a vadkacsák, sárcák jövevényt jeleznek, a nád
suhog, a sás sziszeg, Az alkony millió szunnyoggal terül el a mo-
csár felett. A Borzás-szigeten néhány boglya ring a zombékok te-
tején. Csupa sás. Azt is feléből, meg harmadából kaszálták itt a
szegény zsellérek, hogy a télen legyen a marhájuknak elég nyomo-
rusága ahhoz, hogy megérje vele a tavaszt.

Itt valóban csak a szegény ember és a madár jár. Ide jött
Patkó Pista nagy kerülővel, a Kisbalaton rejtekébe. A vacsoráját
jó pénzért megosztotta vele a torzsaréti bivalyos. Most nyugodtan
megveti az ágyát. A boglya belsejékcsinál lyukat magának és ott
alszik el csendesesen, mint a tej és mint akinek fáj, de tiszta a
lelkiismerete.

A pásztoremberek a legtöbb hirt tudják. Ismernek mindenkit,
pedig ritkán járnak az emberek közé. Jobban tudják mi történik a
faluban, mint akik bent laknak. Az asszonyaik a segítőtársak és a
hirhordók. A nyár lassal elhervad, szinesbe borul a határ. Már a
legtöbb termésből betakarították a rájuk eső részt a padlásokra,
kamrákba. Már számolgatják, hogyan lenne elég a megmaradt az u-
jig. Számolgatják a szegény emberek. Számolgatják az intézők,
ispánok, mennyit kell számontartani az urnak, mennyit lehet a ma-
gukévá tenni. Nagy munka a számadás. Nagy munka összeszámolni a
hasznot, de a veritéket, könnyet, vért nem számolja senki. A sze-
gényember kinja nem számít.

A Véssey gróf is számolgatja mennyit kapott a gőbölyökért,
borjukért, gabonáért, mennyit fizetett a cselédség keserves szor-
galma az ő jó szivéért, hogy élni hagyja őket. Százaknak ad ke-
nyeret, élnek az ő birtokán. Éhen itt még nem halt meg senki,
legfeljebb nyáron megszakadt. Most ez a kis jövedelem, amiből
száz család élhetne egy évig a polgárok, tisztviselők közül
urasan, /a paraézt nem számít, mert az semmiből is megél/ egy
Vásseynek is elég lesz a téli turnéra Olaszországban. Az olaszok
is hadd emlegessék meg.

Gyönyörű hintót csináltatott, négy szép szürke lovat válasz-
tott ki. Így megy majd mulatni. Külföldön kell igazán megmu-
tatni, hogy milyen is a magyar ur. Készülődés folyik a kastélyban.
Ruhák, koffetek, cifra szőr a kocsisnak, drága maskara az inasnak.
Várják az indulás idejét.

Holnap jön Vidről a missziós pap meggyóntatni a Grófit, hol-
napután reggel indulás...

Csodálatos szép őszi nap van. Olyan az ég színe, mintha halvány sárgásfehér fátylat borítottak volna a mély kékre. Ezt az eget nézik fektükből a hunyorgó kutyák, a dongó után csapkodó delelő tehenek és a nádkunyhó mellett nyujtózkodva halkán beszélgetők: két férfi és egy fiatal lány.

- Pista bácsi, magának úgy áll a bajusza, mint a Betyár szarva.

- Ugy. De te lány, ha én fiatalabb volnék, bizonyisten felöklelnék vele. Ezen nevetnek csendesesen egy darabig. Patkó Pista, Balog Ferenc esordás és Varga Erzsi, a boldogult Ferke volt szeretője, a Balog bácsi majdnem-menye.

Balog Ferenc szeméből ki-kicsordul néha a könny, az emlékezés és fájdalom könnye. Ez a lány hord mostanában ebédet neki. Ez vidítgatja. Ennek csak egy hétig tartott a nagy szomorúság.

- Pista bácsi, mennyiért engedné levágni a bajuszát?

- Te lány, te lány, - csititgatja Balog Ferenc.

- Hát tudod, te kis csárfás, hogy mondasz valamit? Egy gulyáért levágom. Hamarosan itt is lesz a szőcsényi göbölök ára. Ne félj, nem viszi el a grófod Olaszországba! Mára igen okosan beszéltél, igen jó híreket hoztál. Hallasz érte cserébe majd még jobbakat.

Patkó Pista kék szeme melletti mosolygós ráncok szűkebbre húzódnak és megsimogatja a lány formás, piros arcát, játékos karjába csip, pihegő mellére teszi tenyerét...

Báránnyfelhők usznak odafenn, a három szempár követi őket, két kíváncsi és egy mosolygós. A mosolygós Patkó Pistáé, lassan elkomolyul, de a szája nevetésre húzódik.

- Örzsém, lányom, híreszteld el, hogy itt vagyok, de úgy ám, hogy a kastélyban még mára este megtudják! Csak okosan. Ne ijedj meg, a márványodat, nem lesz belőle baj, csak jó lehet! - Ezt már ellentmondást nem tűrően mondja, olyan veszedelmes, komoly mosolygással...

Estefelé két pandur poroszkál a vidi paplak felé. Egy komor, bajuszos fiatalabb és egy középkorú, kék szemű, mosolygós arcú bajusztalan. Bekötik a lovaikat a plébános istállójába. Meghagyják a sánta szolgának, hogy jól etesse őket, aztán illemtudóan lépnek a házba.

A szakácsnő bejelenti őket. Kijön a könyvet szorongató, mozgó száju, potrohos plébános.

Szépen, körülményesen elmondják, hogy erre jár a Patkó Pista.

A pap szájmozgása megáll, színe alábbhagy. De nem kell félni, mert ők azért jöttek, hogy a betyárt kiugrassák a bokorból. Csak ezt senkinek sem szabad megtudnia, még azt sem, hogy ők itt vannak. Majd elkísérik a missziós tisztelendő urat Szócsénybe, nehogy utközben őt is baj érje és vigyáznak a gróf urra is. A részleteket szeretnék a missziós tisztelendő urral megbeszélni és az éjszakát is itt szeretnék valahol tölteni.

A plébános mindenbe beleegyezik, még ötleteket is ad. Megnyugszik, hogy a pandurok nála éjszakáznak. Üzenetet küld a gróf urnak, hogy a missziós atya nagyon szépen kéreti reggel korán a kocsit, mert később nem tud menni gyóntatni, felsőbb utasításra olyan elfoglaltsága lesz. Patkó Pistáról és a pandurokról hallgatni kell, a gróf urat nem szabad felizgatni.

A grófot már nem kellett felizgatni. A mende-mondát már kikönyökögte neki János, a hü cseléd. Az őrég is megvan újra pandur nélkül, cselédekből. Mindenki alszik, csak a gróf hánykolódik egész éjszaka. Már nagyon menne, messze menne ebből a betyár fészekből.

Alig pirkad, megy is a hintó Vidra a papért.

Mire a paplak elé ér, már ott is megbeszélgették a teendőket a misszióssal. Az idősebb pandur ruhát cserélt vele. A hosszú fekete reverenda a földet söpri, a csizma nem is látszik alatta. A pap pedig inkább pandur lett, igen megértették vele a tréfát. Félti az irháját, nem ok nélkül, még mosolyt is próbál erőltetni ijedt, fehér ábrázatára.

A plébános még ágyban pihenteti a pocakját, reggeli álmát alussza. Altatja még az éjszakai borozgatás hányásos fáradalma.

Amikor a hintó megfordul az udvarban, a fekete bajuszos pandur kivezeti a nyergelt lovakat, megköti az almafához őket, aztán bemegy a szakácsnőhöz "enyelegni". A szakácsnő az ágyon marad, nem igen mocorog, csak elmélkedik hanyattfekve. A pandur megparancsolja neki, hogy ki ne merjen menni.

Együtt sétálnak le hárman a bejárat lépcsőjén. Elöl a pandur-pap mosolygós orcával, mögötte a másik pandur a pap-pandurral társsal.

A kocsis nagyot dicsér a jóreggelt-je mellé, aztán ahogy beszáll a tisztelendő, a lovaknak adja a gyeplőt. Nem törődik a pandurokkal.

Azok pedig bajlódnak egy kicsit. Nehezen megy a missziósnak a nyeregbeszállás. Igen remegnek az inai, háába mondta, hogy nem

igen tud lovagolni, az élete kedvesebb. Így lesz az ur báránnyá-
ból betyár-pandur birkája. Nehezen követik a hintót.

A paplakban senki sem vette észre a változást. Nem volt sza-
ban észrevenni a szolgának, a plébános ágyban forgólódik, a sza-
kácsnó pedig pihen, ahogy a pandur akarta. A szomszédok és az
utcabeliek? Semmit sem láttak, vagy nem akartak. Mindegy.
A hintó már messze veri a port az arany reggelben. Csillog a
harmat a rozsdás, száradó utmenti fűvön. A réteken kö^dül. A ku-
koricaszárak színes hajlongásában egymást követve üget a két lo-
vas.

A hintó robog. A kocsis hátranézve látta, hogy követik a
pandurok, de mit törődik ő velük. A papja megvan, mint valami
szent emékedik, biztosan imádkozik.

Elhagyják az eblaki malmot, a kanyarnál lemaradnak a pan-
durok. Lóról szállnak és az erdőszélbe vezetik lovaikat.

A kastélyban utra készülődnek, a gróf ur még ma reggel elin-
dul külföldre.

Lassan, méltóságosan, mosolyogva száll le a pap a főbejárat
előtt. Oszítja az áldást jobbjaival a térdeplők felé és óvatos
léptekkel halad fel a gróf szobájába.

Gróf Véssey Lajos egyedül várja, teljes diszben, utrakészen.
A cifrán faragott íróasztal mellett bársonyos, párnás zsámoly.
Nagy János komornyik halkán beteszi az ajtót a pap után és tá-
volabb megy a folyosó végébe. Az inassal szemlélik, nézegetik
diszes maskarájukat. De mi történik odabenn?

A gróf torkán akad a "Laudétur", szivélyes, kedveskedő, áj-
tatos mozdulatai megmerevednek. A pap szeme szikrát hány. Mint
a derült égből villámcsapás, amely a gróf Véssey uraságot éri,
pattognak a halkra fogott szavak.

- Hát meggyüttem! Igen, én vagyok a Patkó Pista! Megismer
még a gróf ur? Ha kedves az élete, engedelmeskedik. Ha engem
akar lefogatni, vagy megöletni, csak az élete árán tehetné, ha
ugyan akkor is sikerülne. Ide a göbolyök árát, a Balog Ferke é-
letéért, ide minden ékszerét, minden aranyat, drágakövet, pénzt!

A gróf uraság csak makogni tud, szólni már nincs ereje a fé-
lelemtől. Most ütött az utolsót órája. Minden vér a fejébe száll,
gondolata sincs, csak vakon engedelmeskedik a rámeredő pisztoly-
lyal megerősített felhívásnak.

Lassan eltűnik minden pénz, érték a reverenda alatt a gatyá
korsában. Lassan megjön a gróf alázatos szava. Mint a féreg re-
megve könyörög és engedelmeskedik. Patkó papnak megnőtt a hasa,

a grófnak pedig megnyult az ábrázata.

- No, most fogasson a legszebb hintójába és vigyen vissza engem Vidra. Az utitársam lesz. Kellemesen elbeszélgetünk majd az uton. Ugyis utazni akart. János behordja egymásután a kofferokat és a gróf megmutogatja, hogy hogyan készült fel Olaszországba, Jánost mindig ^{ki} küldik, csak ketten tárgyalnak.

Jánosnak feltűnik ugyan a gróf remegő áhitata, de azt gondolja, hogy ez a jó pap istenessé tette gazdáját, megszelidítette.

Aztán előáll a diszes uti hintó. Patkó Pista a reverenda alatt szorongatja a pisztolyt, mint a szentséget, elszántam mindenre készen,

Minden simán megy. A gróf gyávább még a megszorított nyulnál is. Beülnek hátul szépen a bársonyos ülésbe. Inas sem jöhet, csak a kocsis és mennek vissza a verőfényes kora-délelőttön Vidra. Hajlongó cselédek, süvegelik őket. A kocsis, mint a szobor a bakon, diszes szür a vállán. Az eblaki kanyarnál nagyot dobban a gróf szive. Az uton egy pandur áll két lóval. Felemelt kezével állj-t int. Patkó Pista nem szól semmit, gyorsan ledobja magáról a reverendát.

A hintó megáll. A pandur is pisztolyt mutogat. A gróft a halálos veríték veri.

Patkó Pista kiugrik a hintóból, fel az egyik lóra. A pandurruhás betyár a másikra.

- Szerencsés utat Olaszországba!

A kocsis ijedtében keresztet vet. Fordulnak a lovak a szép hintóval, ámuló kocsissal, összeroskadt gróffal egyenesen az árokba.

Porzik az ut a kukoricások között a robogó betyárok után. Visszik a pénzt Olaszország helyett a szegény magyarok közé.

A gróf élve maradt, az ijedtségen, a szégyenen és egy kis horzsoláson kívül semmi baja nem történt. Megpofozta tehetetlen dühében a kocsist, lehordta a pandurruhában megtalált összekötözött kezű, betömött száju igazi papot és istent feledve gyómi is elfelejtett.

Csak a Patkó Pista tréfáját nem felejtette el soha életében.

M e s é k .

A szentgyörgyiek igen szerették a mesét. Tollfosztás, sáspödrés, kukoricafosztás, "beszélgetés" nem történhetett meg mese nélkül. A huszas években a gyerekek hozták haza az iskolai könyvtárból a mesés könyveket. Benedek Elek meséi mellett a "Magyar mese és monda világ"-ot meg a székely népmeséket valószínűleg ronggyá olvasták. Az asszonyok meséi ezekből táplálkoztak. A férfiak nem olvastak. Az ő meséjük nagyobbról unokára hagyott vágyak és belenyugvás megtestesítői voltak. Leginkább az elszalasztott szerencséről szóltak és közelebb álltak az egyszerű, földet turó, megváltoztathatatlan hitt paraszti élethez. Sohasem úgy kezdődtek, hogy hol volt, hol nem volt..., hanem úgy hogy "Eccer". Sohasem repültek, soha nem hagyták el a földet, inkább a mélyére szálltak és általában valamelyik ős személyéhez kötődtek. A földből jön elő minden. A szerencsét is benne kell keresni. Fantáziájukban meg is találták, de megijedtek a gondolattól is, hogy akkor minden megváltozna. Ez a valóságban nem lehet, hagyják elveszni és az utódokat serkentik a keresésre.

A Bódi ükőregapáról mesélték, hogy milyen kincsekre bukkant. Az úgy volt, hogy egyszer a Banács-oldalban el kezdett ásni. Ásott egész nap egyre lejjebb. Fel-fel állt, körülnézett, messzebb ment, vizsgálódott, meg újra csak ott folytatta. Egyre csak azt hajtogatta, hogy "itt kő valaminek lenni". Mikor már akkora mély gödröt ásott, hogy egy pincének is sok lett volna, és nem talált semmit, odavágta az ásót a partfalba és hazament. Este is lett. Otthon aztán elmondta az asszonynak, hogy hogyan megjárta. Álmában megjelent neki egy csontváz. Irtózott tőle, de az a csont ujjaival megfogta az ingét a mellén és húzta magával ki a Banácsba. Ott aztán egy helyen elengedte. Mutogatott le a földre és hang nélkül csalogatta. Aztán elkezdett az oldalban süllyedni és egészen addig integetett, míg teljesen el nem nyelte a föld. Ő meg csak állt ott meglepődve, a helyet nézte és álmában is igen megjegyezte. Ott ásott egész nap hiába. Az asszony hitt az álomnak, és lefeküdt azzal, hogy a halottakat nem szabad háborgatni. A gyerekek aludtak, a felesége is szuszorgott, de ő nem tudta a szemét se lehunyni. Hajnalban motoszkált benne valami. Akkor amikor ledobta az ásót, mintha döngött volna ott a föld, de mér-

gében rá se figyelt. Ahogy ez eszébe jutott, fölkelte. Azt mondta az asszonynak, hogy elmegy a gödröt betemetni. Ujra ásni kezdett. A harmadik ásónyomnál megakadt, valami döngő vasnak ment az ásó. Egy vasajtót bontott ki. Kongott, belül üreg volt, csak kinyitani nem tudta. Izgatott lett igen. Fejszét fogott, nekiesett fessegetni. Az ajtó olyan hangot adott, mint a mennydörgés, aztán felpattant. Egy sir nagyságu üreg volt mögötte, újabb vasajtóval. az üregben egy korsón és egy cseréptálon kívül semmi sem volt. Az ajtónál valami írásból azt silabizálta ki, hogy "csak ki nem fél". Kopogtatott. Ujabb dörgés hallatszott. Erőt vett magán és benyitott egy redves fadarabokkal kivilágított tembe. Itt három fénylő, fehér csontvázat látott. Egy a fal mellett feküdt, kettő meg egy újabb vasajtó előtt ült. A Mihálynak még a lélegzete is elállt féltében, de elhatározta, hogyha már eddig eljutott, egy élete egy halála, tovább megy. Mikor előbbre lépett a fekvő csontváz felült, a két ülő meg lefeküdt. Nyikorogtak a csontjaik. Földbegyökerezett a lába. A belső ajtóra meg az volt írva, hogy "csak a legbátrabbaknak". A kíváncsiság adott neki bátorságot. Lépett egyet. Az ülő csontváz lefeküdt csikorogva, a fekvők felültek előtte. Lépett még egyet. Igen nagy zörgéssel felállt a két fekvő és magától kinyílott az ajtó, beláthatott rajta. Egészen világos volt odabent. Egy fénylő arany szentségtartó, meg kelyhek voltak ott egy oltárformaasztalon. Térdre esett, lesütött szemmel imádkozni akart, de akkor meg olyan vihogó nevetés hallatszott odabentről, hogy fel kellett néznie. Hát egy fekete leplekbe burkolt alak bort öntött egy fekete korsóból két kehelybe. Egy harmadik kehelyt meg telerakott az öléből csillogó drágaköves gyűrűkkel. Aztán szólalt meg vékony, sűrű hangon - "gyere, ha mersz, igyál velem és ezt a teli kehelyt neked adom!" A Miska talán hajlott volna is a csábitásra, de amikor megmozdult, hogy feláll, a két csontváz elállva az utat, az ajtó előtt összebörült. A Miska nem is tudja hogyan hátrált kifelé, nagy égzengés közben csapódtak be mögötte a vasajtók, s egészen megőszülve került ki onnan. Betemette a gödröt és hazaballagott. A felesége megijedt tőle, meg sem akarta ismerni a fehér haja miatt. Kénytelen volt elmondani neki mindent, de megeskette, hogy hallgatni fog. Azzal vigasztalták magukat, hogy a kincs ugyanis vesztüket okozná, senki se hinné el, hogy az nem rablásból ered. Így aztán belenyugodtak a szegénységükbe.

A keresztapám meséje is hasonlít ehhez. Mennyi vasajtó lehet a szentgyörgyi határban? Egyet se találtak meg szerencsére.

- Jóska, iszen te is tudod, öregapám mesélte, hogy az apja igen gazdag ember lehetett volna, ha mert volna.

- Igaz.

- Ott szántott az öreg az ökrökkel a Szunyétóba. Eccer aztán az eke úgy megakadt valamibe, hogy még a laposvas is kétfelé vált. Az ökröket félreacsapta, öregapám pedig, aki akkor még csak suttyó gyerek volt, beszalasztotta a laposvassal a kovácshó, hogy csináljon vele gyorsan valamit, vagy aggyon másikat helette. Mig öregapám odajárt, ű a csoroszlával elkezte turkálni a földet, hogy mi van ott. Küjet talált. Elkotorta róla a földet, de a küjet jába fessegette, nem tudta kifordítani. Ráfogta az ökröket. A tézslát odaakasztotta a mélyen lebökött csoroszla végire. A kü aztán odább fordult. Alatta egy nagy üreg vót. Olyan méll, mint egy sir. Az öreg beleeszkedett. Mi lehetett ott? - Egy vasajtót talált. Nem tudta kinyitani. Arra gondut, hogy az ördögök incselkednek vele. De jóformán még ki se gonduta egészen, az ajtó máris könnyen nyilt. Benézett, de belépnyi már nem mert, egy nagy kád pénzt látott odabenn, egy meglehetősen terembe. A kád fölött egy csontváz forgott, mint a motolla. Ettü úgy megijett, hogy arra se emlékezett, hogyan gyütt ki a gödörbű. A küjet is az ökrök segítségével fordította vissza. Az még lejjebb is sülygett. Öregapám amikor visszaért a laposvassal, látta ám, hogy az öreg horgya a hontokat, törí űket az űsztökével egy méllédéses helyen. - "Mit csinál kend?" - kérdezi. Aszongya - "gyere fijam, segéccs eltüntetni ezt a kis méllédést és ha boldog akarsz lennyi az életben, felejtcsd el ezt a helet örökre! Ne is szólj róla senkinek, mer az nem isten hérével van!" Amikor aztán má meg se láccott, a laposvasat is főszereték, kettőt-hármat fórdutak is, az öreg csak akkor monnta el mi történt. Öregapám csak az unokáinak mesélte ezt el halála előtt, Mink má jába turkáltunk, sohase akattunk rá. Hü, pedig egypárszor olyan mélyen is szántottunk ott, hogy megcsodálta aki arra járt és megszidott, mér kénozzuk az ökröket. Öregapám nem vót babonás ember, nemis kételkettünk a szavába. De azér akármikor mentünk a Szunnyétóba, tartottunk a dédúregapánktu, hátha kigyün a temetőbű és ránk szól, hogy mit keresünk. Hej, pedig mostanyi ésszeljűde másképpen lett vóna minden!

A Huber János parádés-kocsisról azt mesélték, hogy járt a pokolban. Allítólag ő saját maga mesélte el a Csonka János kocsis társának. Édesanyám a Szabó Károly bácsitól hallotta.

- Ugy történt, hogy a Huber eccer kinn sétifikált az uton. Megállt mellette egy hintó. A kocsison is, hátul az uron is piros puruszli vót. Azt kérezte tőle az ur, hogy bátor ember-e? E-menne-e velük kocsikázni? Ő mingyá rávágta, hogy bizony nem fél még az ördögtől issem, elmegy velük szivesen, csak hozzák is vissza. A lovak ugy táncoltak, mintha tüzet ettek volna. A Huber fölült hátul az ur mellé és már mentek is mint a veszedelem. Egy óra hosszat nyargaltak, de egyikük se szólt egy szót se. Egyszer csak befordultak egy sötét barlangba a föld alá. Tiszta sötétbe vágattak tovább a lovak, csak a patkójuk szikrázott. Itt szólalt meg először a hátul ülő. - "Na, Huber mast se félsz?" A Jánosnak, bár igen dobogott a szive, meglepődött, hogy nevén szólítja az ismeretlen, de azért rávágta "egy életem egy halálom, én miattam mehetünk akár a pokolba is, ha ismer engem az ur!" Erre az akkorát nevetett, hogy visszhangozott a sötétség. - "Hát tudd meg Huber János, - aszongya -, hogy a pokolba vagyunk már, nézzél csak jól körül!" Piros világosság támadt. A lovak megálltak, ő meg kiszállt az urnak vélt földördöggel. Gyalog mentek tovább. Nagy vasfazokak, tüzek mellett jártak. Az ördögök körülvitték és paroláztak vele. Egyetlen élő embert se látott. Érdekes módon a tüzek nem melegitettek, ő inkább fázott. Amikor elunta a nézelődést, az ördögök egy piros puruszlit adtak neki és felültették újra a hintóba. Hazavitték, mint a legbátrabb embert. A Huber János egész életében büszkén viselte a pokolba kapott puruszliját és sohasem titkolta, hogy az "urak" pokoljában járt. Az ördög-lányokról hallgatott. Örült, hogy elevenen került vissza.

A Csillagvárhoz fűződő meséket a harmincas években az ott lakó cselédektől hallottam. Jártunk lenn a pincében, ahol folytatódni látszott tovább a körlepcső, csak szeméttel, hitvány lábbelikkel volt teleszórva és döngött a föld a dobantásunkra. Bebujtunk a duplafedelű padlás rejtő lyukjaiba és megnéztük a falon a kibontott rést, amelyen egy ember át-bujhatott. Ez a bejárat mellett volt, ahol belül a kut van. A diósi érdekes cselédházat akkor kezdték Csillagháznak mondogatni.

- Valamikor itt lakott egy jáger. Volt neki egy szép lánya, annak meg három szép birkája. Igen szerette őket, azok meg mindenfelé mentek utána. Eccer, amikor az apja az erdőt járta, a birkáival kiment az álléra. Ott aztán elejbe állt négy zsvány. A birkáit akarták elvinni. A lány is mindjárt megtetszett nekik. Az meg nem vesztette el a fejét, hanem amikor a birkái szorosan mellé álltak, erőt véve magán rámosolygott a rablókra. - "Ezeket ne bántsátok, ha birka kell, adok háromennyit, ha ehettek vagytok, gyertek megvendégellek benneteket! Itt lakunk az állé végén, senki sincs otthun, senki se lát meg!" A zsványoknak tetszett a beszéd, hittek neki és fényes nappal elmentek vele a házig. Ott a nagy diófa alatt megálltak. Aszongya a lány - "azért én mégis előre menek megnéznyi véletlen nincs-e valaki a házban, aki megzavarná a multságunkat." Hogy jobban higgyenek neki, mind a négyet gyorsan homlokukra csókolta. Aztán bement a birkáival együtt és bereteszelte a nagy vasajtót maga mögött. Aztán kikiáltott az ablakon, hogy "ittbenn csak három, de odakint négy birka van!" A hoppon maradt zsványok hiába feszegették az ajtót, nem tudtak bemenni. Bosszút esküdtek, hogy éjjel kirabolják a házat és megölik a szép "boszorkányt" a jágerrel együtt. Éjjel aztán vissza is gyűttek. Mivel sehol se tudtak bejutni, kibontották a falat a bejárat mellett. Amikor akkora volt a lik, hogy befért rajta egy ember, egymás után bebujtak. Valamennyien a mély kutba potyogtak bele, ahonnan még a csobbanás hangja se ért föl. Nem gódúták, hogy a kut oldalát bontották ki. Ezt a likat aztán soha senki se csinyátatta be.

- Eccer itt zshiványok tanyáztak. Foglyaikat a pincében, kincseiket a padlás rejtek helein tartották. Biztonságban érezték magukat, mert amikor bezárták az ajtót, a házat se bevenni, se főgyujtani nem lehetett. Dáridóztak is ám mindig. Addig sanyargatták a környéket, amíg a királ meg nem unta a sok panaszt és egy század katonát küldött ellenük. A katonák körülvették a házat, egy lélek onnan se be se ki nem mehetett. Főszólitották a zshiványokat, hogy adják meg magukat. Azok meg valami félig lerágott csontokkal dobálták meg őket. A katonák letáboroztak, stázsáltak és vártak egy hétig. Majd csak előhuzza őket az ehesség. A vasrácsos ablakok mind vastáblákkal voltak lezárva, nem lehetett sehová belátni se. A kémények meg mindig füstöltek. Aztán a katonáknak is elfogyott az ennivalójuk, portyázókat küldtek széjjel. Amikor ezt a zshiványok megtudták az álruhába kijáró kémeiktől és "Beszerzőik"-től, aggódni kezdtek. Egy alagut vezetett ki a házbu a Hídegvőgybe és ha erre a katonák rátalálnak, végük van. Összeszedték az eldugott kincseiket és egy éjjel kibujtak az alaguton át és elszeleltek. Csak két társukat hagyták vissza. Ezek meg elengedték a megkötözött foglyokat és főkütték őket a pincébü a grádicsonyon a pallásra. Ott azt mondták nekik, hogy aki el nem bujik agyonlűjik. Azok félelmükbe mind bebujtak a likakba. A két zshivány meg az alaguton keresztül akart meglépni. Nem volt szerencsájük, mert amikor puskaporral főrobbantották meguk mögött az alagut bejáratát, beszakadt az egészen végig és eltemette őket. Másnap az előmerészkedő éhes foglyok nyitották ki a kaput, de vesztükre, mert mind lefogták őket a katonák, nem hitték el, hogy nem űk voltak a zshiványok. Csak a királ eresztette szabadon űket.

... az ősz...
... a föld...
... a szántás...
... a vetés...

IV. Mindent a maga módján.

1. Szántás-vetés.
2. Megérett a gabona.
3. Takarulás.
4. A ház körül.
5. Kenyér-sütés.
6. A kender.
7. Kihajtás.
8. A csordás és a kanász.

Szántás - vetés.

Tarlót szántunk. Amíg a tehenek kifujják magukat, az árokpartra telepszünk és tépdessük az akácleveleket.

-Élek...halok...szántok...vetek...

A kiolvasással legtöbbször az élek és a szántok jön ki.

Édesapám az ekét igazgatja. Mélyen jár egy kicsit, ilyenkor a sikérből is megteszi. Az ekekulcs mindig kéznél van, ott lóg az eke szarván. A gerendőt előbbre, jobban behuzza a taligavánkoson, csavar néhányat a hátsó csavaron. A csoroszlyát is feljebb veszi kicsit. Az ekefej a talppal kissé emelkedik.

- Na próbáljuk meg!

Megyek a tehenek elé. A Pisti csak a barázdában jön utánunk, az ostorvelet két marokra fogva, kiforgatott, menekülő egeret keres. Egyet fordulunk. Valami még nincs rendben. A marhák igen lehincelnek, száraz a föld, fülledt, párás a levegő, a dongók is igen nyugtalanítanak. Életlen a laposvas. Fordulónként pihenni kell.

- Pisti, ha végeztünk, innejd mingyá elszalacc majd a kovácshó! Elviszed a laposvasat és megmondod neki, hogy édesapám kéreti, reggelre élesítse meg. - Így szól az apai utasítás.

Keservesen végezzük el még azt a néhány fordulót. A marhák szomorúan állnak meg. Csak akkor élénkülnek, amikor leakasztom a tézslát a taligarudról, és a szekérrud mellé járok velük.

Édesapám a kifordított ekéről lecsavarozza a kifényesedett laposvasat. A Pisti az ekekormány tükrében nézegeti elvarázsolt ábrázatát. Aztán a laposvasat kézbe fogva szalad, karikázik a Henyé-domb felé.

-Te, az üsztöke megvan? - kérdezi édesapám.

- Meg - mondom -, nem is kellett ma, ott van a szekéren.

-Na jó, akkor gyere, felülhetsz, hazafelé nem kő előttük mennyi.

Beszélgetünk.

- Édesapám, milyen volt az a faeke?

- Mindene fábu volt.

- A laposvas is?

- Annak nem volt laposvasa. Fábu volt a talpa is, meg a kormánya is. Egybe. Megnézheted, ha még megvan, az Ádán Gyura

bátyád pajta-üstöke alatt. Már én sem emlékszem, hogy használták volna.

- Azért jobb a vaseke! Láttam, hogy annak még a szarvát se kell fogni! A Horváth Gyura bátyám csak ment a lovakkal, nyakában volt a gyeplüszár, kezében az ostor, aztán egyedül szántott, csak a forduláznál nyult hozzá az ekéhez. Még vakbrázdát se csinált.

- Hát az igaz, de ahó pénz is köllene, meg aztán két tehén, vagy egy ló nem birná el.

- De hiszen a kocsira is ő maga, egyedül rakta fel!

- Hja, ő erős ember ám!... Hónap reggel a kert alatt szántjuk fel a tarót, oda már csak csusztatóval visszük ki az ekét... Egy kis esső igen köllene.

- Ide a Somosba mit vetünk jövőre?

- Rozsot. Így szoktuk. A rozs után mindig kukorica, meg krumpli gyün ganyés földbe. Aztán árpa, utánna buza és újra rozs.

- Hát a lucerna?

- A lucernaföld, amit az ősszel főschantunk, jövőre buzát terem. Mast csak a Kissomosba lessz lucernánk.

- Az árpa se volt jó, igen ritkásan, nyomorultan zöldel a tarlója. Lessz abból lucerna?

- Esső köllene neki.

- Kár volt eladni a Vilmát! Azért az egy ló is többet ért két tehénnél.

- Csak az nem adott tejet, meg sásson se lehetett kitartanyi, na meg má kiöregedett szegény pára. Nem is adtak érte annyit, hogy kicserélni tudtam volna. Az árának felét adóba köllött adni, mer má igen fenyegetőztek a végrehajtóval.

- Ha iskolába kell mennünk, ki jár a tehenek előtt?

- Majd anyád.

- Pedig magát csufolták, hogy "előljáró" lett!

Estefelé távoli villanások futnak fel a felhősödő égre. Éjszaka megered az eső.

Harmadnap lehet csak szántani. Addigra pedig hirtelen sürgős lett minden dolog. Kukoricát kellene kapálni, a szőlő is igen gzesodik, tördelni is kellene, permetezni is.

Mi gyerekek a szőlőmunkát kapjuk. Édesanyám ment a tehenek elé, mert a kukorica mellett mi nem birnánk velük. A mama főz. Édesapám jön majd permetezni, ha végeznek a szántással.

A szőlőnek felét délre megtördeljük. Ebédre hazamegyünk, délutánra elpilledünk. A határ tele van sürgő-forgó emberekkel, kocsikkal, szekerekkel. Az utolsó kepeket hordják be, némelyiket már körülszántották. Cséplőgép bug a faluvégen. Iz-zadt sóvárgással nézünk a távol csillámló Balaton vizére. Még csak két nap múlva lesz vasárnap. Tördelgetünk, meg leülünk pihenni a szilvafa alá.

A Kelevicz Gyuri sógerom hangjára rezzenünk.

- Na gyerekek, így is fogy? Fogjatok hozzá, mer megöl bennünket a sok dolog! Apátok hun van?

- Gyün majd permetezni.

- Mit? Ezt már halálos vétek, iszen lébe gyütt. Én má nem permetülök. Bele se menek a szőlőbe, míg a kánikula ki nem megy.

Az ellentmondó biztatásra csak immel-ámmal dolgozunk. A Pisti kitalálja, hogy hazaszalad és megmondja mit mondott a sógerom.

A szőlőt azért nekünk kell megsarabolnunk is, a hosszunyelű, kaszából készített sarabolóval. Sok benne a zsirosfü, a szulák és a parlé, az alsó fele meg tikhuros. A permetezésre nem került sor a kukoricakapálás és a szántás miatt.

Szántani sürgős, hogy az őszi vetésig kikerüljön a mélyebb keverő, meg a sekélyebb vetőszántás is. A kukoricát is be kell még tölteni. Hiába mondjuk, hogy mi úgy tanultuk, hogy töltegetni felesleges, ők jobban tudják, mert az egy kapálásal ér fel, és a szél se tudja kidönteni. Nem akad aki elkezdéné, aki után mennének. Ezt a szokást csak akkor hagyták el, amikor a bátrabbak /vagy a sok munkát nem győzők?/ betöltetlen kukoricája sem lett rosszabb, vagy inkább még jobb termést adott.

A szántásnál a lófogatosok vannak előnyben, mert lóval egyedül is lehet szántani. Azt a gyepelével el lehet vezérelni. Míg a legjobban betanított ökröknek és tehéneknek is előljáró kell.

A vetés előtti szántáshoz hozzátartozik a hont-aprogatás balaskával vagy irtókapa fokával. A talaj-egyengetés eszköze

- Eppen két hete vetettük el a búzát, kézzel. A kis holdra két mérővel. Se többet, se kevesebbet. Megherendítet, sima hengerrel lenyomattam. A József bátyám már el volt vetve.

a borona és lehuzatásra ott a szekéroldal.

A simára eldolgozott földön kerül sor a vetésre.

Vetés alatt csak a gabonafélék /buza, rozs, árpa, zab/ elvetését értjük. A kukoricát, krumplit, répamagot "rakják". A kukoricát csak a vetőgépek elterjedése, majd megfelelő kialakítása után /kb. a 40-es évektől/ "vetik". Az aprómagot /kölest, lucernát, lóhert/ úgy "szórják".

A vetésnél igen tudják, hogy "ki mint vet, úgy arat". A talaj és mag előkészítésén tulmenően arra is vigyáznak, hogy mikor vessenek. Öregapámat idézem.

- "Jól jegyezzétek meg, hogy ujholdkor, holdtöltekor vehettek, de fottán soha! Akkor nem lesz a magban ölég erő, még kikelni is nehezen tud. Láttátok a Marcin bátyám satnya, selem-szálu rozsát, vagy a Csuha János hitfán buzáját, meg a Gergye Pista bátyátok kiaszott árpáját? Mind fottán vetették."

A faluban a Máté Viktor bácsi szerint mindenki tudja, hogy a legjobb Ferenc-hetében /okt. 4-10./ elvetni. Előtte "polvás hét" van, nem érdemes sietni, mert az igen korán elvetett gabona csak pelyvát ad sokat, szemet nem. Legkésőbb Vendel-napra /okt. 20./ legyen a földben a szem. Márton napon tul /nov. 12./ pedig már próbálkozni sem igen érdemes.

A Pola ángyi tanácsa, hogy ne legyen szemetes gabona; nehezebben, ritkábban valósítható meg. Olyankor kell elvetni a buzát, amikor a nap és a hold egyidejűleg van fenn az égen.

Öreganyám még mást is tud.

- Üszögös Péterkor /okt.19./ sem szabad vetni, mert akkor megüszkösödik a gabona. Aztán adok még nektek egy jó tanácsot: amíg a buzát el nem vetettétek, ne süssetek tököt a kemencében! Rávigyázzatok, nem kel ki akkor a magnak fele sem!

Ezt majd megfigyeljük.

Szüret előtt felváltva őriztük a szőlőt. Késő este, holdvilágnál a bennünket felváltó Végh Gyura bácsi két darab kemencében sült uritököt hozott. Kérdezzük tőle, hogy elvetették-e már a buzát. Nem. Mondom neki, hogy mit mondott a mama.

- Hű gyerekek, pedig erre az asszony is ad. Ugy látszik megfeledkezett. Na, most igen rávigyázunk!

Mindenszentek napján találkoztunk a temető-kapuban.

- Éppen két hete vetettük el a buzát, kézzel. A kis holdra két mérővel. Se többet, se kevesebbet. Megboronáltam, sima hengerrel lenyomattam. A József bátyámé akkor már el volt vetve.

Oda hatodik darab az erdő felé. Két hód egy tagba. Kukoricaföld is van közbe, nem vágják még le a szárt, mondok közelebb menek, megnézem. Annyi vót rajta a kánya, csakugy feketedett. Még elrezegetnyi sem tudtam őket, csak odébb röppentek. Tudom, hogy a József bátyámnak van puskája, hazafelé mentemben beszóltam hozzá. Mondom neki, hogy mit láttam. Aszongya, az a mag olyan jól benn van a földbe, hogy azt a kányák nem találják meg. Vetőgéppel három és fél mérőt vetettek bele. Mára aztán kíváncsiságba elmentem megnézni. Hát az enyim szépen, sűrűn zödül, az övé meg igen ligetes. Ehhő mit szólsz?

- Megbukott a tökök tudomány!

- Meg ám, de az ángyi aszongya, hogy én ártottam neki, mer én küttem az enyimrű az övükére a kányákat.

Vetés és a betakarítás munkája után az őszi mélyszántás következik. Küzdeni kell idővel, esővel, sárral. A kukoricaszárt sarlóval le kell vágni, összerakni, behordani. Este édesapám fáradtabb a szokottnál.

- Benn vagyunk már a novemberben és nem tudom a lucernaföldet fősztantani. Pedig azt még buzával köllene elvetni. Igen elkéstünk. A Gergye Pista bátyám ígérte, hogy mára kiforgatja a lovaival, hónap elegyengethetjük és el is vethetjük. Hát-délbe mondja, hogy nem tud befogni, mer lesántult az egyik lova. Pedig azt ígértem, hogy elmenek, neki két nap segitenyi. A teheneket nem tudom nekifogni, a Duciba má nagy a borgyu. Megbeszéltem a Gyuri sógorral, hogy összefogjuk a Sáriját a Simonpali sógoroméval, aztán hónap nekilátunk. De mast elmenünk a hegyre. Főtötöget^{ün}ják, aztán gyűjünk haza.

A hegyen aztán más határozat született.

Csak hajnalban jönnek haza nótaszóval.

Estére mégis földbe kerül a buza.

Két pár ló is szánt a Banácsban. Segítség akadt a szivlágító, gondüző bortól. A Gergye Pista bátyám lova is meggyógyult. Felszántották, elmunkálták és el is vetették a Pista bátyám vetőgépjével. Kissé pityókás kedvvel állit be este édesapám.

- Hát ez sikerült! Hónap kivágjuk a honcséket, aztán a kukoricaföldet is megszántjuk lassacsán. A főső Somos, ahun jövőre kukorica lesz, ugy marad tavaszig, a Jézus nevében. Addig kihordjuk rá a ganyét.

A tél a csinálgalódás, a nádvágás, alkalmas időben a ga-

néhordás és a beszélgetések időszaka. Főleg a gazdálkodás, szántás-vetés a beszéd tárgya az istállóban és a "porhent" mellett a szobában. Szomszédok, rokonok, ismerősök jönnek össze esténként sáspödrő társalgásra.

Az asszonyok is bele-beleszólnak, pedig asszony kezébe gyepelő, kasza és ekeszarva nem való. Ez alól csak az első világháború ideje volt kivétel. A második világháborúban pedig már összekeveredett minden.

- Jó találmány ez a vetőgép, holdanként husz kiló is megtakarítunk. Má a kukoricát is azzal raktyák. Olyan igyenes a sora, mintha léniával húzták volna ki.

- Hát iszen igyenes sort azért én is csinyátam, pedig csak kapával raktam. A Szabó Károó bácsi gyártott egy "margérozót". Nagy-gráblába három gyelülő nagy fogat tett. Az ember csak kinéz magának egy pontot a földön, ha nincs brázda, és egyenesen húzza. Csak a gyelekbe vágjuk a kapát. Mindenkinek odaadja szivessen, de má többen is csinyának ilyent a faluba.

- Sógorom, azt hallotta-e, hogy má "mókuló" is van? Olyan mind az eke, csak kis kapák vannak rajta. Ráfogják a lovat és a sorok között meghuzatják vele. Még kézi mókulót is láttam Kesztenen a vásárba árulták.

- A, nem jó. Csak a parasztját turkálja meg. A sorokat akkor is meg kő kapányi. Meg aztán, ha má nyón a kukoricába a tök, akkor mit csinyász? Na meg a káposzta se lehet akkor benne. A ló szájára meg ökörkosarat raksz, hogy ne legelje le a kukoricát? Vagy magadat akarod megdögleszteni a kézi mókulóddal?

- Van benne valami! Hogy minden külön-külön is megteremgyen, ahó több föld köllene. Akkor tényleg csak borsó lehetne a kukoricában. Ezt talán senki sem tudná megcsinyányi a faluba, még a Gergye Pista bátyám se!

- Mennyire megváltozott a világ! Mára csak gabona, kukorica, krumpli, lucerna, meg a főkapott lóher van. Elvéte lehet kölest látnyi, hajdináru nem is beszélek. A lencsét is elhagyták. A kender egy-egy szegletbe szorult. A kertekben mák, tányérvirág meg söprükoró van. De megmaradtak a gazok: a baktüske, a pipitér, borsó, vadlencse, konkó, buzavirág, pippancs meg a tikhur, szulák, paré,

kégyóhajma, zsirosfü, parcin, pörgye, a kalótya meg a vadóc. És nem is tudom még mi. MÉR is teremtette ezeket az Isten?

- Szemetes gabona most is éppen úgy van, mint régen. Mindig megtrieleztettem a vetőmagot, tavaly még a csávázással is megpróbákoztam. Jába, a gaz benn van a földbe.

Tavasszal, amikor szikkad a föld, a lombtalan erdős domboldalon sárgul a kankalin, teregetik a ganékupacokat a határban. A tikhur-szedők zsákokkal járják a kizöldült szántásokat, szőlőutakat.

A dülőkön elhagyott kocsik, lócsbe akasztott tarisznyával, benne szakasztóruhában kenyér és szalonna, mellette pintesüveg. A gazdáik az ekét húzó barmokat biztatják a sötéten fényesedő, keskeny de hosszú földek barázdáiban. Márciusban porra vágynak, májusban esőre, mert a mondás szerint mind a kettő aranyat ér.

Most már nincs megállás a mezőben, csak az időjárás szólhat bele a munkába, vetik az árpát, kitakarják a szőlőt, met-szenek, néhányan vetést boronálnak. Majd a meleg biztatóra fordulásával, rakják a krumplit, kukoricát. Gyalogosok járnak talicskával, széles, meg tehénszáju kapával.

Vannak akik baktüskét bökődnek a zsendülő buzából, rozs-ból.

A kapanyélre támaszkodók a derekukat nyomogatják. Biztatják őket a szívósabbak.

- Majd megszokod, csak gyere!

1

ARATA'S

2

GABONAHORDA'S

3

GSEPLÉS

914

I 88

ITTENBACH, Max - KEMPE Lothar

Thüringer Wald. 3. bearb. Aufl. Leipzig,
1975, VEB Brockhaus Verl. 194 p., illust.

914.322

Megérett a gabona.

A csillogó harmatot felszivta már a nap, de a ragadós, gyaloguttra hajlott füvek nyirkossága még csipi a lábam szárát. Megreszelni sem tudom, mert mind a két kezem foglalt. Az egyikben szakasztóruhába kötött reggelit, a másikban konyhaköténybe csavart vizesüveget viszek az aratóknak: édesapámnak és édesanyámnak. A szőke rozsok, sárguló búzák, haragoszöld kukoricalevelek felváltva cirógnak hol innen, hol onnan. Sárga kalapom alól izzadság-csepp indul. Nem érdekel máma a játék, a szemet gyönyörködtető pipacsok, buzavirágok, pipitérek, szarkalábok csalogatása, vidám kedvvel füttyörészek és sietek. Érik a gabona, mi is megkezdjük az aratást.

A Kutvölgy-lapon szaladok is. Már várnak. Édesapám a második sort vágta ki, leteszi a kaszát az álló rozs-szélbe és jön elém. Édesanyám hátrálva szedi a markot és rakja le a tarlóra sorban. Amikor kiér, odadobja a sarlót a kaéza mellé, csakazután dicsér meg a jó hideg vizért.

Édesapámhoz fordulok.

- Hát csak ennyit arattak?

Édesanyám vágja el a káromkodásra induló szót.

- Bizon fijam, kettőnek lassan megy! De ha te is segítesz, délre itt lefogy, délután meg a Kissomosba is végzünk. Nem látod mennyi kötelet csinyátunk?

Addig nem eszünk, amíg be nem kötjük a lerakott markokat. Öt-hat kévét én is bekötök. Megfogom a rozskötél egyik végét, rátérdelek a marokra, felvezem a másik végét, huzom, csavarom össze, dugom, fordítom alá. Megy, csak lassan. Igen bökös és kicsit lazára sikerül. Két keresztre való a levágott rozs.

Reggelizni nem megyünk árnyékos helyre. Kévékre ülünk és a földről kanalazzuk a hig paprikáskrumplit.

Aztán rendre állunk.

A nap egyre melegebben süt. Édesapám nekivetkőzik. Leveti a foltos "dómán"-t, nadrágot. Hosszu vászongatyája elé konyhakötényt köt, festővászon inge ujját is feltűri. A tokmányt elől a gatyakoroba akasztja. Fogja a kaszát, valami nincs rendben.

- Hozd ide a kaszakalapácsot! Ott van a tarisznyába!
Ugrok, viszem és figyelek.

Ráver a karikára, szorosabbra köti a kasza-grábla nyelét a nagybankóhoz, a kisbankó mozgó faszegjére is ráver. Aztán kézbeveszi az "éles-igyekezet"-et, megsuhintja.

- Na jó lesz!

- Édesapám, miért kell aratáskor a grábla a kaszára?

- Hát, hogy szépen döncse a gabonát, ne kuszálóggyon össze.

Suhogva, hersegve végja a rendet az álló rozusra. Édesanyám lehuzza réklije ujját, sarlóval hátrálva szedi fel a markot, összeüti az alját lazán a földre eresztve és a leterített rozskötélre fekteti. Két marokkal rak minden kévébe. A kötéssel baj van. Nem győzőm, meg nem is jó, laza. A második rendben már másképpen csináljuk. Minden marok alá kötelet teritek. Így is igen ügyeskedni kell, mert a kötélcsomót cipelni, a kötelet kivenni, széthuzni és leteríteni nekem tovább tart, mint egy marok felszedése. Kicsit lemaradunk, de amikor édesapám megáll köszörülni és a derekát kiegyenesítve nyomkodni, mindig utólérjük. A következő rendben pihenek, kötögetni próbálkozok. Ég a felhorzsoltt térdem, lábszáram, karom. Az izzadtság csipős patakokban folydogál rólam. Bágyadt, tűnő kedvemet - minden biztatás ellenére - csak akkor kapom vissza, amikor az utolsó rendben vagyunk és várom, hogy mikor "fogjuk meg a nyulat".

Már a delet is elharangozzák, amikor kepezni kezdünk.

A rekkenő melegben felélénkülve hordom a kévét. Édesanyámmal. Édesapám meg rakja össze. Az első kévét megtöri, felül visszahajtja a kalászokat, ráfekteti a másik kévét szemben vele, a fejét ennek is felüligazítja, majd tovább sort rak. A kévék töve van a földön, a kalászok felül a másik kéve tövében. Aztán elkezd keresztként rakni őket egymásra. Egyet jobbról, egyet balról, egyet előre, egyet hátra, négy sorban egymás fölé. A kalászok mindig középen vannak. A felső két vállkévére aztán felteszi a "pap"-ot. Ezt szálánál fogva meg is köti mindkét oldalon a második vagy harmadik vállkévéhez, hogy a szél ne tudja ledobni. Kész az első kereszt. 18 kévéből áll. Az első kevébe négy keresztet rak, a másodikba öt és fél kerül.

Éhesen ballagunk hazafelé. Elöl édesapám a kaszával, aztán édesanyám félkézkosárral, sarlóval, mögöttük én a csörgőkorsóval.

- Igen gazosak a gabonák. - Hallom édesapám dörögését. - A rozsunk még istenes, de a búzát a kertek alatt öleg lesz széllel szenned. A poletárba meg egy helen igen baktüskés a rozs. Nem találtuk el a vetést.

Otthon teleisszuk magunkat hideg vízzel, bort is eresztünk le hűteni a kutba, megesszük a mama-főzte tejfölös, kapros kaszáslevest /füstölt hus is volt benne/ és a lapos pogácsát. Pihenünk fél órát, úgy indulunk a Kissomosba. Ott nem sok az aratnivalónk. Ha elvégezzük, lemegyünk a Banácsba, megnézzük a búzát hogyan áll, mennyire érett.

Uzsonnára tejfölös turót, vöröshagymát viszünk magunkkal, friss vizet majd hoz utánunk az öcsém a kishugómmal. A mama majd utbainditja őket. Ő a tehén-rugta fájós lábával nem tud a mezőn segíteni, de otthon ellát mindent az istálló kivételével. Csordás-hajtatra mindig hazaérünk.

Nagyobb reménnyel lépkedek a sütő porban, vállamra akasztott hitvány cipőimmel, mert már komolyabb segítségemre számítva, megkaptam otthon az üstökből levett kötőbotot. Ha megtanulom a kezelését, könnyebben és jobban tudok kővet kötni.

Az országot mellett itt is, ott is aratnak már a keskeny, hosszú földeken. Mátéék két kaszaerővel is vannak. Mindjárt levégeznek. Hej, ha én is tudnék már jól kötni! De olyan rossz, eszős, bökös minden és olyan igen meleg van!

A Kissomosban a három rendnyi széles rozsot könnyen levágjuk uzsonáig, hiszen még megézni sem kell, mert egyik oldalon krumpli, a másikon meg buza van a rozs mellett. Végig látszik a megye. /Megye./ Aztán nem is hosszú, még előre sem kell osztani.

Az első rend elég jól megy. Alig maradok le, alig kell biztatni a kötélterítéssel, pedig én tekerem a kötelet is. Amikor kiérünk, futok a botomért, mert visszafelé bekötjük a sort. Édesapám mutatja hogyan kell. Felveszi a kötél két végét, egybecsavarja, aládugja a kötőbotot, teker rajta egyet, aztán befordítja. Hű, de szoros lett! Próbálok, nehezen megy, nem akar aláfordulni. Kinozgom. A szüleim hármat-hármat bekötnek kézzel, mire én egyet bottal.

A kaszálást is megpróbálom. Csakugyan nem gyerekeknek való. Azt mondják, hogy ez csak k^uszálás. Az ám, de amellet a tere-
lőgráblával felszerelt kasza is milyen nehéz, mekkorát kell
lendíteni, na meg a derekam! Jajaj! Édesapám meg csak könnyedén
vágja.

- Így kő, nédd-e! Nem kő erőkönyvi, csak szépen, huzamosan,
egyformán.

Már a második rendben kipirosodik, ég a hónom alja a kötél-
csinálástól. Visszafelé csak a kötél végét adogatom fel. Ez
könnyebb, egyszer mégis azt veszem észre, hogy erősen vérzik a
kezem-feje. Felböködtte a torzs. Harmadik rendben vagyunk, - csak
egy fél rendre való maradt el - amikor megérkezik a "friss" viz.
Az egy évvel fiatalabb öcsém és a négy évvel fiatalabb kis hu-
gom láttán nevetésre fakadunk. Olyan az arcuk, mintha cirkuszi
bohócoknak készítették volna ki magukat vöröses-kékes feketével.

- Mit csináltatok?

- Szedreztünk.

Mohón nyulunk az üveg után, de sajnos abban már csak langyos
viz van.

Én azonban hamar megbocsátok nekik, mert a Pistivel közösen
csináljuk a kötelet. Egyet ő, egyet én, a munka gyorsabban megy.
Egy-kettőre végzünk így, öt és fél keresztet rakunk össze.

A szederfa alatt uzsonázunk. Még mindig igen meleg van, pe-
dig a nap már jól oldalra hajolt.

A Banácsban a buza még elfakitható, de egy-két nap múlva,
- mire a rozs lefogy -, javában lehet vágni. A dombon igen se-
lyemszálu, ritka is, szemetes is, de a lapon szép, erős és csak egy
kis helyen dőlt meg.

Ma már nem aratunk többet, ballagunk hazafelé.

- Hónap korán reggel a poletárba menünk. Ha hónapután üdőbe
levégeznénk, még a buzát is megkezdjük a kert-alatt. Vasárnap
meg e-menünk fürönnyi a Balatonba! - Adja ki édesapám az utasi-
tást.

Mi, gyerekek ujjongunk, de édesanyám aggódva szólal meg.

- Nem tudom, nem gyün-e meg az esső? Dagad a nap alja!

Otthon édesapám nekiáll kalapálni. Kihozza a kamrából a
kalapálószéket, meg a kaszakalapácsot. Leszereli a kaszát.
Leül, ráigazítja az üllőre a kasza pengéjét és veri az élet
nagy, csengő ütemben.

Másnap hajnalban, csordás-hajtatkor felkeltének. Az álmos-

ségot nem tudom kidörzsölni a szememből. Alig tudok markolni, csipős viszketést érzek a lábamon, karomon, hónaljamban, de menni kell.

Foszló fehér felhőrongyok alól sárgán vicsorit ki a nap, de sütése még jólesik a harmatos mezőben. Már mindenfelé aratnak. Több helyen markon hagyják, csak felszáradáskor kötik be a kévét.

Mi is hozzáfogunk. Sziszergék a kötélcsináláskor. Lassan, enyhe zsibbadással adom meg magamat a munka kényszerének. Nincs nagyon meleg, könnyebb és gyorsabb ilyenkor a hajtás. Reggeliig egy előtt levágunk. Kötözgetjük, amikor meg hozzák a gyerekek a lisztes sült tojást és a tejfölös uborkasalátát. Hoztak egy üveg bort is, még jó hűvös.

- Aggyonisten! Jó munkát! Jó étvágyat a fölöstökömgükhő! - köszön ránk a Bene János bácsi.

- Köszönjük, része legyen benne! Gyün a segítség?

- Gyün ám, de nektek ullátom nem kő, iszen jó erőve vattok! Kaszás, - sandit rám - marokszedő, - megcsipi a kishugom arcát - kötő, - az öcsém felé bök - de még vizhordó, meg pallér is akad! Ugy-e Jóska?

- Hát magukná igen, de ha az isten megsegét bennünket, talán még mink is megérgyük!

- Nana! Mink is arattunk tennap délután a kerbe ekkicsit. Nem akartunk pénteken kezdenyi. Még várhatott vóna, de maj kiszárad a kepébe. Mast regge végeztük le, aztán ugy gyüttünk ide. A Mári otthun maratt főznyi, a Mari meg a Gyura meg má itt is vannak. Mink is csak egy kaszáva vagyunk.

-A maguké azér tejjes kaszaerő!

Együtt állunk neki. Ók a szomszéd "tábla" végén, mi egy elővel előbbről.

- Hanem te, Jóska! Nem valami jól megyézté!

- Észrevettem, János bátyám, de amit ekaszátam, itt mingyá rá is hattam. Nézze csak meg!

- Jó van na! Nem akarok veszekennyi!

- Én se, - fordul meg édesanyám - inkább adok egy kévét a békesség kedvéér!

- Nem, nem köll, csak montam.

De azért van egykis bosszuság a kasza suhintásában itt is, ott is. A nagy verseny-igyekezetben a Pisti csinálja a kötelet, én meg kötök. A Bözsi akadozik, de néha feladja a kötél végét. Édesapám jól rákapcsol a kaszával, lemarad a marokszedő is. Néme-

lyik kötél szétcsuszlik, szidom az öcsémet, hogy jobban tekerje össze, némelyik meg rövid, alig éri be a kévét. Ledobom a kötőbotot, hogy ne maradjak el nagyon, meg akarom mutatni, hogy igenis, tudok kötni!

A János bácsi többször köszörül, mint édesapám, mégis gyorsabban haladnak, mint mi. A Mari néni minden markot kötélre rak. A Gyura bácsi, mint a motor, úgy teker és tekerget. Ők a darab feléig mennek egyszerre. Ezt mi két előre osztottuk. Lejjebb már úgy meg van dőlve a rozs, hogy csak félkeresztben lehet vágni.

A második rendben már igen izzadunk, lassan lanygulunk. A Gyura bácsit figyelem. Most csak köt. Minden markot az első sorra rak rá a Mari néni és ő minden kévét beköt kézzel, még le is fordítja, mire a másikra marok kerül.

A Bözsi elunja magát, nyafogni kezd. A Pistit elküldjük vele a faluba egy üveg friss vizért. Én kötelet csinállok, minden rendet visszafelé kötünk be. Így is úgy számítjuk, hogy délre lefogy a fele, nem sok marad szombatira. Két rendet kivágunk, mire a gyerekek visszaérkeznek. Mindjárt meg is isszuk az egy liter vizet és hazaküldjük őket ebédért.

Hólyagos felhők takarják el időnként jólesően a napot. Erősen csipnek és erőszakosak a legyek. A János bácsiék végeztek az elővel. Az övüké keskenyebb, csak fele a miénknek, /fél hold/ de nekünk sincs 3-4 rendre valónál több hosszában.

Az elő lefogy, bágyadt szédüléssel várom az ebédet. Már a délet is elharangozták, sóváran nézdegélek a köz felé. Fejkosarak imbolyognak a dűlőuton, a János bácsiék is evéshez készülődnek, de a gyerekeket még nem látni.

- Gyertek, raktyuk is össze! Mer ha csak egy csöpp is, de biztosan lesz eső, olyan nyomasztó az üdő. -Biztat munkára édesapám.

Hitetlenkedek, de hordom a kévét. Már öt keresztet összerakunk, amikor megérkezik az ebéd. Csak egy üveg vizet hoztak, a korsó a Bözsinek még nehéz.

A kepe tövében helyezkedünk el, megesszük a bablevest, meg a mákos mácsikot, aztán a gyerekeket hazaküldjük, mi pedig lefekszünk a tarlóra kicsit pihenni.

A Szabó Jóska köt. Bóttal, gyorsan, szorosan. 50 kg tuzs a nap-
száma. /Bakkal többet kivetit volna a szél, ha fellépné./ A kö-
tést - suporter látára - igen jól megtanulták az öregek.

Én csak fekszem, nézem a felhőkbe bujó napot. Nem alszom. Édesapám hangosan horkol, édesanyám is elszunnyadt. Én nem alszom el, nem alszom el. Milyen jó volna nagyot inni, hideg vízből... Szél suhog felettem, elsötétül az ég, de nem alszom, csak...

- Józsi! Kelj fő, gyere gyorsan, mer mingyá megázunk!

Csodálkozva nézek édesanyámra, nehezen tápászkodok. A szél fuj, hordja a felkavart port. Összekepéltek már mindent, Benéék is. Az ég alja szürke, távolról morajló dörgés hallatszik.

Aratunk tovább, keresztben vágjuk a rendet. A szél is nehezíti a munkát. Édesapám káromkodik, édesanyám szidja a baktuskét, én csak kötelet csinállok, kötni csak sirva tudok.

Egészen beborul, a dörgés közeledik, de mi aratunk tovább. Hátha elhuzódik valamerre. Benéék végeztek. Tizenkét keresztet raktak össze. Átjönnek hozzánk segíteni. Összekapkodják a széjjel levő kévéket, a Gyura bácsi még egy sort is beköt, úgy mennek el. Hivnak bennünket is, hogy hagyjuk abba, mert biztosan megázunk, hiszen már látni, hogy Sármelléken esik. Édesapám csak akkor teszi le a kaszát, amikor már a villámlást is látjuk és nagyot csattan valahol közelebb. Gyorsan összeborogatjuk a kévéket. Itt a vihar, a kepeket is döntögeti. Felkapkodjuk a cók-mókunkat és futunk a falu felé. Bőrig ázunk mire a szélső házat elérjük.

Egy óra hosszat esik. Aratni már nem lehet, hazamegyünk. Otthon zsuppból tiz kereszt kötelet csinálunk a rövid száru buzának.

Másnap elég későn vesz el a harmat, de lefogy a rozs.

Vasárnap nem dolgozik senki. Mise után édesapám megnézi a kertek alján a buzát. Azzal jön haza, hogy készüljünk rögtön és menjünk aratni, mert sok szemet kivert már a szél.

A mamánk nem enged. Megver bennünket az isten, ha máma is dolgozunk. Édesapám mérges, mi pedig az öcsémmel elszökünk a Balatonra fürödni.

Este úgy határoznak, hogy megfogadják a Szabó Jóska kötőnek, így egy nap alatt levégeznek a kertek alatt a buzával.

Hétfőn könnyebben vagyok, csak kész zsuppkötelet teregetek. A Szabó Jóska köt. Bottal, gyorsan, szorosan. 50 kg buza a nap-száma. /Sokkal többet kivert volna a szél, ha feltámad./ A kötést - suszter létére - igen jól megtanulta az uraság mezején.

Tavaly egy bandába szegődött.

- Jóska bátyám, tudja, hogy ott hogyan kellett kötni? Meg vótunk ám szorongatva! A kaszások csak terelőt, vagy ahogyan maga mondja, utmutatót kötöttek a kaszájukra, nem ám gráblát! Aztán ugy mentek az istramentomát, mintha mindig versenyeznének. A Mariska vót a marokszedőm, a mögöttünk jövő kaszás meg mindig sürgetett. A Mariska aztán nekiállt, ahogyan a többiek-től látta, nagy markot szedni. Egy marok egy kéve, de az is jó nagy! Megnyaggattak valahogyan! Első napokban én is csak gyorsan kézzel kötöttem, mert nem tudtam a kötőbotot hova tenni, amíg kötelet csinyátam. De amikor teliment a körmöm alja kalá-hával és fájt, én is rátekertem egy jó erős szómakötelet a derekamra és nem hagytam el a botot. Tíz kaszaerővel vótunk és naponta 350-400 keresztet raktunk össze. Vót ám fogd meg! Gondolhatja!

- Aztán mit kerestetek?

- Hát, ketten a Mariskával majdnem 10 mázsát kaptunk. De a két hét alatt lement a nadrágom.

- Az idén ugy hallottam, hogy csak egy bandát fogadott innejd az uraság. Aztán többen kiatták má a faluba is az aratásukat. Vót aki tizedén, vót aki 110-120 kilójér, meg naponta egy pint borér.

- Mink is tizedén szegődtünk, de az idén olyan hitvány gabonák is akadnak, hogy nem érné meg. Ez itt még jó, de a Tóth Bódi bátyámnak ha lesz tíz mázsa rozsa, én megeszem a sapkámot, pedig 45 keresztet raktak össze a kerbe egy hódon.

- Ölég apadtak bizon a rozsok. De akinek kopasz buzája van az idén, megfigyelheted, azok kivának. Nem is ojjan zemetesek, meg nem is hullanak ojjan hama! Bár én is cserétem vóna vetőmagot!

- Jó-van, Jóska bátyám, huzza meg, mer az Ilonka néném nem hiszi el, hogy máma még a Banács felét is leberetfáljuk!

Aznap valóban levégezzük a Banácsban a szélesebb lapot.

Szerencsére jó idő van. Egyesek éjjel, holdvilágnál is aratnak és a déli órákban alszanak csak a nagy, tikkasztó melegben.

Hat napig tartott az aratásunk. Öt felé volt gabonánk a határban. És mint a többieknek: fele buza, fele rozs.

Csütörtökön reggel már tarlót gráblálni megyünk édesapámmal. A nagy-grábla nyelére kötelet kötünk az ága közé és befogom magamat. Én akarom huzni. Hármat fordulok vele. A kuszmát 15-20 méterenként hagyom le. Elég a rángatásból, emelgetésből. Beleizzadtam, lihegek. A fawilla sokkal könnyebb. Édesapám fordulja az utolsókat, én a kuszmát szedem össze és hordom a kepék végébe.

Két reggel felgyűjtjük a tarlókat.

Nappal zsuppnak való rozst csépelünk a simára döngölt szűrűben, a pajta előtt. A cséphadaróval fejbe kólintom magamat, de nagyobb baj nincs. Verjük ütemben dögfáradtig. Csak néha ütök rá édesapám hadarójára. Az öcsém is felvált, édesanyám is időnként. A nagy szűrű-rostába merés, rostálás, tisztázás már pihenésnek számít.

Közben összeszámoljuk, hogy 7 kereszt árpánk, 47 kereszt rozunk és 52 kereszt buzánk van kint kepében.

Tíz kévét tisztázunk ki, kötünk össze.

- Édesapám, minek kell ennyi zsupp?

- Kötelet csinyányi jövőre. Kukoricaszárnak, nádkévének is kő, meg az égybu is ki kő cserényi má.

Amíg a szelelőrostát hajtom, nem tudunk beszélgetni. Olyan zajjal, kattogással megy. Nagy szálló port verünk vele.

Két nap a szőlőben sarabolunk, aztán gabonahordáshoz készülünk.

A kocsit az öcsémmel csináljuk hosszúra, emig édesapám a szomszédokat járja. Ez kedvelt ténykedésünk. Kicseréljük a nyujtót, ketten elbirjuk a hosszú-oldalakat is. Felszereljük a vendég-oldalakat, haslót, kötőláncot, csigát. Felrakjuk a nyomórudat, keresztborongokat, hosszú-láncot, rudazó-kötelet, csigalapickákat, ülődeszkát, ostort. Lehet befogni a Vilmát!

Még nem ártott volna a gabonának egy kicsit kint, a kepében maradni, száradni, de hitegetnek bennünket a masinások.

- A Tanyásét horgyuk először, mer az újé legmesszebb van. Fé nap alatt befogy. Délután meg a mi buzánkat hozzuk be. Három kocsi, meg két szekér lesz. - állit be édesapám, kicsit kapatos hangulatban. A Kelevicz Gyuri sógorom földi pincéjében hűtötték le magukat, hogy jobban hevüljenek.

Azt mondják, bor nélkül nem lehet dolgozni.

Kévehányó vagyok a szomszéd, velem egykoru Jenővel. Ketten az ő szekerekön. A berényi hegybe, a Bakadomb alá megyünk rozsért. Az öreg Tanyás /mindenki csak így hívja a Géza bácsit/ pipázva ül a szekéren, mi a tehenek előtt ballagunk. Édesapám az egylovas kocsival elkerül bennünket. Édesanyám szól vissza, hogy "Vigyázzatok ám!"

Elég sokára érünk oda. Édesapámék már meg is rakodtak. Négy keresztet raktak fel az egyes után. Elindulnak. Édesanyám a lejáratonál favillával támogatja a kocsit, hogy el ne dőljenek.

- A zannya szakramentomát áhá, vigyázzatok, amondó vagyok, mer rossz az ut! - ereszti ki reszelős hangját az "öttő-káttó" Géza bácsi.

A Jenővel adogatjuk neki felváltva a kéréket, ő rakja káromkodva a szekeret.

- Lassabban, az anyátok szentségit, áhá.....

Hátrább megyek, nézem hogyan áll a szekér.

- Géza bátyám, egy kicsit balra van rakva!

- Hó van na! A következő sort bejebb rakom. Ne féjjetek, nem dülünk el!

Négy sor van fönn, öt kereszt, jól lefogatta az öreg a közepét is. Lehet rudalni. Hátról feladom a nyomórudat. Az öreg a vállára veszi, elől letartja a végét. A Jenő fia a tehenek között ráteszi a hosszuláncot. Ő rákapaszkodva nyomja lefelé a rudat, amíg én másodszori kísérletre, áhás káromkodások biztatása közben átdobom rajta a rudazókötelet. A Jenővel huzzuk lefelé, egyszerű aláfordított hurkot vetünk a csigára és a csigalapickákkal váltva jó szorosra lehuzzuk.

- Na, a többit má ehozza a Gyura sógor! De má gyühetne!

Három és fél kereszt maradt, meg a kuszma.

A Géza bácsi fenn marad a szekér tetején. Feladjuk neki az ostort is. Elől felemelem igaztól a rud végét, a Jenő az igazszeggel biztatja bebujászt a teheneket. A hajszás önként dugja a nyakát.

- Elég lesz szegény páráknak felvinni a dombon! - mondom.

- Én akkor se szállok le! Ne fé, majd én főhajtom őket! Jenő, a tehenek elé! Megfognyi se kő a szekeret, földadhatod te is a velladat! Na, Himes, Rózsa!

Visszhangzik a hegy, pattog az ostor, majd eltíporják a tehenek a Jenőt, annyira mennek. Sietek a szekér után.

Ahogy megyünk felfelé a mély utban, látom, hogy a szekér billen, aztán egy reccsenéssel nekidől a partnak. A Géza bácsi hembölödik egyet, aztán káromkodva feláll és ég felé emelt öklökkel elmondja a magáét. Olyan gyorsan történt az egész, hogy csak hirtelen melegség önt el, megijedni sem értem rá. Szerencsére a part miatt csak féloldalra dőlt a szekér, az iga se törött el, a Géza bácsinak se, a teheneknek se lett bajuk. De most aztán mi lesz?

A Géza bácsi csak vakarja a kupáját, szidja az ut megcsinálóját vagy meg nem csinálóját, a Jenőt, hogy nem vigyázott oda a gödörre, /pedig a part miatt kikerülne sem lehetett volna/ aztán ránk dörrent.

- Ide gyertek!/ Így, ahogyan van, főtámasztyuk az egészet. Fogjatok vellát, aztán elő a kenyérgőzzel!

Próbálkozunk, de bizony nem sikerül. Nem lehet jól alája férni. A villával sem megyünk semmire.

Szerencsénkre jön a Gyuri sógorom. Észrevesz bennünket, kiáll még fönt az utból. Leveti a Bandi istrángját és a Naca nénémmel segítségünkre siet. Körüljárja a szekeret, megvizsgálja alaposan. Zsiros fekete kalapját feltolja a homlokáról, erősen morfondirozik magában. Érzem rajta már a borszagot.

- Gyerekek, hozzátok ide a kocsimru a nyomórudat!

Futunk érte, vállunkon hozzuk.

Aztán azon erőlködünk, hogy a szekér oldalánál a part mellett valahogyan ledugjuk ott, ahol a sógorom mutatja. Végül ő is rákapaszkodik és a rud nagy zökkenéssel leér az utra.

- Na mast fogjátok meg a végit és huzzátok lefelé! Emeljétek meg! Még! Még e kicsit! Na mast! Eh, nem jól van! Naca, meg gyerekek, tik velláva nyomgyátok! Mink meg a Géza bátyámmal megemeljük.

Sikerül. A szekér elbillen a parttól, kerékre áll, de ha engedjük, visszadől.

- Ne, tehén, ne!

- Hajde Himes! Rózsa! Az anyátok! Hajde Himes!

Erre a hangra már mennek is. Egy kicsit félrehúzódott a szekér, de döcögve felér a dombon. A tehenek fujtatva, lihegve állnak meg.

A sógoromnál, a kocsioldalhoz kötve, van balaska. Szilvafanyesedéket vágunk vele és a gödörbe szórjuk. A partból földet faragunk rá, nehogy valaki eldőljön itt még.

A Géza bácsi eligazítja a Gyuri sógoromat, aztán kézbeveszi a tehenek kötelét és megindul velük. Nem ülne már fel semmi pénzért.

Izzadtan, porosan vizsgálgatjuk a szekeret a Jenővel, aztán nekibátorodunk és felváltva felkapaszkodunk hátul a nyujtó végére.

Szerencsésen hazaérünk.

Az ángyi a kapuban vár.

- Hun vótak ennyi üdeig? Má reggeliznyi köllött vóna! Elfásul a pörkütt. A Jóska meg az Ilonka ementek má a Szentkuthó buzájér. A Csuha sógor a János bátyámmal meg behozták már a kerbü mind. Ott kéröznek az ökrök a díjófa alatt. Csak magukra, meg a Gyurira vá-runk.

- Nani, ne kárálj! Edütünk.

- Jaj istenem!

Lerakodunk. A Csuha Jóska bácsi a kazalmester. Helyes kis ke-rek kazalt rak a 30 keresztnyi rozsból és külön a buzából. Nekünk már fölfelé kell nyujtogatnunk a kévéket. A szekér aljából már a Géza bácsi dobálja fel. A János bácsi villával kapja el és adja tovább a Jóska bácsi kezére. A Gyuri sógorom amit hoz, éppen be-tetőzni kell. Jön is már a sárgájával.

A reggeli kicsit későn van, kilenc óra felé jérunk. A pörkölt-re, - ami nem más, mint paprikáskrumpli hussal - akkorákat isznak az emberek, hogy csakugy dülle a szemük. Nem vizet, bort. Mi is iszunk a Jenővel, hiszen már elbirjuk a kévét, de olyan ecetes savanyónak találjuk a pintes tartalmát, hogy megrázkódunk tőle és inkább vizet vedelünk.

Délre befogy a buza is. Minden kocsira, szekérre két forduló esik, csak messze a Sósba, meg a Szentkuthoz kell menni.

A becsinált levest, meg a zsírban sült peracet /fánkot/ dél-ben még ott esszük meg, de délután már minálunk hordjuk a buzát.

Amig az állatok esznek, addig pihennek az emberek.

A meleg kissé enyhült, vékony selymes felhőfátyol takarja a napot. Mégis bágyadtan indulunk, az állatokat is igen biztatni kell.

Nálunk is öt fogat hord. A Csuha Jóska meg a Kis János bácsi helyett a Simon Pali Jóskát hívtuk ökrökkel, meg a Gergye Pista bátyámat két lóval. Ők már el is mentek a kertek alá.

Már kijárunk az utcára, amikor leszállitanak édesapám mellől a kocsiról. /Édesanyám főz, helyette én lettem volna édesapám rakodója./

- Nem kő rakodó a kert-alá! Ott a Jenő, főraktya az majd! A Géza Jenőnek se kellett volna emennyi.

Hiv vissza a keresztapám.

- Itt köll inkább segitenyi, ha gyünek, a pajtába rakásná. Gyere fijam!

A Jancsi János keresztapámmal szivesen tartunk mi gyerekek, mert mindig ad valamit és mindig bolondozik velünk.

Beállittat a kut mellé egy vödör hideg vízbe két üveg bort.

A pajtába rakjuk be a buzát, az istálló-padlásra pedig az árpát. Igy szoktuk mindig, de a masinások mérgelődnek majd, mert az üstöktől nehéz a cséplőre feladogatni a kévéket.

- Hát fijam, ez régen jó vót, mer jó helen vót, akármeddig tartott is a csépülés kézzel. Vót ojan ház is, emlékszem, ahun még szüretkor is huppogattak. Aztán minálunk is, má öregapádná, tovább csépütünk egy hétné, pedig lóhuzós, járgányos masinánk vót. Iszen arra még te is emlékszót? Mikor a Csuhá Pista kenyérrel ette a rétest! Az öregapámék meg még nyomtattak is. Nem győzték volna azt a 2-300 keresztet kézze kivernyi, lovakkal tipratták ki. De az nem vót ám ojan tökéletes, több szem maratt a szómába mint manapság, pedig mast is ződünek a tavali szómakazalok. Az öreg Adán Gyura bácsi meg gyütt mindig szómát kényi, aztán előbb kicsé- püte a pajtájába, ugy tette az állatok alá. Édesapám igen sokszor emeséte. Nem is nyomtattak ám máshun, csak 5-6 házná az egész faluba. A kézi cséplés vót a legtökéletesebb, még máma is az.

A Gergye Pista bátyám fordul be a kapun. Egyszerre behozta a hét kereszt árpát. Ó a kocsiról könnyen dobálja le, de mi igen nehezen rakjuk fel a pajtából az istállópadlásra, pedig édesanyám is segít. Alig fér föl. Csupa kaláha vagyok. A keresztapám is nagyokat szuszogva mászik le a létrán.

- Hü, de jó üdö ven! Hozzátok má ide azt az öveget! Talán sajnájjátok? Má ott is kifót belülem amit előbb ittam, ahun nem likas! - törölgeti magát és lebbegeti latyakos ingét. - Pista bátyám! Maguk is végeztek az aratással?

Nem is eszünk máig.

- Én kiattam az idén az összeset tizedébü. Nem igen sietnek vele, pedig a lányok mindennap imádkoznak az aratókér. Én má csak a kocsisuk, meg a magam szógája vagyok otthun. De hallom, hogy te is kiattad százhuszér hódját! Aszongyák, hogy azér, mer má a pocakodtu nem férsz rá a kaszanyélre. Igaz?

- Hát...van benne valami. He...h...h...h. De az enyim má lefogott!

- A pocakod meg megmaratt! Kár vót neked külömmennyi a nagycsaládbu!

- De az idén senkinek sincs olyan képéje, mint nekem!

- Az igaz! Láttam a temetóné! Nem téged akart csufunyi az aratód? Olyan sipkás pocakos csomókat csinát, mint te vagy!

- Azt, az istenét! A Csuha Illés ugy megjedett attu a mutkori kis essőtü, hogy az egészet orosz kepébe rakta.

A békesség kedvéért végigcuppogatjuk az üveget, elhalálozási sorrendben.

- De jó hüs vót! Meg jó is!

Ez már nekem is jólesik.

Aztán sorra jönnek a rakott szekerek. Ahogyan emelkedik a gabonarakás, ugy nehezedik a kéve felhányás. Az öcsémnek is fel kell jönni továbbadogatni, mert a széna tetejét is megrakjuk. Igen meleg fülledt por van itt a nádtető alatt. A deszka résekhez megünk friss levegőt szivni.

Örülök, amikor lemenekülhetek. Az asszonyok csak a földről hányják a kévét, nem mennek fel a kazalra, létrára, mert a szoknyájuk alá lehetne látni.

- Gyere fijam gyorsan! Szaladj el a Banácsba! A Gyuri sógor itt hatta a csigalapickájit. Vidd el utána, odaérsz mire megrakóznak. Oda má nem megy más. Csak siess! Mire meggyüttök, lehet uzsonázni.

- Édesanyám, én hadd menjek el! A Józsi má vót kinn máma! -
könyörög^{az} öcsém.

Igy itthon maradok a végső döntés szerint, de a pajtából kijöhöttem.

Bort és vizet hordok, kínálgatom. Emberek, állatok szusszanak egy kicsit hátul a fák alatt. Már csak egy forduló van vissza minden kocsinak a Somosból, aztán itt bent lesz a buza.

Nem is eszünk addig.

Mire végzünk, az uzsonnából vacsora lesz. Izlik a tejfölös paprikás-csirke nokedlival. De az öreg Tamásnak, meg a Kelevicz Gyuri sógoromnak már csak a savanyó "buborka" a jó. Igen meglát-
szik rajtuk a bor hatása.

- Még lehetett volna máma egyet fordulni, de má nem kezgyük el a rozskazat, hátha esső lesz. - Egyezkedik édesapám a kocsisokkal. - Hónap mindenkire két forduló gyut, reggelite jóformán behozzuk. A Gyuri sógoré is befogy még estig. Aztán akár a masina is gyühet!

- Nem érnek azok ide a héten! Hát nem ismeritek őket?
- figyelmeztet a számítgatásokra a keresztapám. - Az idén is Ángyánékkal masinátattok?

- Hát énszerintem azok a legjobbak. Ők is 11 kilójér dógoznak, akárcsak Benéék, de nekik gólájuk van a kazalozáshó, nem ele-vátorgyuk. Az minálunk nem is lehetnye hasznányi, mer hátrább van a szómakazal. A gabnát meg nem rakhatom a ganyé tetejére. Kazara mindenhogyan kő négy embert hinya. Mátéjék meg jába vesznek tíz részt, ha kevesebb munkást annak. Ha még négy emberre többet hijok, nem győzöm mind visszaszógányi. Hát amikor csak segéccségekkel ment a cséplés? Iszen tuggyátok! Kis vendégséget köllött csapnyi, amikor 14-15-en ütünk asztalhó. Mast má csak két masinásnak kő ennyi annyi. A Géza bátyám is őket hita.

- Hát az én udvaromba többet nem teszi be a lábát a Bene Gyula! A zannya szakramentomát áhá, ojjan ebü-kutyábu dógoztak, hogy kaszányi lehetett volna a szómakazlam tetején. A Jóska sógorén meg csak imitt-amott látszott egy zód szál.

- Jóska bátyám! - szól közbe a Simon Pali Jóska - én nem azér, hogy hazabeszéjkek, de azt tanácsolom, várgyanak még egy hetet. Má föladták a Biró sógor garnituráját. Nem igaz, hogy a tiszta uj gép nem csépül jobban mind a többijek! A sógor még mehánikus is, jobban ért hozzá! Fordson traktor lesz, mind a Benéjéké, de a kasznija, nagyobb, ezrés. Mink is behorgyuk a gabonát hónapután, mer ott lesz a próbacséplés. Mit szól hozzá?

Édesapám a nekiszégezett kérdés elől nem tud kitérni.

- Hátha meg se ér még a héten? Meg aztán, ha, iszen gólája se lesz!

A keresztapán a kaszálrakó, én vagyok a segítője. Az első sor - De tiz részér masinál!
 - Aztán még nem tuggyuk hogyan szuperál, hogyan veri ki a szemet, meg az is lehet ám, hogy igen összetördeli. Majd jövőre! Most má mit mondanék az Ángyán komának?

- Mega tuggya!

- Nédd Jóska, rokon vagy, közelebbi, mind az Ángyán komám, de ne haraguggy meg, hogy az idén még nem hihattalak benneteket, de te is tudod, hogy nem hittem el, hogy a gyár mégis megküdi cséplés üdejére, amikor annyi sok huza-vona, váltó, meg egyéb hiba vót. Azt is tudod, ha má behortuk, nem jó sokáig ányi a kazaba. Mas má így van! A Kelevicz Gyuri sógortu hozzád menünk gabonát hordanyi!
 - Hát bizom késő-n gyün az a masina! - toldja meg a Gyuri sógorom. - A naggyát ezek má ehapputák. Tik má majt csak a kis házakhó mehettek!

- Nana! A főjezző uréknál azér mi cséplünk! Má megvannak a munkásaink is.

A vitának a keresztapám vet véget.

- Tudod Jóska, énhozzám meg az gyün, aki előbb ér oda! De én csak a gyóhét végén akarok hordatnyi. Én vajok a gazda minálunk. Avva meg szóba se állok, aki csak csókugattya az öveg száját! Huzátok meg jól, a rézangyalát! Aztán menjünk, ki-ki a dógára! Regge itt találkozunk, ha megérjük.

Amikor elmennek, mi gyerekek megmosakszunk a vályuban és elszaladunk Ángyánékhoz a masina mellé. A sajátjukat már elcsépeltek, de sokan hoztak előleg csépelni valót. A csettegő gép mellett szekerek állnak árpával rakottan, várnak a sorukra. A Györe keresztapánkat találjuk előbb, tőle kérdezzük, hogy mikor jönnek hozzánk.

- Mondjátok meg fiaim, hogy hónapután reggel ott leszünk!

- Köszönjük szépen! Szombaton ugy-e?

- Akkor.

Másnap hajnaltól szépen, csendesen esik az eső. Csak dél felé süt ki a nap. Tanakodunk, hogy mit is csináljunk. Hátha mégis jönnek a masinások?

Édesapámmal a szalmakazal helyén, a lábakat földbe ásva, beállítjuk a törekes fészker vázát gerendákból, rudakból.

Mégis csak szombaton délelőtt hordjuk be a rozsot.

A keresztapám a kazalrakó, én vagyok a segítsége. Az alsó sort úgy rakjuk, hogy kalász ne kerüljön a földre. Körül fával, gerendával bekeretezzük az asztag helyét. A fákra tesszük a kévék fejét, aztán minden kévének a töve van alul. Az egész alsó sorban felül vannak a kalászok. A második és a többi sorban szárról tövükkel kifelé rakjuk a kévéket. Ügyelünk a lefogatásra, meg a közepe megrakására is. Minden kévét kézre kell adnom a keresztapámnak. Azt mind sorban, szorosan teszi le. Nemcsak azért, hogy jól álljon, el ne düljön, hanem azért is, hogy be ne tudjon ázni.

- Gyuri, hát az asszont hun hattad? - kérdezi a keresztapám a Kelevicz Gyuri sógoromtól.

- Hazaköttem, mer másképpen nem tekeredik rá a metét a tikk nyakára.

- Hát azt jó tette! Ki lesz a kazalosod? Emenek ha valamit segítenyi kő a csap körü, vagy a terétett asztaná!

- A kazat ellátja a Szabó Káro bácsi, de azér együhecc, mer félek, hogy megecetesedik az akósom, mer má tennap megkeztem.

- Aztán még van belüle?

- Öjj, az anyád! Iszen ^{neked} van egyakós pocakod!

Nevetnek.

Az utcán egymást érik a gabonás szekerek. Minden fogat-gabonát hord. Mindenki segít mindenkinek.

Délután Keleviczéknél hordunk. A masinások még nem jönnek.

Este felé a Szabó Károly bácsinak is beviszünk egy kocsival. Tartozunk is neki, meg segíteni is kell annak, akinek nincs befogatja. 20-30 keresztre való az összes gabonája, maga csépelgeti el kézzel. Az ilyen kis kazalok mellé még a cséplőgépesek sem állnak be szívesen. Csak utoljára és csak sorban.

A Károly bácsi a negyedik szomszédunk. Mindig szerettem vele gombázni járn, mindig tanítgatott és mesélt. A meleg alkonyatban kisszékre ülünk az udvaron és ott maradok gyerek létemre kicsit beszélgetni vele.

- Káro bácsi, maguk miért nem hordják be egyszerre az összes gabonát?

- Hát gyerek, ha nekünk is vóna lovunk, talán mink is behordanánk. De tudod, hogy mit szoktak az öregek mondani? A gabonának a mezőn a kepébe van a legjobb hele. Még a nagyobb gazdák is mindig csak annyit vittek be eccerre, amennyit aznap elcséplőtek.

- Lóhuzóval?

- Bizon, meg kézzel. Több járgány is vót a faluba. Ráfogták a lovakat, aztán avva hajtatták a dobot. Sokat etettem én is. Nem a lovakat, hanem marókszám a dobot. Egy nap alatt 40 meg 50 keresztet is emasínátunk így.

- Ilyent még én is láttam az öregapámnál.

- De arra má nem emlékezhetsz, hogy kézzel hogyan masináltak?

- Nem ugy csépeltek?

- Nem. Masináltak. Még tizenkilencbe is hasznátuk a Bene Kele kézi masináját. Négy ember hajtotta a dobot. Félmarókszám szépen, egyenletesen, huzamost lehetett etetni, de igen kivette az erőt. 20 kereszt körü csépütünk e vele egy nap, de sokkal jobban elfárasztott, mint a hadaró. Én inkább cséppel verem ki, még ha negyedét végzem is el naponta. Má csak a csép maradt meg, de azt is a szegre akasztották. Mindenki csak géppel masináltat.

- A Káró bácsi hány nap alatt veri ki a buzáját?

- Nincs is az idén buzánk, csak rozsunk, mer köll a zsupp. Zsupphyi kő a tetőt, mer má igen hibázik. Ölég se lesz, amennyit az idén össze tudunk szennyi!

Csillag kezd fényesedni már az égen. A cséplők bugása tölti be a falut. Mind az öt cséplőtulajdonos elcsépelte már a sajátját, pedig Mátééknál 300 keresztnél is több gabona volt, elindultak házalni. A Nagy Kálmán bácsi nyöszörgő kis gépjét az alsó faluvégen tologatják.

Ángyánék mégsem hozzánk jönnek először. A nagyobb kazalu Lőwékhez állnak be.

Vasárnap nagy a csend, sehol sem dolgoznak. A hét porát igen sokan a Balatonban mossák le magukról.

Hétfőn a Simon Pali Jóskaéknál hordunk. Az állomáson van már a közös, Biró András féle új cséplőgép. Izgatottan várjuk, különösen mi, gyerekek, hogy mikor jön már be vele a Biró sógorunk.

A kertben szentiványi almát és sárga barackot verünk a fákról, amikor szalad a szomszéd Jenő.

- Gyerekek, hun a sógorom?

- A Cserre mentek, most már gyünniük kell. Miért?

- Ott van minálunk a masina!

- Kik?

- Mátéék. Édesapám megharagudott Ángyánékra, hogy csak hitegették, aztán hita Mátéékat, azok meg má gyűttek is.

- Most mi lesz? Itt hordunk gabonát.

- Pedig tik is köllenétek ám segíteni, mer azoknak kevesebb munkásuk van. Mondjátok meg a sógoromnak, hogy ha megérkezik, rögtön gyűjön. De má futok is, mer má állitanak.

Nagy az izgalom. A Pisti meg a Bözsi szaladnak haza, én megvárom édesapámat. A János sógoromnak mondom, hogy mi ujság.

- Hát a masina az első! Mit csinyánátok? Azér befogy máma, még csépül is az András. Menjetek csak, majd küdöm apátokat is!

Mire a szomszédban bugni kezd a gép, én is ott vagyok a törekes rosta mellett az Ilonkával, a Jenő hugával. A Jenő kévét hány, a Pisti a szalmarázó mellett villáz, mert a kévehányó meg a törekes lány szalmát hord. Sietve érkeznek sorra a hívott szomszédok. Hamarosan minden tevékenységet a felnőttek vesznek át, csak mi maradunk a poros törekben. Édesapám is jön hamarosan a kazalra, megváltó parancssal.

Nekem vissza kell mennem Simon Paliékhoz gabonát hordani. Édesanyám vár kocsival a kapu előtt.

Megtörlöm az ingem aljával az arcomat és bár itt is maradnék szívesen, szaladok a porból.

Felülök a kocsira, édesanyám nem adja oda a gyeplőt. Mérgelődik az öreg kele-kótya Tanyásra.

Megyünk végig a falun, nyugodtan lépked a Vilma a rud mellett. Lőwék háza előtt masinálást néző gyereksereg ácsorog. A ló felkapja a fejét, a gyerekek kiabálnak utánunk.

- Asszon hajtja a lovat, esső lesz!

Ezután, - bár én nem igen szoktam kocsizni, az öcsém szeretett vágya volt ez mindig, - én hajtok. Édesanyám csak akkor fogja meg a gyeplőt, ha kerülni kell. A falun kívül már akkor sem.

A mély kerékcsapáju temetői uton megyünk, amikor egy rakott szekér elől kell kitérnünk. A Vilmát dongók csipik, nyugtalanítják. Kissé hirtelen huzom meg az egyik gyeplőszárat. A ló megugrik oldalt, zötyögve rángatódzunk keresztül a bakháton és lecsuszik az üléséeszka. Lehuppanunk az oldal közé. Édesanyám megijed, a gyeplőbe kapaszkodik és gyorsan felugrik.

- Hó!

Szerencsénkre a Vilma azonnal megáll. Pedig azt gondoltuk, hogy elragad bennünket. A gabonahordók kinevetnek. A kocsit azért én rakom meg a Cseren. Ha kicsit tovább tart is, nincs abban semmi hiba. Jól "megvőgyeltem", három és fél sor lett a négy keresztből.

Kicsit büszke vagyok amikor bejárunk a kapun, hogy szerencsésen megérkeztünk, nem dőltünk el, pedig én raktam, én hajtottam. Senki sem figyel ránk. Azt sem tudják, hogy a Vilma majdnem mihozzánk fordult be, de én elkormányoztam. Ki törődik most ezzel? A gabonáskazalt már betetőzték, az utolsó fordulót már melléje szórjuk le. Nem számít, hogy hogyan, csak csomóba legyen, mert jön az András a géppel.

A nap már ráült Kis Ferkóék pajtája tetejére, de még nem lehet belenézni, szalmasárgán vakít és tüzel.

Uzsonára hív bennünket a Mári néném, de csak egy perccet eszünk, iszunk rá, aztán hazamegyünk és kifogunk.

A szomszédban üresen megy már a gép, söprögetnek. A por az istállónk tetejénél is magasabbra száll. Aztán csend lesz, a baromfiak is megnyugosznak. Csak a lányok viháncolása hallatszik. Kötődnek velük a férfiak. Aztán még nagyobb csend, uzsonáznak. Nem sokáig. Dübörög a huzatott kaszni, meg a motor ki az utcára.

A kazalrakók még igazgatnak, de ebben már nincs semmi érdekesség. A traktor berregésére szaladunk Simon Pálékhoz új cséplőt nézni.

Az állítás nem sokáig tart. Nem hó-rukkal megy, hanem a traktorral áll be pontosan a szij-szabta távolságra a Biró sógorom. Aztán elkezdik, meg-megállnak, igazitanak és bungatnak késő, sötét estéig, lámpavilágnál is. Néha segítünk is valamit, de inkább kíváncsiskodva akadozunk. Itt is mindig a törekbe küldenek.

Édesanyám jön el értünk, hogy hol vagyunk már annyi ideig. Hallom még, hogy a Jóska bátyám mondja a Biró sógoromnak: Öt napszámos lányt kapott a három etető mellé.

- Ne törődj vele! Tizedén csépelünk és többet elverünk ezzel naponta, mint a többiek másfél nap alatt! Az a fő, hogy gyorsan tudunk mozogni, meg állítani. Csakhogy már elindulhattunk! Ezt a két-három elvesztett napot behozzuk, majd meglátod!

Csak harmadnap estefelé ér hozzánk a masina. Lassujáratu, csettegős magánjáró. A gólyát már fel sem állítják, a rozsnak állnak neki, mert a pajtában már sötét van.

A motor lámpája megvilágítja a cséplőt, de a kazalok felett csak a csillagok hunyorognak.

A sötétben is megy a munka, bug a gép, okádja a szalmát, a töreket és a port. Etetik szaporán. Apró mécses világánál botorkálnak fel a zsákolók a padlásra 70 kg rozssal a vállukon. A törekes lányok a ganédomb mellé hordják halomba a rozstöreket, a szalmázók villáznak, petrencét raknak, a "gólázók" dobálják fel nagy csomókban a szalmát a lassan emelkedő kazalra. A sötétet nem érzi a gép, az emberek meg hozzászoktak. A ritmust segíti a nappal hátráltató meleg enyhülése.

Nekem fontos megbízatásom van. A mama a mázsához rendelt, hogy ügyeljek a mérésekre, vigyázzak, hogy be ne csapjanak, nehogy kétszer is bemérjenek egy-egy zsákot. Hátra is elmegyek, megnézem a félhomályban a pelyvás, törekes lányokat, a szalmázókat, de onnan is előre figyelek. Nem ok nélkül. Az egyik zsákoló nem vitte még fel a kék jelű zsákot és már melléje tettek egy másikat a mázsára. Észrevettem. Nem merek szólani, édesapámat keresem. Nem találok. Akadozó lélekzettel somfordálok vissza a mázsához. Amikor a harmadik zsákot is fel akarják tenni, felháborodásom erőt vesz a félelmemen, majd bátorságot ad.

- Ez már le van mérve! - kiabálok és mutatok határozottan a zsákra. Ugy érzem reszketek egy kicsit, de igazam van.

- Hát akkor mér nem vittétek föl? - dörög mellettem nyugodtan az öreg Györe keresztapám és felsegíti a zsákoló vállára a kék jelűt.

Hamarosan nagyot böffent a cséplő és megáll. Gyorsan ledobálják a fősziyat. Az izgalom hullámai még nem ültek el bennem. Megijedek. Mi a baj? Semmi. Csak az etető egyszerre beleeresztett egy kévét és a dob elteltet, föltekerte. Kitépik külön világítás nélkül is és mennek, csépelnek tovább, amíg el nem fogy a rozs.

Késő éjszaka van, a faluban minden gép elhallgatott. A lányok hazamennek, az etetők a kazal mellett, a szalmába bujva alszanak. Vacsora után megengedik, hogy pokrócba takaródzva én is kint a kazalon aludhassak, mert virradatkor már a mázsához kell állni.

A keresztapám se megy haza. Édesapámmal, meg az öcsémmel a pajtakapuban vackolnak le, hogy mégis fedél alatt legyenek.

Nem sokáig hallom a tücskök ciripelését, sem az alvók horkantásait.

Még alig dereng, amikor felébredek. Szurós álmoságomat leküzdve, lemászok a kazalról. A gólyázók már megásták a lyukat, költögetik az etetőket, hogy segítsék felállítani a kábot a gémmel.

A kut mellé már odakészítette édesanyám a lavórt, egy kis melencét, bádog poharat, meg törülközőt. Csak én mosakszom a lavórból, meg az öcsém. A többiek kezüket a hordó állott, poshadt vizében mossák le, majd a szájukba vett vizet tenyerükbe engedik és prüszkölve dörgölik az arcukhoz.

Megérkezik az Ángyán, meg a Györe keresztapám, szállingóznak a lányok is.

- Pálinkás jóreggelt! - Így köszönnek mindenhol hajnaltól reggeliig.

Ilyenkor nem is vetik meg a pálinkát, különösen az öreg Györe szereti nagyon. De nekünk nincsen.

A keresztapám az istálló előtt valamit mond az etetőknek. Azok összenevethetnek és elmennek a lányokat kicsit megölelgetni. Aztán nekem int a fejével, hogy menjek oda.

- Szaladj, fijam, hozd ki a pálinkás öveget, meg egy kupicát!

- De...

- Tedd amit mondtam! - mordul rám erélyesen.

Bemegyek, mondom édesanyámnak, hogy mit kér a keresztapám.

- Hát ha csak az öveget kérte, vidd ki neki! Még vizet is tölthetsz bele, hogy ne legyen üres. Az biztosan nem árt meg neki!

Az egész társaság a motor köré tömörül. A keresztapámnak odaadom a "pálinkát". Tölt magának, megissza. Én pedig kuncogva szaladok a kert felé. Csalódottan lesek vissza. Nem szid, hanem dicséri a jó szokást. Végigkinál mindenkit. Mindenki megissza. Csak a lányoknak van nagy nevetethéjük.

- Gyere Györe, ne indítsatok addig, neked is maradt még e-kicsi!

Akkor szakad fel az elfojtott hahota, amikor a Györe keresztapám köpkölgődik, átkozódik. Vele vizet akartak itatni? Ó még mosakodásra se veszi a szájába!

Többet ért a tréfa a pálinkánál. Nagyobb vidámsággal, kedvvel indulnak.

A kévevágó lány piros kendővel lekötött fejjel áll az asztalon. Szorgosan szedi fel a kívét és adja az etető karjaiba, közben görbe késével egy nyisszantással vágja el a kötelet. Az etető megterítve ereszti a dobba. A fröcskölő szemektől szemüveggel védi a szemét.

Három szerződött etető van, felváltva etetnek és zsákolnak. Ők a munkások hajszolói a géptulajdonossal. Résztart dolgoznak, érdekük a minél nagyobb teljesítmény. Minden mázsa keresetből 5 kilót kapnak fejenként. /Ez napi 100-150 mázsát csépelve 11-16 mázsa rész után 55-80 kg-ot tesz ki./ A többi munkás csak napszámos.

A törekes lány összedolgozik a "polvással". Nagy port nyelve hordják el a petrencehordó rudakra szerelt ponyvadarabon a többi töreket és a kevesebb pelyvát. A töreket a szalmakazal törekes fészkerébe erőltetgetik egy darabig, de aztán nem mennek fel a tetjére, a gólázóknak is akadoznak, csak ledöntögetik a rozstörök mellé. A pelyvát a pajtához gágasztott fészkerbe öntözik be.

A szalmarázó előtt ketten villáznak, rakják a végtelenül ömlő szalmát petrencébe és viszik rudon hátrább a gólázókhoz. A gólamester lehuzza a golya orrát, beakasztják a kampókat a petrence alá és már "mehet, huzd meg" biztatással két markos legény emeli is a magasba, a megcsomózott kötélre kapaszkodva. A kazalon kiszabadítják a vasakat és azok csengve lendülnek feljebb, fordulva mehetnek újra lefelé. A kazalrakók széjjel rakják a szalmát, szarvat hajtanak és a kazalmester irányítása mellett teszik kijebb vagy beljebb. A félrerakott, vagy eldőlt kazal nagy szégyen a gazdára, nem is igen fordul elő.

Még kora reggel van, amikor a cséplőrészt kimérjük és a gép lassu csettegéssel kihuz az udvarunkból.

- Köszönjük a pálinkát! - kiabálnak vissza a lányok.

Az udvar hátulja olyan mint a csatatér. A kazalozók még rendbehozzák a szalmakazalt, meghuzkodják gereblyével az oldalát, csucsosra betetőzik, felrakják rá a párban összekötött póznákat, úgy másznak le a hosszú-létrán.

- Na, isten veletek, a többi má a ti dógotok!

Édesanyám hiába hívja be őket, hogy maradjanak egy kicsit, mindjárt elkészül a reggeli, mennek.

- Köszönjük a segítséget!

Csak a keresztapám marad. Először az ocsut szedjük össze, aztán a széjjel levő buzatöreket rakjuk be a kazal alatti fészerbe. Ezt sajnos meg kell tiporni, hogy beférjen. Tapad, bök, szur, eszi a lábam szárát, de meg kell takarítani, mert az állatoknak télen is enni kell. A rozstöreket csak csomóba igazítjuk a szeméttel. Ezt édesapám majd a rétre hordja ki és szórja rá.

Összesöpörjük a pajta elejét, úgy megyünk be reggelizni.

A keresztapám az ajtófélfának reszeli a hátát, azután ül csak le.

Na mennyi lett a mácsiknak-való?

Előveszem az irkalapot.

- Tizennégy mázsa lett a rozs, tizenhét a buza, két mázsa az árpa.

- Az idén e még jó! A mindennapi kenyér má megvan!

Édesapám elgondolkodik.

- Hát, a má meg. De ebből több mind három mázsát evettek má a masinások, egy a Szabó Jóskáé, neked is meg kő annyi a kücsön kapott két mázsát. Aztán gyün a pap, mester, kanász, csordás. A malomba kétszer beölletek és mi marad? Adóra se lesz ölég! Hát akkor hun a ruha, meg a kenyármellé való? Megverte a zisten!

- Hogy nem urnak születünk, az a baj!

A kiürült pintesüveget a kezembe nyomják.

- Ne, hozd teli! Aztán menünk tarót szántany!

Takarulás. /kukoricafosztás és szüret/.

Az őszi sárguló, rozsdás és vörös foltokkal tarkázta a zöldet, de a zöld nem hagyja magát, ahol az ember szántott vagy kapált újra meg újra kiveri a földet. A gaz zöldje bosszúságot, a vetésé reményt ad, a sárga, barna, piros színek örömet, érést jelentenek. A betakarulás a munka értelmét és végét dobogtatja a pihenni vágyó szivekben.

Az aratás, gabonahordás, cséplés után krumpliszedéssel kezdődik az utolsó felvonás, a mezők hatalmas színpadán, amelyben mindenki szerepel, mindenki hős, de senki sem játszik. Kapákkal, kosarakkal, zsákokkal felszerelve vonulnak ki a földekre a krumpliszedők.

Édesapám kaszát is visz, a Horváth Gyura bácsival ballag elől a Somosok felé. Egymás mellett van a földjük. Beszélgetnek.

- Mi világegyetben csak rózsakrumplit raktunk. Fele korai, fele meg őszi rózsa volt. Ezt csak piros krumplinak szoktuk mondani. Hogy ez az őszi rózsa, csak nemrégiben hallottuk egy tanártól. A rózsakrumplinak nincs párja.

- Igazad van Jóska, de én azért megpróbáltam ezt az új fajtát, az Ellát is. Enni, ha nem is olyan jó, az állatoknak jobban megéri, mert azért a piros krumplinál is több van alatta. Aztán mintha a csimasz se rágná annyira. Hiszen majd meglátod, ajánlom, próbáld meg! Adok egy zsákkal cserébe.

- Majd megbeszélem az asszonyokkal.

- Jól van.

Vágják a krumplit, szedik egymás mellett. A Gyura bácsinak szemlátomást nagyobb csomói vannak.

Délután a válogatásnál mi is ott vagyunk. Külön zsákokba rakjuk az öregét, az ennivalót, külön a kisebb, ép raknivalót és külön az aprót, vágottat, rágottat, a disznóknak valót. Cserélünk egy zsák Ella fajtát. /Néhány év múlva mindenkinek lett Ellája, olyan is volt aki csak ilyen rakott./

Napnyugta után, amikor a csordás hazahajtott, megyünk ki szekérral a nyolc zsák krumpliért. Másoknak is sötétben nye-

kereg a kerekük, kecsizörgés hallatszik mindenfelől.

A krumlis zsákokat a pajta alatti verembe, a "pincébe" eregetjük le. Deszkákkal elválasztott rekeszekbe öntözzük. Talán még három ház sincs a faluban, ahol annyi teremne, hogy a földbe kellene elvermelni.

Inkább csak répát, burgundi meg kerékrépát ásnak el. Minálunk minden lefér a pincébe.

- Krumpli nélkül még az életünket se tudnám elképzelni.
- Szól édesanyám, amikor elfujja a gyertyát a pincelajtergya felső fokán.

A meleg, jellegzetes krumpliszag összevegyül a széna illatával és különös éhséget érzünk. A mama edabent süti már héjában a krumplit.

- Gyerekek, hónap borsót kő szennyi!

Kell. Én is láttam, amikor tökért mentem, hogy pereg. Ez asszenymunka, meg a gyerekeké. Édesapámat rábeszélni se lehetne borsószedésre. Mi gyerekek se nagyon szeretjük a kukericában bujkáló, unalmas tapogatást.

A szentgyörgyiek nem ismernek babot, csak borsót. Sohasem hallottam, hogy a babot - az urakon kívül - valaki babnak mondta volna. Minden csak borsó. Édesanyám is azt mondja, hogy a cukorborsó az nem borsó, hanem "cukorborsó". Borsó a zöldbab /spárgaborsó/, a tarkabab /cifraborsó/, a fürjbab /fehérborsó/. Ezen belül minden fajtából van uszós vagy karós és guggós. A kukericásban uszós fehér és tarka tekeredik a szárazon. Fehérből van több, mert többet terem.

Délben, amikor kijövünk az iskolából, A Pisti ebédet visz édesapámnak, meg a Stóber Jóska bácsinak a "Paletárba". Ott szántanak. Nekem kötényt kötnek elém és menni kell borsót szedni délután két óráig, amíg iskolába nem kell visszamenni. A leckére ilyenkor nem lehet hivatkozni.

Kárpótlásul a következő napsütéses napokon kiélvezhetem a már jobban tetsző borsócséplés örömeit. A ház elé ponyvára kitergetett zörgő, száraz, csumás babot sodrófával ühetem, verhetem, kedvemre. Estefelé kisszékre, ponyva-szélre ülünk és megválogatjuk a "borsócsumát", "kikopacsoljuk" a benne maradt szemeket. Az összetakarított, szemetes babot teknőbe merjük. Egy kis szél lengedez. Édesanyám hozza is mindjárt a rostát, meg a nagy karikós teknőt és előbb "megpakolja" a teknőben, aztán rostával "megeregeti" hogy a

szél vigye ki a szemetet és a tiszta babot úgy vihetjük fel a padlásra a bucsérba, meg a ládafiába.

Szeptember közepe felé édesapám egyre nyugtalanabb lesz. A sarju-kaszálásba igen elfáradt, elfogyott a bora. Először a hulló almát szedjük össze. Ledaráljuk, jobban mondva lehajtjuk répavágón és nyitott hordóban gyűjtjük, "rekkantjuk", amíg egy présre való össze nem jön. Aztán felrakjuk a présre. Máskor is így szoktunk alma-ecetet csinálni. Csak most az almalé nem bocskába, meg az ecetes csöbörbe kerül, hanem kisherdóba. Savanyó, de azért egy hétig megisszuk. Édesapám a Toldi Miklós lovát kezdi emlegetni, hogy úgy él; minket meg az ecetgyárba javasol savanyu pofát vágni. Nem bírja tovább.

- Holnap leszedjük az elvinát. Hátha ellopják! Jó lesz előlegbe. Már hasadozik is.

Mit is lehetne ilyenkor egyebet tenni? Egy káposztás hordóval jön össze. Ennyiért nem érdemes szőlődarálót kölcsön kérni, vagy a hegyről hazahozni, hanem régi módon édesapám a komorában kitiporja. Egy ritka szövésű "csellánzsákot" félig merünk szőlővel, bekötjük és beletesszük a csapraütött kiskádba. Édesapám térden felül türi a gatyá meg a nadrág szárát, megmossa a lábát és nekiáll táncolni, tiporja a szőlős zsákot. Vékony sugárban csoreg a must a csapon a sajtárba. Amikor már úgy érzi, hogy nincs ép szem a zsákban, a csucsorgás is csöpögéssé válik, kioldja a zsák száját és a megtaposott szőlő-masszát egy másik nyitott hordóba önti.

- Kicsit kevesebbet tegyetek bele, úgy könnyebb, előbb is megy! -

Adja oda üresen a nedves, ragadós zsákot.

Hat-hét tiprással végez vele. Három sajtár must kerül az egyakósba. Savanykásan csipősen édes.

- Ha kiprésülöm, megtelik a hordó, bele se fér egészen. Szüretig má elég lesz, meg a kukoricafosztást is kifutja. A Gyuri sógor két akót szüretűt előre. Az övé má el is ferr, de olyan savanyó, mint a mi ómaecetünk, csak az ize más. Édesapám, meg még öregapám is mindig szüretűt előre, pedig sohase fogyott el az óboruk. Mások is azér válogatják meg ilyenkorra, hogy krumpliszedéskor az asszonyok ihas-

sanak mustot. Öregapám el szokta tenni jövő nyárra, külön hordóban az előszüretbű megmaradt savanyó bort, mert szüret után már senkinek se köllött, csak fitymálták. Nyárra aztán úgy összeérett, hogy a legjobb kaszás-bor lett belőle. Egészen elvesztette a vadságát, igen jó ize lett. Mostanába má senkié sem éri meg ebbű a nyarat, akármilyen savanyó, mindenki azt issza meg először, mer azér az má ujbor.

Sietünk mustot inni amig édes. Dicsérjük az elvira kis-sé vadás zamatát és szeretnénk ha sehse ferrna el.

Egy hét mulva ez is olyan zavaros, savanyu lőre lett, hogy csak erősen vizezve tudjuk inni. Édesapámnak azonban megjött tőle a kedve.

- Azér ez fehérbor!

Ezt mondják a szomszédok is. Jön a Kele bácsi.

- Te Jóska tőcsd meg nekem abbu az uj borbu ezt a korsót! Szüret után majd megadom. Ténnap amikor megkénátá, úgy megizlett, hogy megóhéntottam. De nekem csak vörös lesz, tudod, nem baj? Adhatok érte többet is.

- Hagyja Kele bátyám, váljék egészségére!

A növény esték nem a pihenés időszakai még. A szomszédok azért átlépnek egy-egy "pillanatra".

- Szóljatok ám, hogy kell gyűjünk segitenyi!

A sarjut nagyjából sikerült megszárogatni. Behordtuk a pajtába az előszéna tetejére. Majd kifujja magát.

Októberben a ködös, harmatos reggeleket szép, napos délutánok vidámitják. A kukoricák beértek, a szőlők is az általános szüretre várnak. A férfiak a vetéssel, az asszonyok a kenderrel, paprikával, lekvár-főzéssel igyekeznek.

A kukoricaszedés egy nap alatt megtörténik. Mindenkinél így van. Akadt segítség, török gyorsan csomástól, csak a szekér győzze behordani. A pajtába öntözzük nagy csomóba a fakósárga, száradt haju csöveket.

A kölcsönös, szokásos segítség miatt, az összejárók egyeztetik nappal a szüret, este a kukoricafosztás házankénti idejét. Van ahol a szüret kerül előbbre, van ahol a fosztás. Az egy-két napos eltolódás nem számít, csak hetekig ne álljon csomóban a kukorica. Kevés ház van ahol egy este nem végeznek a fosztással. A szüret és a fosztás olyan közös munka, ahová mindenki szívesen megy, ha hívják. A visszasegitést

sem kell számontartani. A szüretelőknek egy edény szőlő jár napszámként /vödör, sajtár, kosár, vájling, amit visznek/, a fosztóknak gyomor-méret szerint bor és éjzakai trakta. Bent a házban, terített asztal mellett "trektálnak". Az asztalon általában kenyér, tejfölös turó, savanyupaprika, dió, szőlő, alma és az elmaradhatatlan pogácsa. No és must, bor.

Sötétedés után a pipicset, kézilámpát felszereljük a pajta-kőlábra, hogy valami kis világosság mindenfelé legyen. Szélcsendes időben úgy is volt, hogy a petróleum lámpát hoztuk ki, de ennél jobb szolgálatot tett a későbbi viharlámpa, mert azt nem fujta el a szél és nem pattant el a cillindere. Viszont egy hirtelen sötétség fantáziát és szívet megmozgató élményétől fosztottuk meg a fiatalokat. Világosságot kell gyujtani a kamrában a padlásfeljáróhoz és a padlásra is. Mire összeszedjük a kosarakat, zsákokat, az első segítségék is megérkeznek.

Letelepszünk kisszékre, tusakra, csumára, üres zsákra - kinek mi tetszik jobban, vagy mi jut - a pajtában, a kukoricahalom köré. Elkezdődik a repegető, pattogó fosztás. Először a nők külön ülnek, csak a gyerekek csusznak-másznak ide-oda. Aztán ahogyan telnek a kosarak, zsákok, nőnek a csumahalmok, a szemérmes beszéd is vált a két borosüveg körbejárásával, a rend is összekeveredik a viháncoló jókedvvel. Kiki megkeresi ugrató vagy megértő párját.

Édesapám, meg a Gyuri sógorom zsákolnak a padlásra. A sógorom ma igen fáradékony. A szokását tartja: ahány zsák a padlásra, annyi huzás az üvegből. Az üveg "csókjából" nem enged. Dicséretére legyen mondva, hogy legtöbbször végig kitart a zsákolással, rogyadozó lábai, akadozó nyelve és táska, gödrös ajkáról csöpögő verejtéke ellenére is. Az odavetődő legények nálunk megtréfálják. Amikor a harmadik üveget cseréli, talán úgy tiz menet után, nem jut neki sohasem zsák. Nagy nevetéstől kísérvé ül le a csoma-csomóra a Szabó Anna mellé. Addig vigasztalja magát, amíg hangos horkolással el nem alszik. Hagyják. Kilencre járhat az idő.

Az emelkedett hangulatban elkezdődik a mesélés. Bár a szót jórészt ketten, hárman viszik, mindenki elmondhat valami érdekeset. Rákerül a sor Mátyás királyra, a beszorkányokra, a vásárlókon kívül a lakodalmásokra, cigányra, huszárra, egyszeri menyecskére, meg egyszeri lányra és az elmaradhatat-

lan pletykálkodásra.

A pajtakaput nem nyitottuk ki, csak az ajtón járnak ki-be. Nem fázunk, inkább jól összeemelegszünk a csoma között.

A Kelevicz Gyuri sógeromat a hangoskodás nem zavarja. Csak akkor ébred fel, amikor a Jancsi János keresztapám kuncogó meséjének végén csendet int és el akarja venni tőle a már előbb markába nyomott üres üveget. Felül. Egy darabig bambán néz, nem szól. Aztán felkel és mintha mi sem történt volna, odamegy édesapám mellé, aki fogja a zsák száját.

- Sógor, cseréld ki!

Nyujtja az üveget, másik kézzel összemarkolja a zsák száját. Még felsegíteni sem kell neki. Édesapám aggódva megy utána, de még csak meg se billen a grádicsonyon. A teli üveget a kamrában csókolja meg először.

- De megszemgyútam! Mért hattatok ennyi ideig alunnyi? Hiszen mindjárt elfogy.

Édesanyám már bement az asztalt elkészíteni.

Elfogyott a kukoricacsomó. Összedobáljuk a pajta-sarokba a csumát, kisöpörjük a pajtát.

- Na, lehet táncúnyi! Látod Gyuri, inkább a hegedűre vagy a citerára gondútá vóna! - Szól tréfás feddéssel a Szabó Mari néni.

- Csenkáéknál tennap egy óráig huztam. De ott nem hattak elalunnyi! Na, ki akar táncúnyi? Még nincs éjféli.

Már persze senki sem akar. Annak is magától kell jönni. Itt meg még nem is igen daloltak, csak meséltek.

Bemegyünk az asztal mellé. A borivó férfiak kenyeret, savanyó paprikát, meg a pogácsát kedvelik. A nők inkább a turót és a gyümölcsöt. Tizennégyen voltunk összesen és elfogyott körülbelül ugyanennyi üveg bor és két üveg must. A mustot a Mária nénemtől kértük kölcsön.

- Gyerekek, minden jába van, csak a hegyen lehet vasárnap berugni! Áldás, béke! - Bucsuzik utolsóként a keresztapám.

Másnap a mama válogatja a csumát. Külön rakja a pemétnek valót, külön a gyenge vékonyat, fonásra alkalmasat. A Kele bácsi cekkert köt belőle. Két rámája is van, télen azzal foglalja el magát.

- Kár vóna elhagyni a kukoricafosztást! Elbitangelódna ez a sok szép csoma! Nem tudom mit csinýának azok, akik elkezdtek Húbele Balázs módjára fosztva tördelni? Napokig

kénlódhatnak vele a mezőn mire végeznek. - Zsörtölődik a mama édesapámmal.

Néhány év telik csak el és nincs a faluban kukoricafosztás. Mindenki fosztva szedi.

A faluban mindenki panaszkodik, soha sincsenek megelégedve, csak két nyomoruságában is dicsekvő szegényembert ismernek. /Az egyik a Laci Jóska bácsi volt, a másik még él, de "most meg ő panaszkodik a legjobban, hogy tönkrement, mindent elvették". Két hold földje volt. Fekét háztájiként használja. Öregségi járadékot kap. Mindig dolgozni akar, de nem tud. A többiek kinevetik./

A szalma- és sáskötéssel kékbe kötött kukoricaszárt behordjuk a kertbe és a gyümölcsfák alá kupacokba, csemókba szoritgatjuk. Vannak akik próbálkoznak kazalba rakni, hogy kisebb helyen elférjen, de úgy jobban befülled, megrothad. Ez pedig kár, mert télen megetetjük a marhákkal, elengedhetetlen takarmánypótló.

A szárherdás csak annyiban különbözik a gabenaherdástól, hogy ennél nincs közös munka, mindenki beherdogatja a magáét. Csak akkor fordul elő segítség-hívás, ha a vetés sürget és valaki csak gyenge fogattal rendelkezik. Ilyenkor is csak egy fogat segítségéről van szó. Még ha tavaszi jön is a földbe kukorica után, a szár akkor sem marad kinn télre a mezőn. Megbecsülik, sőt adják-vezzik a takarmány-szegénység miatt.

A kukoricaföldeken száravágás után sárgán és narancsvörösen viritanak az érett tökök. Két-három kocsival is van egy darabon. Az istálló végében rakjuk mindig csemóba és a téli fagyok beálltáig etetjük a disznókkal, legyalulva még a marhákkal is. A magjáért is termeljük. A kettévágott tököket kimagozzuk és a sikos, nedves magot vékonyan elterítve felöntözzük a padlásra száradni.

Télen a tökmagot zsákba merjük, kemencében szárítjuk, rostáljuk, megeregetjük és a kályha mellett tartjuk melegen. Aztán elvisszük Berénybe a tökmag-törőbe, Olajos Tantiékhoz. Itt garatba öntik, ledarálják. Az asszonyok kiszítálják, majd katlanban keverve megpiritják. A piritott tökmag-dara kerek vasformában "szürkapca" között kerül a prés alá, kinyomják, sajtolják belőle az olajat. Az olaj a gazdáé teljes egészében, a tökmag "pogácsáért" üt ki. Ez igen értékes állati takarmány. Mi gyerekek is szeretjük, mert azért egy kis kostolót mindig

hoznak haza a szüleink. A tökmagelaj a vallásos szentgyörgyi-ek háztartásából a bőjti időben nem hiányozhat.

A süttőköt "uritök" néven ismerjük. Ebből nem sokat termelnek. A sima, ezüstösen szürke, lapos, sárgásan varacsokos orru tököket kirakjuk a napra, mert azt mondják, hogy csak akkor igazán jóízűek, ha már a dér is megcsipi őket és rózsaszinbe hajlóra szinesedik a héjuk.

A szüretre kell legjobban előkészülni. Szüretelőket könnyű találni, de a birkahus megszerzése komoly gondot okoz. Szüretre hagyományosan birkahust kell állítani valahonnan. Nagy gond ez a pénztelenségben.

Birkagulyás, vagy birkapörkölt a szüret velejárója. Egy nappal előbb egy hordó vizet viszünk a hegyre. Kimossuk a kádat, prést, csöbröt, sajtárokat, hordókat.

A szőlőre a hegyen hegypásztorok vigyáznak úgy-ahogy, de a mezőn, Cseren, Banácsban, Kutvölgyben a tulajdonos őrzi a madarak és jómadarak ellen. Hol itt, hol ott vannak lopások, madárkárok. Nincs is olyan szőlő a határban, melyet teljesen meg hagynának érni. Mihelyt valaki - az előszüretet kivéve - szüretelni kezd, a többiek is mennek utána. Különösen ahol őrző személy nincs, féltik az évi termésüket, mikor annyit küzdtek, fáradoztak és izgultak érte. Az őrzők is hamar megunták a didergő éjjelezést.

Szüretkor a gyerekek nem mennek iskolába. A tanító ez ellen nem tehet semmit. Illetőleg azt csinálja, hogy a munkadandárjának idején általános szüreti szabadságot ad. A gyerekek hordják neki az ilyenkor szokásos ajándékot: 1 üveg mustot és 1 tányér szőlőt.

A szüretelők a köd, harmat, nedvesség miatt nem kezdenek korán. Szüretelő edényt és kést mindenki visz magával. Este sem dolgoznak sötétedésig. Csak kiadós ebédet kapnak és az edényeiket televálogathatják szőlővel.

A szedők vödreik tartalmát a behordó férfiak csöbrébe öntözik. A gyűjtő hordókba vagy pincébe bekerült szőlővel való elbánás már kimondottan a férfiaké.

Még nincs mindenkinek szőlőzuzója /darálónak mondjuk/, de csak igen ritkán és kis mennyiséget taposnak régi módon. A szőlődaráló sokszor közös, de mindig kölcsönben járja a szomszédos pincéket. Ha véletlen ketten szüretelnek egyszerre egy daráló körzetében; az egyik helyen kölcsön-hordókban tárolják

addig a szőlőt, amíg a daráló fel nem szabadul. Az ilyen ütközéseket igyekeznek elkerülni.

A kádba darált fehér szőlőről a levét még aznap este leszűrjük és sajtárral "tőtikén" keresztül hordóba öntözzük. A hordókat nem tesszük tele, hogy ki ne forrjon. A szűrés borszűrő kosárral történik. A borszűrő kosár vékonyabb fűzveszszőből készült, sűrű fonásu alkalmatosság. Különböző alakú: csucsos, félhengeres, vagy közönséges vesszőkosárhoz hasonló. A leves, darált szőlőbe nyomva, nem engedi át a szemet, illetőleg héjat, magot, kaccsot. Belőle kimerhető a must.

Később a kádakat már dugóval, csappal és a dugó körül fölig érő hosszú, szűrővel látták el. Ezt eleinte vesszőből fonták, majd kilyuggatott pléhből hajlitották és erősítették a kád oldalához, a csap nyílásának védelmére. A lé leengedése így könnyebb, egyszerűbb, csak a kádat kell magasabb csántérekra helyezni.

A prést nyomban felrakjuk, de a törkölyt csak nagyjából szoritjuk ki. A csöpögésnél már nem várunk vele. Nyitott hordóba tesszük félre. Amikor a kád kiürül, kezdjük a második préselést egy vagy két nap múlva. Ezt már alapesan kiszorítgatjuk. A törkölyt nem dobjuk ki, hazavisszük és az állatokkal etetjük meg, vagy hordóba sulykoljuk, lesárezzuk, hogy levegőt ne kapjon és pálinkát főzetünk belőle.

A szürethez is mindenhogyan fogat kell. A hegyre víz, a mezőre szőlő elszállításhoz. A mezei szőlőket is a pincéhez kell vinni. Csak egy-két pince van a Cseren, másutt csak bor tárolására alkalmatlan kunyhók vannak.

A bor a felszabadulásig általában a berényi hegyen volt. A felszabadulás után kihaltak a hegyi pincék, felszámolták a mezei szőlőket. A régi, igazi bortermelés megszűnt. A bor alapanyaga a kertekbe szorult, szaporítása vízzel és cukerral általánossá vált és a hordók megbujtak a kamrákban, házi pincékben, sőt még a pajtákban is.

Októberben szedjük össze a diót, almát, szilvát is. Mindennap megfutjuk és felszedjük a diófák alját. A diót - éppen úgy mint a tejjét - a boltos is elfogadja pénz helyett fizetési eszköznek. Hosszu póznákkal esünk neki a fáknak, leverjük róluk az utolsó szemet is. A kezünk sötét barna a sok fel nem nyitott zöld burek kopicsolásától. Csak édesapám tenyerén nem fog ez már, azt az otelló préselése feketítetté be. Az össze-

gyűjtött diót ponyván szárogatjuk, a padlásra szárazon, zsákban kerül fel. A szilvát is úgy póznázzuk le. A lekvárfőzés után megmaradtat cefrének, pálinkának hordóba zárjuk. Az almát fáról, élénk kötött köténybe szedjük le. Ezt csak a gyerekek végzik. A felnőtt koru férfiak legfeljebb csak a létrára mennek fel. Édesapám a hosszú nyélre ékelt fa-fogu almaszedővel vesz le néhány el nem érhető mutatósat. A fán is marad mindig, ezzel nem sokat törődnek. Ami még rázással lehullik, megválogatjuk. A javát, a kicsit ütődöt tet eltezzük, ezt esszük először, a többit a disznókkal etetjük meg. A válogatott almát, téli körtét a padlásra a buza meg a rezs csomóira rakjuk szét.

A hegyen hálókban aggatjuk fel a gerendákra.

Amikor forr a must, forr a kedv is. Az új dió meg a savanyodó paprika kenyérrel jó alap az új bornak. Esténként nótától hangos a hegyi út.

Amig a szőlő megkezd tart, nekem az első szobát kell felsikálnom. Ha végzek vele, mehetünk játszani. Fogom a sárga melencsét, tessék bele két kupa sárgaföldet és vízzel hig sárrá mekrolásom szájjal. Bele mártogatom a sárga rongyot, és szőpen, egyenletesen kenem fel a szoba földjét. Vigyázok az ágyak, asztal lábaire. A feltörött lyukakba késsel szeltek a sár sűrűjéből. A sárga taknót húzva hátrélok a kőszőbig. A friss sárgára, sárgára nem szabad addig rámenni, amig meg nem szárad. Előgedetten nézek vissza csoszikélóssa vöröses-barnán sötétlő eredményére, de amig édesanyám még nem nézi, nem merem megmozdítani a sárga kezemet.

- Előti, mehetek!

A Pista meg a Bóni a csonka szalmakatal körül bujkál, arra hátra az udvarban. Várnak, de előbb el kell szaladnom még a beltérbe. Édesapám gyűrött, barna eszteronát nyom a markomba, hogy hozzák neki érte egy pakli barna dohányt.

A pajta végében a fészkerbe húzódnak. Ott nem ér a szél, a megeresskedett nap sugarai is becsillognak oda, sárgán verődnek vissza a fényes erekormányról. Jó hely az itt.

Felmászunk a betöltött koszra A ház körül. Lasskán ülve, kapaszkodva a lócska, hajtjuk a kópzelt lovakat. Aztán a letámasztott

postr - Én nem szeretek a ház körül dolgozni, szevesebben menek ki a mezőre kapálni. Az én derekam sohase fáj.

bedv - Milyen szerencsés vagy! Te megteheted, mer van aki ott-hun elvégzi a munkát. De én mit csináljak? Nekem a derekam is olyan bindzsókos, édesanyám meg má hét éve ugyszólván az ágyru se tud leszányi, a gyerekek még nem sokat tunnak segitenyi, minden magamra marad.

Édesanyám kesereg a Máríca nénémnek, aki egypár tojást hozott nagypéntek délutánján, hogy himezzük meg neki.

Édesapám mezitláb törekes-polvás sárt tipor a kut mellett. Meleg vizet öntözök a lába alá. Fazékban hordom ki a katlanból. Hűvös szelesre fordult az idő, a napnak sincs ereje. A házat meszeljük be kívülről, husvétra rendben legyen. A hátulján az alul nagy darabokban lehullott vakolatot pótoljuk sárzással. Ugy lehet csak rámeszelni.

Amíg a külső meszelés tart, nekem az első szobát kell felsikálnom. Ha végzek vele, mehetünk játszani. Fogom a sárzó melencét, teszek bele két kapa sárgaföldet és vízzel hig sárrá markolászom széjjel. Bele mártogatom a sárzó rongyot és szépen, egyenletesen kenem fel a szoba földjét. Vigyázok az ágyak, asztal lábaira. A feltörött lyukakba kézzel simítok a sár sűrűjéből. A sárzó teknőt huzva hátrálok a küszöbig. A friss sárzásra, sikálásra nem szabad addig rámenni, amíg meg nem szárad. Elégedetten nézek vissza cseszikelésem vöröses-barnán sötétlő eredményére, de amíg édesanyám meg nem nézi, nem merem megmosni a sáros kezemet.

Elüti, mehettek!

A Pisti meg a Bözsi a csonka szalmakazal körül bujkál, arra hátra az udvarban. Várnak, de előbb el kell szaladnom még a boltba. Édesapám gyűrött, barna ezerkoronást nyom a markomba, hogy hozzak neki érte egy pakli barna dohányt.

A pajta végében a fészerbe huzódunk. Ott nem ér a szél, a megereszkedett nap sugarai is becsillognak oda, sárgán verődnek vissza a fényes ekekormányról. Jó hely ez itt.

Édesapám, előgyűlték a kienyulaki

Tényleg én! De muszáj lesz velük valami

mer összedűnik az egész istállót. Akkora

Felmászunk a betolt kocsira, az ülésdeszkán ülve, kapaszkodva a lócsbe, hajtjuk a képzelt lovakat. Aztán a letámasztott petrencehordó rudakat emelgetve próbáljuk ki erőnkét. A tyukok nagy csodálkozással menekülnek ki a hátsó polvás-poros kedvelt helyükről. Meglovagoljuk a lefektetett nyomórudakat a hosszioldalak mellett. Aztán a taligát vonszoljuk nagy nehezen a kocsi mögé. Erőlködve felfodritjuk és a kerekeit pörgetve "masinálunk". A borona is oda van támasztva a pajta deszka-falának, fogáival befelé. A Pisti azon mászik fel, hogy elérje a fogyó széna tetejét. A deszkák résein bedugdosza a kezét, hátha tojást talál. A sarokba és oldalt támogató deszkadarabok mögött jó buvóhely kínálkozik. Oda szoktak tojni a tyukok. Sokáig el tudnánk itt foglalkozni, de édesapám előhív bennünket.

- Gyerekek, itt jáccatok kinn az udvaron! Nem szeretem, ha elbujkáltok!

Pókhálosan, porosan futunk előre édesanyámhoz. Éhesek lettünk. Paprikás kenyeret kérünk, mert azt láttunk a Szabó Jóskánál.

- Mingyá este lesz, elvégzek má ezzel, várgyatok egy kicsit! Ilyen meszesen kenyérhő se lehet nyulni.

Nyafogva andalgunk vissza a pajta felé. Édesapám szecskát vág. A szecskavágót egyik kézzel szalmával eteti, másik kézzel hajtja a kerekét. Én a másik kerékkal segítem ágaskodva, a gyerekek csak néznek. Egy kis sásas szénát is hajtunk le. Édesapám lefekteti az istálló falához támasztott két abrakos ládát a földre és elosztja beléjük a szecskát. A felül lécfoganytyuval ellátott nagyobbikba a két tehénnek, a kisebbikbe a lónak. Kihozza a pitylit, meglocsolja és jól összekeveri.

Még egy-egy kis vetet szénát dob a saroglyába az állatoknak.

- Na, csak rágódjatok!

Fogja a vasvillát, a tehének meg a ló hátuljáról lefordítja a trágyát a járás végében a fal mellé. Az orromat csavarja az ammoniákszag, de azért kíváncsian lesem a nyulakat.

- Édesapám, előgyüttek a kisnyulak!

- Tényleg ám! De muszáj lesz velük valamit csinyányi, mer összedöntik az egész istállót. Akkora likakat kotortak

a jászol alatt, hogy az valami borzasztó. Te, nézd meg a gyerekeket, mit csinýának a szecs-kavágóval!?

Megyek a pajtába.

- Gyerekek azzal ne játszatok, mert úgy jártok ám, mint a Kis-Simon Pista! Tudjátok, hogy annak levitte az ujját a szecs-kavágó! Gyertek, kis-nyuszik vannak az istállóban!

Ez már mindent felejtető érv. Azokat meg kell nézni!

- Ne menjetek ám a tehenek alá!

Az istállóban már erős a félhomály. A kis ablakok porosak, párásak, pókhálósak. Az ajtó mögött délről a fal mellett deszkából összetákolt, penészes, nedves tapintatu ágy, - tele szalmával, egy rossz pokróccal letakarva. A mestergerendát fel-támasztó vastag tompig üres hely van, belül a ló. A másik oldalon is üres a hely, csak a jászlak érnek faltól falig. A két tehen a sarokban. A járás szélén, a tompira szegezett tartón az istálló-lámpa: cylinder nélküli pipics. Az ágy mellett a szijószék, tusak, rajta a topor. A tusakon vágnak a szárt,amióta csak egy-két kéve van. Azelőtt, a télen, lefek-tetett ölfahasábon vágta el fejszével négy felé édesapám, úgy rakta a jászolba.

Szemben répahalom, mellette teknő, répagyalu, a fejéshez használatos kisszék és a pityli teli vízzel. A tehenek felől nagy szalmacsomó. A szállást kereső vándorlók ezen szoktak aludni. A szegen lóg az ajtó mellett az ostor, alatta kö-tőfékszár, borjukötél. A vasvilla, füsöprü az ajtósarokban. Az ágy végénél, a jászol alatt két szalmával bélelt vessző-kosárban, rostával letakart kotlós ül. A jászolban füz bori-tó.

Annyira ráfeledkezünk a kisnyulakra, hogy még az éhsé-get is elfelejtjük.

Édesapám legyalul három répát és engem küld a komorába, hogy hozzak egy kobak korpát. Mentemben édesanyám állit meg.

- Na, má nem vagytok ehesek? Végeztem hálistennek! Mondd apádnak vigye el a lajtergyát a pajtába!

A kenyérért sorban állunk a konyhában. Édesanyám mindegyikünknek vág egy karéjt, megsózza, paprikázza. Már rágni kezdjük, amikor előveszi a falkászlíból a tökmag-olajos üve-get és mindegyikünkére csöpögtet egy kicsit. Majd a bőrünk-ből ugrunk ki örömünkben.

Édesapám megmeri a vályut. Szaporán szedi karikába a kötelet bal karjára. Csikorog a forgó a káván, zörög a vasnyelű vödör a vályu szélén.

- Ilonka, mingyá elkészitem az abrakot, megitatok, aztán gyűhecc fejnyi!

- Előbb adok a disznóknak, aztán menek. Még a kotylósokat se raktam le máma. Rövid a nap, de milyen hosszú tud lenni ha az ember másnak dógozik!

A Pisti meg a Bözsi kiültek az utcán a hidra, mutogatva majszolják a zöldes-sárga foltos kenyerüket. Én édesapámat figyelem. A szecskára adagolja a lereszelt répát. Meghinti korpával, kevés piros marhasóval és jól összekeveri az egészset. Ugy teszi a ládákat a fal mellé, odahajtja takarásra a külső lécajtót.

A tyukok nem tágitanak a kamara-ajtóból. Elülni készülnek. Röppenve rebbenek a kiszórt kukoricára. A három szem disznó is olyan éktelen visitást csap a csávás zörgésére, hogy még Berénybe is elhallatszik. Felugrálnak a kerítésajtóra. Bottal kell őket elverni, berekeszteni az ólba, mert különben nem lehetne a kerítés vályujába önteni a moslékot, felborítanak a csávást. Ezért jobb a felül sarkos, befelé nyíló hidasajtó, mert^{azt} a riglivel a vályu belső feléhez lehet kitámasztani és nyugodtan tehetik az eleséget a vályuba. A disznók nem férnek addig hozzá, amíg az ajtót le nem engedik. Dehát nekünk nincs ilyen.

A hangos csámcsogás, lafatyolás nem zavarja az ólalkodó, le-lecsapó meg felröppenő verebeket.

A Vilma, az öreg ló jön először sietve a vályura. Aztán a Szegfű meg a Duci óvatoskodik ki. Soványak, minden csontjuk meglátszik. Elég lesz összeszedni magukat a nyárra. Mindig nehéz a kiteleltetés. A Vilma kapja a jobb szénát, ezeknek a kukoricaszárral, meg a sással is meg kell elégedniük. Majd Szentgyörgy-nap után a legelőn kigömbölyödhetnek.

Itatás után kapják meg az abrakot. Nyugodtan megállnak, amikor édesanyám a fejökéből langyos vízzel megmossa a tógyüket, aztán kilöttyenti a vizet a járásba és a kisszékre ülve fejni kezd. Fél fejökével sem ad a kettő, a Duci el is apad nemsokára.

A gyerekek meg a macska várják a tejszürést. A macskáé a habja, a gyerekek meg a mama annyit kapnak amennyi a kis

tejesfazékba nem fér bele. Az pedig nem sok, de előnteni is muszáj. A reggeli fejésből egy litert Fehérék visznek el mindennap.

- Az ember csak győzködik, nem ehetünk meg mindent! A bótra is köll; petromra, sóra, egy kis cukorra. Ümöggre, ruhára valót is kőne venni.

Rántott-leves, meg krupligánica a vacsora.

A Végh Kele bácsi még asztal mellett ér bennünket.

- Jó étvágyat! Ugy látom, hogy elkéstem!

- Nem késett el Kele bátyám, gyűjjon, üljön hozzánk, magának is gyut még egy kis gánica!

- Köszönöm, de én máma friss halat akarok ennyi. Nem régen értünk haza. Hoztam nektek is ekis apró keszeget. Emelővel fogtuk. Nem sok vót, de egy evésre valót azér gyuttatok.

- Mink meg füstött halat ettünk débe.

- Az is jó, de én má meguntam a szározzat. Mit csináltak máma?

- Az Isten bocsássa meg, itthun körü vótunk, de dógoztunk egész nap. Bemeszeltük a ház külsejét.

- Én meg az Antal Jánossal elballagtam pálinkázás után a Borzás sziget felé. A kis hállót, meg mazzagot egy acskóban betettem a szatyorba, a vállomra akasztottam. A János csak egy zsákot hozott, meg a balaskát. Hát nem csöndérekbe botlottunk? Kérdik, hogy mit keresünk ott. Mondom, hogy a télen ittmaratt egypár kéve nád, azt akargyuk valahogyan kiszál-létanyi. Tényleg vót arra egy-két kupac nád. Ott gyüttünk-mem-tünk, még póznát is vágtunk, vártuk, hogy elmenjenek. Még szerencse, hogy nem zavartak el bennünket. Elhuzódtunk egy nád-csomóhoz, lefeküdtünk két kévére, hogy ne érgyen a szél, el is szundikáltunk. Csak igen megehültünk, mire megtisztult a levegő. Mondom a Jánosnak, hogy üressen má nem menünk haza. A szél is csöndesedett. Belefüztünk a hálóba négy botot, összekötöttük a sarkokat, rá a póznára, aztán munkához láttunk. Jó, hogy a hállón vótak nehezek. Apránként kiemelgettünk annyit, hogy azér nem mentünk hiába.

- Maguk csak ügyes emberek! Na igyék egyget!

- Köszönöm. Hát hónap mit csináltak?

- Ágot kőne aprogatnyi. Hazafogyott az is.

-E-gyűjök segéttenyi.

- Hát az igen jó lesz!

- Én is úgy vagyok, hogy meguntam odabe a szatyorkötést, a karóimat is kifaragtam. Csak egy borgyum van, azt meg má a Jenő fiam ellátja.

A Kele bácsinak igen megy a bor, édesapám nem sajnálja tőle. Későig elbeszélgetnek. Már az Ilka néni jön érte, hogy menjen haza, mert egészen elfásul a hal, ha bent hagyja a sütőben, akkor meg elég. Édesanyám viasszal, gicával tojást himez.

Reggel, mire felébredek, édesanyám kifej, bekészíti a kemencét, dagasztani akar. Kuglit meg kalácsot kell sütni.

- Gyere fiam gyorsan, mennyetek el Berénybe a tűzszentelésre! A Pistit is főkötöm. Szaladjatok, hozzatok szentelt parazsat, nem akarok addig elgyujtanyi, de siessetek ám! Mire bevetem az ágyakat, fölöntözök meg kisöprök, a reggeli is megkészül, addigra itthun legyetek!

Hamarosan megfordulunk. A szentelt parázs még a Pisti zsebét is kiégette.

Édesapám végzett az istállóban. Kiganézott, bealmolt, megettetett. A mama ültében megpucolta a halat. Még ezután sütik meg.

Délelőtt aprogatják az ágat a favágítón édesapám még a Kele bácsi. Mi huzkodjuk a Pistivel. Csak akkor küldenek el bennünket onnan, amikor egy felvágódó ágdarab a fejemen koppan.

Édesanyám süt-főz, törölget, vasal, tormát pucol, tojást fest; készül az Ünnepre.

Én a gyerekekre vigyázok, mert már nagynak érzem magamat. Az ősszel iskolába megyek, a betüket ismerem, le is tudom őket írni. A Bözsi csak az ujját szopja, a Pisti meg mindent szétszed, tör, mindennek a belsejére kíváncsi. A kamra ajtajában nézdelődünk. Édesapám int, hogy vigyem ki az üveget. A Pisti csukja ki az ajtót, a Bözsi a küszöbre ül, az üveggel én megyek a favágítóra. Még félig volt, de majdnem üresen kapom vissza.

A kamrában vizsgálódunk. Az ajtósarokban a sallangós ünnepi korbács. Azt már a Pisti nem tudja megállni, hogy kezébe ne vegye. Azzal mutogat a grádicsonyra, padlásra, a gerendákon lógó üres almáshálókra, hátul fent a deszkapolcra, a kenyértartón lapuló kenyerekre, és elől az ablak melletti, számunkra legérdekesebb szerszámos deszkára.

Balról a sarokba támasztva, a padlásfeljáró előtt vannak összezsúfolva az ásók, kapák, fejszék, gráblák, favillák, csép, karózóvas, hosszulánc a földön. Mellettük és felettük az ajtó felé eső részen araszos, falbavert erős faszegen lóg a nagyfűrész, a rudazóköté, csigalapickák és a teljes lószerszám. A grádicsony oldalába vert szegeken végig paprika és hagymafüzérek, madzagok. A grádicsony alatt lent lim-lom: hitvány lábbelik, rongyok, paprikatörő mozsár, rozsdás, nyeletlen fejsze, kóc-csomók, kerékpuskák, káposztás-kövek. Odébb a korpás ferslag, mellette a 25 literes ecetes kőkorsó és a fődéles, ajtós ecetes csöbör. Itt szorong a bocska, meg a kerek garatu, terpeszkező lábu, nehéz öntöttvas prés is. A hátsó fal mellett csántérokon sorakozik egy buzás láda, egy nyitott hordó - ebben is gabona szokott lenni-, oldalára fordítva a kiskád, benne a fasajtár meg a tőtike.

Eminnen a fal mellett, szintén csántérokon a megkezdett háromakós boroshordó, mellette a kiürült egyakós. Kivül, a csántérok sarkában deszkán szerénykedik a kis félakós. Szélről van a paprikás meg a káposztás hordó. Ezeket abrosszal takarták le és minden héten le kell őket mosni. Középen lent a csöbör, vesszőkosarak egymáson, kisszéken egy véka kukorica, mögötte a párlósajtár, benne az üres szakasztóvékák. A dagasztóteknő a buzás hordóhoz támaszkodik.

A falon, a grádicsony alatt lóg a nagy szűrűrosta egy dróttekeres társaságában. A deszkapolcon a kocsikenőcsös ládika, lugkő, háziszappan darabok, sarlók, csap, káforka, borszűrőkosár. A káposztáshordó feletti nagyszegen, a kenyértartón belül lóg a kasza. A szerszamos deszka hosszú tartó faszegjének végére van akasztva a tükefűrész, meg a kézfűrész. A másik szegen a szijókés. A deszkán kalapács, fogó, szeges fadoboz, véső, hidegvágó, szegfuró, vasmetsző, gyalu, ekekulcs, áspálóvas, metszőolló, likasztó, colstok, csavarok, káposztaszelő kaszák, patkók, patkószegek, faragott gráblafogak, fenőkő és különféle vasdarabok. A deszka alatt a falon két nagy szeg tartásával a furók. /Nagyfuruk./ Mellettük ugyanilyen felfüggesztéssel a héber. Az ablakban a kaszkalapács, tokmány a kaszakővel. Meg se láttuk a hordók mögé lecsuszott gyékényt és a kaszagáblát. Lent a sarokban a sulok, irtókapa, sarabolók, falapát, vaslapát, a kalapálószer és egy sindarab a kézidaráló mellett. A szekerce a csántér

végén szokott lenni. A kisteknők is ide vannak dugozva. Az ablak felől az ajtó mögött is szeg van a falban, kötőlánc, kötelek lógnak rajta. Majdnem ráléptünk a kaponyára, beledobom a korpásferslagba.

Nyáron még a szijószéket is ide hozzák be, ha csöpörgős időben csinálni kell valamit. /Grábla vagy más szerzőszámnnyél eltörik./ A szijószék nekünk különösen tetszik, mert olyan kába van a tusakjának mint egy embernek, a fejét is szegletes emberfej formájúra faragták, van szeme, orra, szája. Nekem aztán a hébéren akad meg a szemem. Tudok én bort is szivni. Elhatározom, hogy teli veszem az üveget. Mondom a Pistinek, hogy szivok bort a hordóból. Azt mondja, hogy nem tudok, nem is érem fel. Erre leveszem száránál fogva a lopótököt, fogom a hordóra borított tölcsért, ráteszem az üvegre, kihuzom a hordó dugóját és próbálkozok. Felmászok az üres hordóra, térdel nekítámaszkodom a háromakós oldalának és megszivom a belesülyesztett hébért. A kiemelés is sikerül, csak lemenni nem tudok a "teli" hébérral. A Pisti tartja fel tölcsérral az üveget, beleeresztem a bort. Kicsit fröcsög széjjel, de annyi baj legyen, az üveg félignél feljebb lett. Lemászok és azon erőlködöm, hogy valahogy előlről ráhasalva, egyedül is sikerüljön. Fellepek a hordó csinjára, menni fog. A kísérlet balul üt ki. Véletlenül az aknaszegre lépek, az kivágódik, én lecsuszok és ömlik a bor nagy erővel. Az ijedtségben meglátom a dugót, felkapom, dugom vissza, fröcsköl széjjel minden. Nyomom, tartom, lassabban folyik, de nincs mivel beütni. A Pisti ugrik ki az ajtón, kiabál mindjárt.

- Édesapám, folyik a bor! A locsogást is hallhatták, mert egy pillanat alatt ott van édesapám, lekapja a kalapácsot, ráver az aknaszegre, aztán kezd el káromkodni a tölcsében. Édesanyám is szalad a neszre, hogy mi történt. Mint a béka, terpeszkedem remegve, tarkán, vörösbortól átázva a pállósajtár mellett. Édesanyám neveti el először magát, amikor látja, hogy nincs komolyabb baj. Aztán mindenki rajtam mulat. Édesapám is belátja, hogy nem jól lehetett az aknaszeg beütve. Aztán még meg is dicsérik, hogy ijedtemben nem futottam el. Így még egy sajtárral se folyt el, de mi lett volna, ha...

A Kele bácsi a legaggodalmasabb.

- Te Jóska, szíjjuk fő a gödrökbü, az se vesszen kárba!

Meg is tenné, neki is hasalna, ha nem szégyenlené, de édesapám neki adja az üveget.

- Igyék Kele bátyám, ezt má a gyerek szita! Maratt azér még a hordóba. Mára akartam csapra vernyi, lefejtenyi, de elmaratt az aprogatás miatt.

Édesanyám ronggyal itatja fel a tócsákat és az árokból hozott homokkal felhintjük a sáros földet.

- Az asszonyok máma igen el vannak foglalva, - jegyzi meg a Kele bácsi ebéd közben.

- Nincs megállás, a ház körü sohase lehet elvégezni, se télen, se nyáron. Az emberek gondúnak egyet, aztán elmennek a hegyre és etetni is elfelejtenek hazagyügni. Majd az asszony elvégez! De az asszony-eknek mikor van pihenése? Amikor leülhetne, varrni, főtozni, fonni köll. Aztán mosson, vasaljon, főzzön, kenyeret süssön. Mast meg majd kelnek a csirkéim, az innepekbe se tudok menni sehová, azokat kő lesni. Két tikallát útettem. Nem akarnak kotyúni ezek a bűdös tikok. Réce-tojásra szeretnék egyet rátenni. Pedig a kistrécéknek is de sok csollánt kő megvágni, mire megnyőnek! Jövőre ludakat tartok. Majd a gyerekek meglegeltetik őket. Taval a kétasszonnapközi csirkékkel szerencsétlenül jártam. Allig maratt belülük. Megtetfeszettek, aztán elposzkútak, fele megdöglött. Annyi vót a tiktetü, hogy amikor kipucultam az ólat, olyan lett a lábom-szára mintha sűrű apró mákkal lett vóna meghintve. Én aztán meszeltem, hamuztam, még petromoztam is; igen nehezen tuttam őket kiirtani. Mast meg a patkányokkal vesződök. Azokat köllene valahogyan elküldeni.

- Azok minálunk is vótak. Megájjatok, odaadom majd a gerénfogyó ládát! Én ugy küttem el őket, hogy megfogtam egyet, félig megnyuztam és odatettem a liktyukhó. Attu aztán elmentek.

-A Jóska má hármat agyonszurt vasvellaival, de talán még huszonhárom is van! Mindig mondom neki, hogy az ólat meg a keréttést le köllene pallózni. Má hasogatott is el egy csomó durungot, kalickába rakta a ház végibe, de csak nem kerül rá a sor. Pedig rettenetes hogyan néz ki az a kerítés is. Annyira turnak ezek a bűdös disznók, hogy nem lehet aluluk kiganyézni. Összekeverik az almot a földdel, akkora gödröket csinýának, hogy allig látszanak ki belülük.

Majd megszakadok a ganyézásba! Hiába egyengetem el kapával, vastagon hordok alájuk friss almot, másnapra má összevágják. Pedig meg is vannak drótozva. A vénnek két drót is van az órába. Kegyetlen partékák. A deszkakerítést is kirágják.

Délután vonyogóval próbálgatok szalmát huzni a kazal oldalából, de nem megy. Nehéz. Csak egypár szálat tudok kicibálni vele. Ha jobban benyomom, akkor meg nem tudom kihuzni.

Aztán összegrábláljuk az udvart a ház végétől hátra, egészen a kazalig. Az ágaprogatást is korán abbahagyják. Föltámadásra kell készülni.

Édesapám összerendezi a genédombot, édesanyám tojásfestéstől piros kézzel adja kezünkbe a füsöprüt, hogy söpörjük ki az udvart.

...Kenyérsütéshez készülődnék. Időegyház levelet a katonai főből a falba vert szagra akasztott süteményekkel. Kíváncsi belőle öt kis fémlevek csörgőre száradt sütemények. Egy fémlevek langyos vizet öntöré, hogy alásson. Aztán a konyhára teknyóval a padlóra nagy szitálni. A szitálásban hitvány rékilit és fajkendőt vesz fel. Amikor jön le a teknyó lisszettel, neveznek a ruhája, keze, arca, még a szempillája is fehér.

...Kenyérsütéshez készülődnék. Időegyház levelet a katonai főből a falba vert szagra akasztott süteményekkel.

Kíváncsi belőle öt kis fémlevek csörgőre száradt sütemények. Egy fémlevek langyos vizet öntöré, hogy alásson. Aztán a konyhára teknyóval a padlóra nagy szitálni. A szitálásban hitvány rékilit és fajkendőt vesz fel. Amikor jön le a teknyó lisszettel, neveznek a ruhája, keze, arca, még a szempillája is fehér.

- Pakujjatok be, mer wingyá este lesz!

Es a parancs nekünk szól. Értjük is. Először a dagasztósukat visszük be a fészerből, aztán a hosszukos kenyérsütőteknyőt a konyhából a konyhába. Ülben hordjuk be a sütőtűt a konyha szájához és egy jó nagy szeszmarok vanicsót. A fémlevekbe vágott sütőtűnek szárnyaknak kell lennie, azt válnak felelő alatt tartják, mert csak azután hazaféval lehet akenyőket jól kifűteni. Bevisszük még a hét szalmából font szeszmarokot. Kettőnek már nincs feneké, de azért a célnak megfelel.

Ez a pirológó lémpa kenyérsütéshez készülődnék.

A dagasztósokra helyezett sütőtűknél egyik végén a lissz-

Kenyérsütés.

Tegnap behőtük az utolsó kenyeret is a komorából. Nagy, lapos, kerek rozskenyér volt. A forrácsait, szélét és a fenekét sárgászöld penész verte ki. Megettük azért már a felét. A penészes kenyeret nem lehet a csávásba dobni, csak a zöldjét szabad kivágni. "Aki penészes kenyeret eszik, az pénzt talál" és "az erdőn is rátalál a gombára". Minduntalan ezt halljuk. Esszük is. Kemény, száraz, kéthetes? - kevesebb kell így belőle. Az enyhe dohosság, penész-iz nem sokat számít, csak legyen. Kenyér nélkül "elpusztulna" a falu. Csak rozslisztből sütik itt a kenyeret, inséges időben kukoricalisztet is kevernek bele. Néha még tiszta kukorica-kenyeret is sütöttek. A kukoricás kenyér édeskés, sárga. Nekünk, gyerekeknek reszelőssége ellenére is jobban tetszik, mint az enyhén savanykás rozskenyér. Az öregek nem kedvelik, csak a muszáj eteti velük. Hamar megszárad. Buzakenyeret egy évben csak egyszer, nagyszombaton sütnék az asszonyok. Egy-két kicsit, a kelt tésztával, "kugli"-val együtt. Ez a husvéti kalács, a szentelt sonka mellé.

...Kenyérsütéshez készülődünk. Édesanyám leveszi a katalan fölü a falba vert szegre akasztott sütnivalós "acskót". Kivesz belőle öt kis félmarok csörgőre száradt sütnivalót. Egy fazékba langyos vizet önt rá, hogy elázzon. Aztán a karikós teknyővel a padlásra megy szitálni. A szitáláshoz hitvány réklit és fejkendőt vesz fel. Amikor jön le a teknő lisztel, nemcsak a ruhája, keze, arca, még a szempillája is fehér.

- Pakujjatok be, mer mingyá este lesz!

Ez a parancs nekünk szól. Értjük is. Először a dagasztószerket visszük be a fészerből, aztán a hosszukás kenyérsütő-teknyőt a kamrából a konyhába. Ölben hordjuk be a sütőfát a kemen-ce szájához és egy jó nagy összemarok venicsét. A félméteres-re vágott sütőfának száraznak kell lennie, azt télen fedél alatt tartják, mert csak száraz hasábfával lehet a kemencét jól kifűteni. Bevisszük még a hét szalmából font szakasztóvékát. Kettőnek már nincs feneke, de azért a célnak megfelel.

Este a pislogó lámpa fényénél kiskováaszt tesz édesanyám. A dagasztószerke helyezett sütőteknő egyik végében a liz-

tet eligazítja, helyet csinál a másik végén. Itt a kevés liszt-re ráönti a háromliteres fazék vizben megáztatott, szétnyomkodott sütnivalót és a kovásztevő-fával jól megkeveri, hogy egyenletes, hig kovász legyen. Felül még belisztezi, majd keresztet vet rá.

- Na a Jézus nevében csak dagadjál!

A kovász fölé teszi a keresztfát, még tepszivel is beborítja, úgy takarja le az abrosszal. Aztán vánkost, ruhát rak rá, hogy melegen maradjon reggelig. Reggelig? Hajnalig. Még öt marék sót szór a fazékba, meleg vizet önt rá, hogy az is hadd olvadjon el, úgy fekszik le.

Hajnali három órakor kel dagasztani. Fehér vászonkötényt köt a derekára. A kiskovász jól megkelt, egészen a keresztfáig felmagasodott. A teknő tatjára teszi - hogy kéznél legyen - a vakarókést, a székre a sós vizet. A vizes vödört is közelebb huzza, a lisztes vājlingot az asztalt helyettesítő nagyszékre; úgy kezd hozzá a dagasztáshoz. Először csak egy kézzel a kiskovász körül. Öntözi a lisztre a sós vizet. "Gondolom formán" önt még rá tiszta vizet is a vödörből. Aztán neki megy két kézzel. Majdnem egy óra hosszat cuppogtatja, amíg csak nyulós, egyenletes, sima nem lesz, el nem válik a teknőtől. Közben, ha hignak találja, kovászos kézzel lisztezi, ha kemény, vizet önt rá.

Fáradtan szedegeti, vakargatja le kezéről a rátapadt kovászt. Végre lehet szakasztani! Homlokáról gyöngyözik a veriték, a teknőbe is hullott, hiába, dagasztás közben még megtörölközni sem lehet, ez is az asszonysorshoz tartozik.

Elfüti a kemencét, szétrakja a szakasztóvékákat egymás mellé a nagyszékre, letakarja őket szakasztóruhával, aztán kezdi el a szakasztást.

A kovásztésztát a teknő egyik felébe tereli és bőven lisztezve nyomkodja, gyurja belőle a sima, nagy gömböket. Tenyérrel forgatja és rakja egymás után a vékák fölé terített szakasztóruhákra. Ekkor már kenyereknek mondja őket. Szépen rájuk hajtja a szakasztóruhák széleit, betakarja őket dunyhával, vánkosokkal, ott a nagyszéken.

Meg-megnézi és rakja a tüzet a kemencében, kivakarja, elmossa a teknőt és megy fejni az istállóba.

Két óráig kel a kenyér.

Bevetésnél már mi is ott lábatlankodunk a sütőlapáttal, pemettel és a szenvonyóval a konyhában a jó meleget árasztó kemence előtt. Nézzük igézően a tüzet, a parazsat. Nem szabad már rá rakni.

- Édesanyám, csináljon langallót! - rimáinkodunk.

- Lesz, csak maradjatok nyugodtan!

Az egyik vékából kiszakaszt egy jó **marék** tésztát, ráteszi a meglisztezett sütőlapátra és elnyújtja akkorára, mint a lapát. A szenvonóval odébb nyomja a kemence szájából a parazsat, helyet csinál neki és gyorsan beveti, odacsusztatja a parázs közé. A lángos gyorsan sül. Csipővassal vereget lyukakat bele, azzal is fordítja meg. Hamarosan kipiszkálja, félre teszi.

- Menjetek most el innejd! - szól ránk erélyesen.

A szenvonyóval kihuzza a parazsat a kemence szája elé a földre. Aztán kipemeteli a kemencét a vízbe mártogatott, csu-mából kötött hosszunyelű pemettel.

- Adjátok ide a kisszéket, meg a tálot!

Az égett lábu kisszéket a kemenceajtó elé helyezi a lehuzott parázs elé. Az aludttejes tálat leteszi melléje a földre. A kisszékre ráfekteti a sütőlapát nagy, kerek fejét.

- Hozhatjátok egyenként a vékákat!

A kitakart nyers kenyeret szakasztóruhával, vékástól ráborítja a sütőlapátra. Leemeli róla a vékát, odébb dobja, a szakasztóruhát a kezünkbe nyomja. Gyengéden megigazítja a térülő kenyeret, megmosdatja aludttejjel, keresztet vet rá és máris löki be lapátostól a kemencébe. Egy ügyes rántó mozdulat és a kenyér a lisztezett lapátról lemárad. Ott ahol kell, hogy mind a hét kenyér rendesen beférjen. Már hat benn van, amikor csalódottan viszem a hetedik vékát. Nem lesz pompos.

- Mára így gyütt ki, egyetek langallót!

Aztán bemeri a parázs egy részét a kemence szájába a vaslapáttal, mintha sorompót rakna a kenyereknek keresztben, hogy ki ne tudjanak jönni az ajtón. A sötét parazsak pirosra izzanak fel újra. A felesleget a kaminba szórja be. Behajtja a kemenceajtót, csak egy darab fával támasztja meg és be-beles.

Amikor a kenyér pirul, kihuzza a parázs-gátat, bezárja a kemence ajtaját és megnézi az órát.

A még meleg lángost megtörölgetjük, darabokra szaggatjuk és sózva - jobb időkben zsirozva -, tejfölözve majszoljuk.

A kenyeret a bevetéstől számítva, két óra múlva lehet kiszedni. Erre a célra is a sütőlapát és a Jézus neve használatos. A meleg, barnán fénylő tetejű kenyeret a nagyszékre rakjuk egymás mellé és abrosszal letakarjuk. Csak amikor kihültek, akkor lehet kihordani őket a komorába, a kenyértartó deszkára.

Szoktunk csinálni utolsónak bevetett kisebb kenyeret is, főleg olyankor, ha már egészen elfogyott a kemény. Ez fél órával előbb megsül. Pompos a neve. Nagybőjtben mindig sütöttünk ilyeneket. A tetejére vöröshagyma szeleteket raktunk, azzal sült, hogy izletesebb legyen. Magában, mellélaló nélkül ettük.

A vakarcs, a szakasztás utáni kotradékból összenyomkodott kis böcek, mindig a gyerekeké volt, de sokszor került a csávásba, mert benn felejtették és ehetetlenné száradt, égett.

Édesanyám általában kéthetenként szokott sütni hat-hét kenyeret.

A kemence melegét is kihasználták ősszel, télen. Amikor kiszedték a kenyeret, alma, körte, szilva aszalék került bele, vagy tökmag, csöves kukorica, paprikafüzér szárogatásra.

A kenyeret egyformán sütötték minden háznál, ugyanolyan mozzanatokkal, ugyanazt tettek bele, mégis mindenkinél egy kicsit más és más ize volt. Általában a saját, megszokott volt a legjobb.

A kenyérsütésnek is, mint minden más munkának megvoltak a hagyományai. Lány nem mehetett addig férjhez, amíg kenyeret sütni meg nem tanult. Azt is tudni kellett, hogy mikor nem szabad sütni.

Édesanyámat egyszer igen megpirongatta a Simon mama. Még én is emlékszem rá. Hétköznapi volt. A mama ment reggel Berénybe misére. Hozzánk is benézett egy kicsit. A konyhában a sütőlapát a kemény mellé volt támasztva, kellemes meleg, süllő kenyérszag áradt. Ő meg megállt a konyhaajtóba és az agyonisten után mintha törött paprikába fújt volna, rákvörös lett és rikálcsolni kezdett.

- Mit csinálsz, te szerencsétlen Ilonka? Te...te... - folyt belőle a felháborodás szennyes szóáradata.

Édesanyám csak hüledezett. Mi történhetett a mamával? El

sem tudta képzelni mivel, mikor bánthatta meg.

- Hát te nem tudod azt sem, hogy máma József napja van? És nem tudod azt, hogy József-napkor nem szabad kenyeret sütni?

Megharagudott, bevágta a konyhaajtót és sokáig felénk sem nézett.

Nem volt szabad kenyeret sütni vasárnapokon, ünnepnapokon, Kisasszonykor /szept. 8./, Nagyasszonykor /aug. 15./, Gyümölcsoltó-/márc.25./, Sarlós- /jul.2./ és Havi boldogasszonykor /Havas Ba. aug. 5./. Ur szine változásakor /aug. 6./, Dónát-napkor /fogadott ünnep a községben, febr. 17./, József napján /márc.19./, Szentgyörgy-napkor /ez is ünnep nálunk, ápr. 24./, Mikuláskor /dec.6./ és Luca napján /dec.13./, valamint nagypénteken és fájdalmas pénteken. Csak azért, hogy ne-hogy megsértsék az Istent és a közbenjáró szenteket, hogy napjukkor szolgálai munkát végeznek. Nem volna áldás ezeken a napon süttött kenyéren. Még olyant is mondtak, hogy vé~~rs~~ volt valakinél a tiltott napon süttött kenyér belseje.

Erre bizonyossággal szolgálhatok.

Az öreg Ángyán Viktor bácsi /még a századforduló táján/, amikor elfogyott a kenyérük és meghozta az új lisztet a malmából, ráparancsolt az asszonyra, hogy mindjárt süssön belőle egy kemencével. Az asszony szabódott, hogy nem lehet, mert Haviboldogasszony napja van, holnap meg Ur-szine-változása lesz. Megharagudott a Viktor bácsi és kifakadt.

- De az anyád erre meg arra, ugy belédakasztom a sarlót, hogy a te szined változik meg mingyá! Inkább elmész kunyerálni, vagy mink forduljunk föl a babonaságod miatt?

Az aszozynak nem volt mit tennie, süttött.

A friss kenyér nem ment le a Viktor bácsi torkán. Már az első falat véresen hullott ki a szájából.

Igy tudta ezt a nagymamám, mondta is mindenkinek. Csak azt a mellékes körülményt felejtette el /édesapámtól hallottam/, hogy a Viktor bácsi aznap reggel a kovácsnál is járt és fogat huzatott.

Az éhezőnek minden kenyér jó, a jóllakott meg mindig válogat.

Az éhezést környékünkön nem ismerik már, összetévesztik az éhséggel. Az éhséget csillapítja a falat, el lehet verni a jóllakottságig, de az éhezőt nem lehet jóllakítani.

4

**SÜTŐLAPÁT, VAS-
LAPÁT, PEMET,
DAGASZTÓTEKNŐ
ÉS DAGASZTÓSZÉK.**

5

A DAGASZTÁS EDÉNYEI ÉS KÖPÜLŐ.

A kender.

Valamikor, valahol a kender szenvedéseiről olvastam. Akkor tudtam meg, hogy a kendermag gyantájából nyerik a hasist, ezt a veszedelmes - kéjes bódulatot és vakmerő bátorságot adó - kábitószert. Én most nem erről, és nem a kender szenvedéseiről akarok megemlékezni, hanem azoké-
ről akik vele bántak itt, ebben a faluban és a hasisról nem is hallottak. A parázsra tett kendermag füstjét sohasem szívták, de a kendert áztatók vérért szívták a piócaék.

A XX. század elején még nélkülözhetetlen volt a kender a paraszt családoknál. Sok munka volt vele, mire hasznot, örömet adó lett. Ezért az örömért, hogy szép ruha legyen belőle, meg kellett szenvedni. Gyerekkoromban a kenderföld-
ken már nem kender termett, csak imitt-amott volt egy-egy kiskertnyi nagyságu kender-vetés.

A kender számára elhagyott, kis szögletbe hordták ki a tyuk-trágyát. A földjét apróra eldolgozták és a májusi fagyosszentek elmúltával vetették be.

- Kapával, gráblával, karóval, meg rongyokkal mentünk kendert vetni.

- emlékezik édesanyám.

- Igen, - vetem közbe - aztán én vittem a kendermagos acskót vállra vetve, a Pisti meg a balaskát.

- Bizony. Még a kis hontokat is széjjelvertük, hogy jó porhanyós, sima legyen a földje. Aztán kapaszélességben huztunk siker barázdát, csak egy centiset. Abba szórtuk a magot és ugyancsak kapával teregettük rá vissza vékonyan a földet. Négy, öt sor után már grábláztuk, hogy újra ne kelljen rá-
menni, megtiporni. Amikor végeztünk vele, a közepére odaál-
litottuk a karót, rá a rongyokat madárijesztőnek. A karó te-
tejére mindig rátettük a régi, likas, zsiros, kalapot. Muszáj volt védekezni a madarak ellen, mert a kendermagot igen sze-
rették.

A kender kikelt, nőtt nődögélt. Aratásra már elérte, sőt el is kerülte a gabonát és kivirágzott. /Akkor még a buza mé-
teres, a rozs másfél méteres volt./ Sárga virágpóra hullott, vitte a szél, enyhe, mégis jellegzetes illatával az orrunkat csavarta.

Juliusban - aratás után -, amikor a virágos szárok tövükig elsárgultak, eljött a nyűvés ideje. Szálanként téptük ki gyökerestől a virágos kendert a sötétzöld magosok közül. Maroknyi kis kévékbe saját szálával kötöttük alul felül és 10-12 kévét tettünk egy szalmakötéllal összekötött csomóba. Egy-egy gazdának 4-5, legfeljebb 8 csomó virágos kendere szokott lenni.

Annak örültünk, ha a virágos kender szép hosszú, vékony "selyemszálu" volt. Ennek a kendernek nem volt szabad megszáradni, mindjárt áztatóba kellett vinni. Ezt becsülték meg jobban, erre jobban kellett vigyázni mint a magosra.

A verejték sós ízével a szánkba folyt, szemünket bőrünket marta, amikor édesapám az egyessel értünk jött a Kissomosba. A szedrezést is meguntuk már, az árokparton vártuk, a szederfa árnyékába rakott kendercsomókon ülve. Igen nagy mehetnékünk volt a kenderáztatóba. A kocsin már felpakolva volt karó, dorong és szalma.

A ház előtt csak addig álltunk meg, amíg édesanyám is felült. Siettettük a lovat, biztattuk, cuppogattunk a kocsiderékből, hogy minél előbb a János-tónál legyünk.

Kendert áztatni csak a vasutállomáson túl, a János-tó kijelölt részében lehetett. A második világháború után aztán végleg eltiltották a poshadt szag és megállapított mérgező víz-szennyezése miatt. Már előbb is hirdetgették, hogy tilos a kenderáztatás, de a kender termesztéséről senki sem akart lemondani és loppal áztatták a Pörös-árok kiöntéseiben, a berekben. Sőt egyesek még a Borzás-szigetre, meg más község határába is elvitték. Az uraság tiltakozott a legjobban, büntetéssel fenyegetődött, de ahogyan orvul tudtak a szentgyörgyiek halászni, tudtak dugva kendert is áztatni. Barátjuk volt a holdvilág, meg a rejtő sás és a nád.

Akkoriban, a huszas évek végén, még megtört dolog volt az áztatás. Kocsival nehezen lehetett az árokpartot megközelíteni, vállon hordtuk be a süppedő, meleg, piócás iszapban a kéve-csomókat, karókat, fákat, szalmát.

Voltak ott mások is. A Csuha Mariska már messziről kiabált.

- Gyertek csak! Annyi itt a pijóka, mint a rosseb. Aztán majdnem mind lópijóka.

Felkötött vászon alsó-szoknyájában hajladozott a parton, szedte le lábszáráról a rátapadt fekete, nyulós piócákat és vagdosta őket földhöz, mint a taknyot. A csipések helyéről szivárgott a vér.

Ott találtunk legjobb helyet az ő karói közelében. Ő már eláztatott. Amíg mi a karókat vertük le, raktuk közéjük a csomókat, leült a Rozi néni tragacsára, úgy panaszkodott.

- Ezér a koszos két csomó kenderér is mit kő szenvennyi! Fejemen hoztam ki mindent, még egy kábosztás küjet is nyomtatónak. Nem gyütt senki. A Jóska bátyáméknak érdemes eláztatnyi! Hány csomó van?

- Hat.

- A Gyura nekem ebben nem segítene! Aszongya, hogy az csak a fejjérnépek dóga. Édes meg a masina mellett van. Maguk durunggal nyomtatnak?

- Hát mivel? Gyerekek, a szómát hozzátok előbb!

Édesapám térden felül türt gatyaszárral állt a félcombig érő, zavaros vízben, édesanyám vizbelógó also-szoknyában oldozta, tágitotta a csomók szalmaköteleit. Megszélesztette őket a négy karó között. Rászórtuk a két öl szalmát és vittük a két dorongfát. Lenyomkodtuk velük a kenderkévéket szalmástól a víz alá, ahogyan csak tudtuk. A levert karókba előre bevert szegekhez drótoztuk őket.

- Na, mast már csak ázzon!

A poshadt vízben lemostuk magunkról a fekete iszapot, lecsapkodtuk a piócákat és készülődtünk hazafelé. A megereszkedett nap még melegen sütött szembe, nem vártunk, majd megszáradunk a kocsin. Nekünk gyerekeknek is elment a kedvünk a fürdéstől, a piócák és a mély iszap miatt. A Mariska is velünk jött.

- Ilonka néném, egypár nap mulva majd én elgyűjök megnézni a magukét is, aztán beszólok, hogy lehet-e kivetnyi.

- Nyolc nap kő neki, mire jól kiázik. De azér persze hogy meg kő néznyi!

A maguké biztos jó lesz! Jól le van fogatva, de az enyimrű hátha lefordul a kü, pláne ha szél lesz. Mikor lesz

Havi Boldogasszony?

- Tennaphoz egy hétre. Tik is attok rá valamit?

- Édes nem enged akkor bele a vízbe, mer aszongya, hogy akkor csunya betegséget kapok.

- A Simon mama meg még lábat mosni se hagyott a menyecskéknek azon a napon, nehogy vérfolást kapjanak. De én ebbe má nem hiszek. Ganyés, poros, piszkos lábbal hogyan fekögyön bele az ember az ágyba?

- Ruhával azér meg köllött törülgetnyi. Aztán nemcsak Haviboldogasszonykor, más Mária innepen se engedett a Naca néni lábot mosnyi, monta az Ilonka ángyom.

/Érdekes, hogy a Havas Boldogasszonyt a havibajjal hozták babonás összefüggésbe, pedig a legtöbbben tudták, hogy az "havas", de mindenki csak "havi"-nak mondta. Talán az ősi Boldogasszony és a havibaj hite kapcsolódott a katolikus vallás hasonló Boldogasszonyának augusztus 5-i névnapjához./

Mire kivetésre, mosásra, szárogatásra került volna a sor, elromlott az idő. Borongós, csöppöngős lett. A Mariska jött többször is.

- Mast meg ott rohad el majd a vízbe az a szép kender! - sopánkodott édesanyám. - Miháncs kiviccسانك a nap, csak gyere, aztán elmenünk! Nem várhatunk vele! A Jóska bátyád majd elgyün értünk kocssival, megözza a tieteket is, Antalékét is, meg a Rozi néniét is, ő is szólt már.

Partra, szárazra került a kender. Szürkén, kévéként szedték ki az asszonyok az áztatóból. Mosták, csapkodták, hogy a maszat lemenjen róla. Csak a felső kötést hagyták rajta a kévéken. Aztán megszellesztve állogatták ki a nehezen várt, de annál jobban tűző napra, hogy száradjon. Egyre világosodott, fehéredett a szine. Dél tájban mentünk érte. Édesanyám már nehezen várt bennünket. Az asszonyok mind talpon voltak a parton. Rémuldöztek, nevetgéltek, ugratták is egymást.

- Nemcsak pihócák, kégyók is vannak!

- Azér csak gyorsan rakodjatok föl, mer mennyi kő vissza szántanyi! - szólt édesapám a vasvillával ütésre, szurásra készen, ártatlan siklót keresve.

Mindenki irtózott a kigyóktól és megkönnyebbülve verte őket agyon, ahol csak érte. Csak néhány olyan legény akadt, aki meg merte fogni a kigyót, gyikot. A gyikot elengedték, de

a siklóval - torkát szeritva - durrogattak, ijesztgettek.

A szűrűbe, pajta-üstök alá állogatott kenderkévék patogva száradtak. Egy-két nap alatt ropogva törött a szára, eljött a kendervágás ideje. Ilyenkor aztán még a harmattól is óvták, hogy vissza ne gyengüljön.

Odaállították a négy lábu, nagy durva fakésű kendervágót az istálló végébe. Édesanyám hozzálátott vágni. Felemelte egyik kezével a fogantyus, faszeggel rögzített fapengét, másik kézzel alája tette üstökénél fogva a kenderkévét és elkezdte ropogva vágdalni. Hullott a pozdorja a vágó alá. Aztán amikor már az öregét kiverte, nem volt már tartása, a végét csuklójára tekerve ragadta meg, rátette a vágó nyílására, lenyomta a kését és úgy huzkodta rajta keresztül a nyílás és a penge között egészen addig ismételve, amíg csak a fás része, a pozdorjája mind ki nem ment. Már csak apró darabkák tapadtak a szálakhoz.

A pozdorját a fészerbe herdtük. Tüzzrakáshoz - amíg tartott, - ez volt a gyujtalék.

Ezután jött a tilolás. A "tiló" ugyanolyan volt, mint a kendervágó, csak a kése finomabbra, simára munkált és csak kicsi hézagja volt a nyílásban. Ez a keresztülhuzkodással még az apró darabkákat is kiszedte. Sokszor kellett áthuzkodni, sokszor kellett csettegetni.

-Látjátok, ebbe má semmi pazdergya se maradt! Lehet gyaratni. Izzadságtól átázott ingéré réklit vett fel. Gyaratni /gerebenezni/ már az istálló tisztára söpört járásán szoktunk.

A nagyobbik kisszékre /padnak is beillett/ ráfektettük a sűrű, hosszú és erős vastükkal ellátott gerebent. Szorosan rákötöttük és csapkodtuk, rángattuk a sűrű, hegyes fogakon keresztül a már simának látszó szálcsomókat. Ez úgy megtépte, megzsaggatta, hogy a végén még fele se igen maradt a markunkban, a többi kóc lett. A szép finomszálu kendert megcsavarva babákba kötöttük, a kócot pedig elegyengetve hengeralaku bálákba csavartuk. Így hortuk fel a padlásra, hogy téli estéken előszedve, ne unatkozzanak majd az asszonyok.

A magos kenderrel külön kellett elbánni.

Szeptember volt, már kezdtünk iskolába járni, amikor a kendermag beérett. Ez a kender vastagabb, erős szálu volt.

Tenyérhasogató nyűvése után a kévék magos fejét szorosan egymásra raktuk. Füllesztettük. Betakartuk szalmával, tökindával, krumpliszárral, még földdel is lefogatták, hogy be ne ázzon. Így maradt kinn körülbelül egy hétig. Azt néztük, hogy penészedik-e már. A kendermag kiveréséhez napos időt kellett kilesni. Szétszedtük a kupacot. A kévéket kettesével keresztbe rakva szárítottuk.

Ponyvával, teknővel, kisszékkal, lapickával mentünk kendermagot verni. A kiterített ponyván kisszéken lapicka élével vertük ki a magot. Kiszedtük közüle a fonnyadt, száraz leveleket, édesanyám a teknővel megpallolta, egy kicsit meg is eregette ha szél lengedezett és a fején vitte haza. A magos szárat éppenugy kötöttük kévékbe, csomókba, mint a virágosat. Ezt viszont meg kellett szárogatni áztatás előtt. Az áztatás már rosszabb volt ősszel a hideg vízben. A szárogatása, vágása is körülményesebb, nehezebb. Csak szárazon lehet vágni. Ennek a rostjai vastagabb szálúak, erősebbek voltak.

A magos kenderkévék néha a pajtában teleltek és csak a másik évi virágossal vitték az áztatóba.

A kócot és szálás kendert akkor kezdték fonni az asszonyok, amikor az idő beszorította őket.

A padlásról lekerült a háromlábu rokka, meg a rokkafa. Nálunk csak rokkával fontak és csak külön álló rokkafáról. A cigánybabát vizsgálásra, főleg madzagkészítésre /kócmadzag sodrásra/ használták. Fontak estéről estére, szabad idejükben nappal is. Csak vasárnapokon és ünnepnapokon állították a rokkát a sarakba. A századfordulóig fonóba is jártak. Egy-egy nagyszobáju háznál tizen is összejöttek és a mestergerendára akasztott pipics gyenge világánál serénykedtek.

A rokkafára kötött kóc vagy kenderbabát finoman fejték és a szálat nyálazva, vékonyan eresztették a pörgő orsóra. Minden rokkához három orsó, meg egy áspálóvas tartozott. A teli orsókról áspálóra hajtották a fonalat. A kézi áspáló /motolla/ mellett - vagy inkább azt felváltva - leveles áspálókat használtak. A feláspált fonalat csomóba, kötegbe kötötték, úgy vették le. Egy csomóba 5-6 kötést tettek. /Durva fonalból 5-öt, finomból, a virágos kenderéből 6-ot/. Egy kötésbe 14-16, illetve finom fonalból 18 "igét" kötöttek el. Egy ige 3 szállból állt. A kötegeket a szobában a

padlásdeszkákhoz, vagy gerendához felerősített rudra vetették fel. Itt gyűjtötték, amíg fonnivaló volt. A kötélnek szánt vas-tag kender és félretett kóc maradt a padláson.

A finom fonalból varrócérnát viszáltak. A viszáló rokka orsója ellentétes irányban forgott, ezzel újra sodratták orsóról a fonalat. Ez a megviszált fonál igen erős volt, sima vékony. Ezt már kendercérnának mondták és varrásra használták.

A kész, kötegelt fonállal nem értek véget a vesződéségek. Annak el kellett venni a nyálát is. Ezt párlással végezték. Éppenugy párolták, a fonalat, mint a ruhát.

A katlan elé édesapám behozta a "pálló-széket", rá a "pálló-sajtárt", alája a csöbröt. A párlósajtár fenekén furtlyuk volt, és hosszunyelű, a sajtár szélén felül érő dugóval volt bedugva. Én már csak olyan párlósajtárt láttam használni, amelyiknek az egyik dongája vastagra volt kiképezve, lyukkal a nyél befogadására.

Édesanyám tüzet rakott a katlanba, a vízzel teli vasfazék alá. Amíg a víz felforrt, elkészítette a párlót. Belerakta a fonalat a káposztás hordó nagyságu sajtárba, /kb. 250 literes/ letakarta az erős vászon párfödéllel és rostált hamut hordott rá. A vasfazékból ráöntötte a forró vizet. Így hamulug került a fonálra. Amikor hűlni kezdett, leengedte a nyeles dugó kihuzásával a csöbörbe és újra felforraltta. Ez estig ismétlődött. Nyáros kevesebbszer, télen nyolc-tízszer is forralni kellett a lugot. Este végleg leengedte, csak a hamu maradt a párfödélben. A párfödél sarkait, széleit ráhajtogatta, hogy ki ne hűljön. A dugót és a füsöprüt keresztbe rárakta a sajtár tetejére, hogy a boszorkányok rá ne üljenek, keljen jól meg a párló. Egész éjjel csöpp-csöpp, kotyogott lassan alatta a csöbör. Reggelre ugy megkelt a fonál, hogy egészen tele lett vele a sajtár.

Akinek nem kelt meg a párlója, az azzal vigasztalta magát, hogy az éjjel fekete kánya röpült a házon keresztül, azért nem sikerült. Minden asszonnal előfordult néha-néha ilyen eset, és minden asszony a fekete kányát okolta.

Reggel leszedték a hamut, párfödelet, a párlósajtárt kivitték a kut mellé. Telimerték hideg vízzel. Következett a mosás, lapickálás, öblögetés.

Száritás után a fonalat fel kellett gombolyítani. Erre a célra gombolyítóra rakták. A gombolyító készülék a legtöbb helyen magas léckeretben forgó két dob volt, - mint nálunk is. Akadtak azonban olyan ezermesterek, mint pl. a Máté Ferkó bácsi, akik visszintesen forgó négykaru, lyukakkal állítható águ gombolyítót szerkesztettek és ez áspálásra is megfelelt. A közönséges leveles áspáló gombolyításra nem volt jó, mert a megpárolt fonalköteg összement, nem lehetett ráhuzni.

A gombolyítóról kis csuta darabokra tekerték a fonalat kézzel, gömbölyű gombolyagokba. Egy gombolyagra két kötés ment rá. A gombolyagok azonos kenderből /fonálból/ ezért voltak mindig egyforma nagyságúak. A finom fonálból kisebbek, a durvábból nagyobbak lettek, össze se lehetett őket tévesztetni. Zsákban vagy nehezebb zacskóban szokták tárolni.

Most már mehettek a takácshez.

A Bódi öregapám, akit nem ismertem, mert 1908-ban meghalt, takács volt. Csak a himes mintái maradtak rám. A nagyamám szokott mesélni róla, hogyan dolgozott. Neki mindig csak csévélni kellett a vetélőbe.

A takács szőtt a virágos kender szép, vékony fonalából feles pamuttal finom vásznat. Ebből vartak. Szőtt himes abroszt, kosárruhát, szakasztóruhát, törülközőt, lepedőnek való vásznat. Szőtt a magkender durvább erősebb fonalából ponyvát, erős dupla "küttő"-vásznat. Ebből zsáket, nadrágot csináltak.

Az asszonyoknak még ezután sem volt szabad elfelejteni a kender-okoza szenvedést. Még csak kicsit örülhettek a munkájuk eredményének. Következett a varrás. Kézzel, kendercérnával. Századunk varrógépe csak a két világháború között hódította meg egészen a falut. Erről így vélekedett nagyanyám.

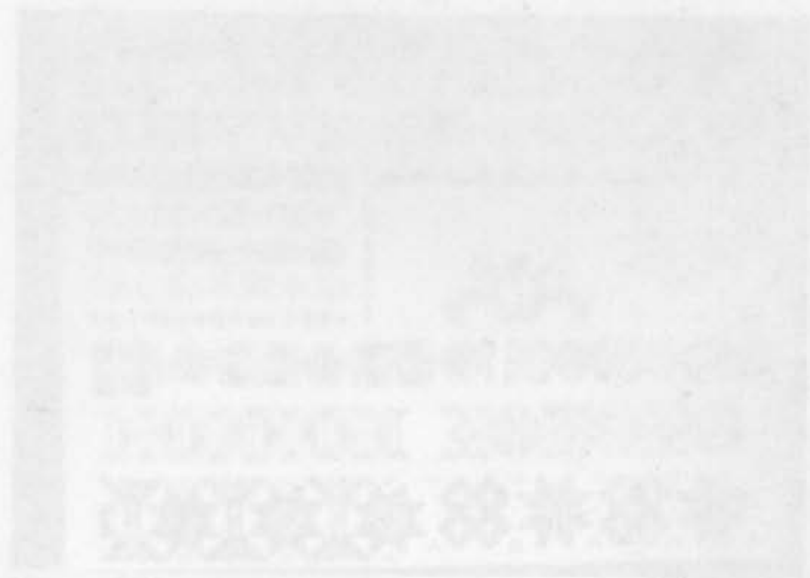
- Igen okos ember volt aki ezt kitalálta. Igen sok böködéstől, meg alvás nélküli éjszakától mentette meg az asszonyokat.

A vászon ruhát szerették, nem tapadt rá a testre, csak sok vesződéssel járt az elkészítése. Az első világháború után győzött vetélytársa a festőkék és a gyolcs. Ezek is emlékek ma már. A vászon férfi inget még a századfordulón is slingelték. Apró "bimbó meg lik" sor diszította a "mellét", "nyakát", "lénzelét". A bógatyát /már csak négy-öt ember viselte!/, rojtozták és "suprikálták". Az asszonyok még a huszas évek végén is hordtak vászon inget és alsószoknyát. /A lányok már nem./

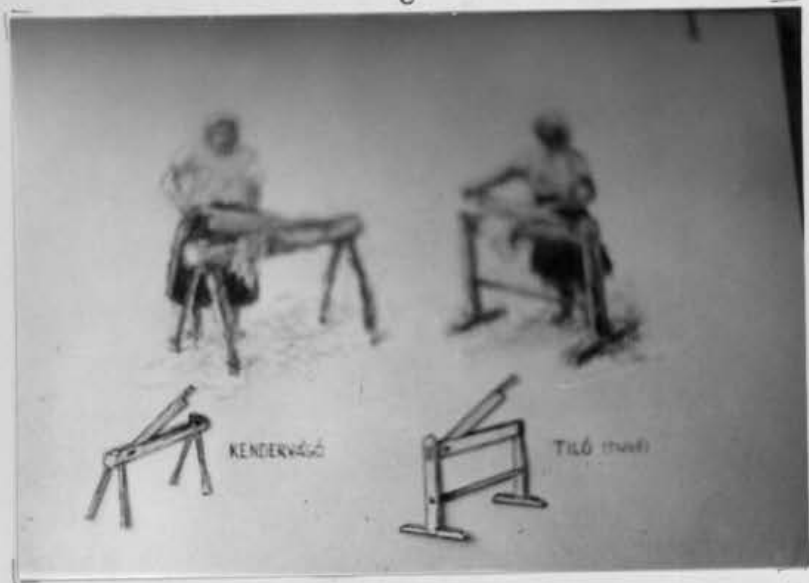
Az elégedettség örömevel tették le egy-egy ruhadarab elkészültével a tűt és másnap a párlósajtár mellett szappanozva, vagy a kutnál lapickázva dicsekedtek egymásnak. Csak nyugtuk nem lehetett, mert a szárogatás, mángolás után folytatódott minden előlről.

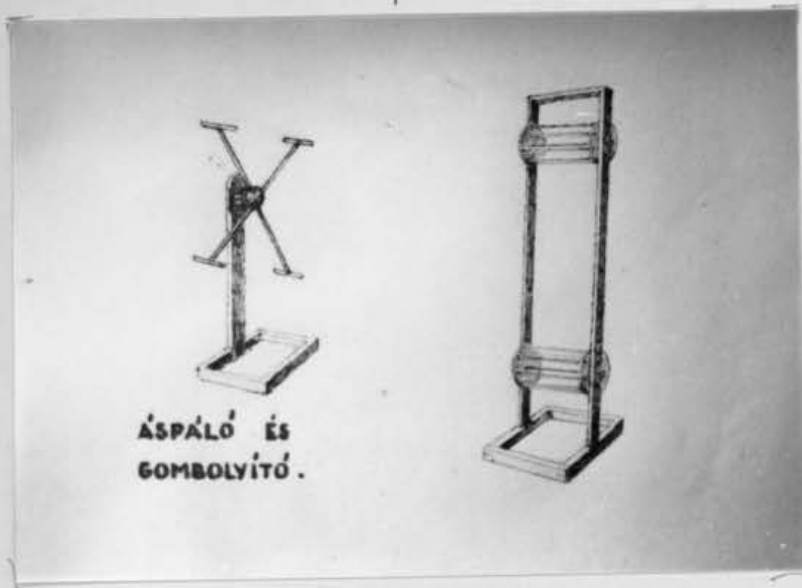
Árnyék a
szappanvíz.

6

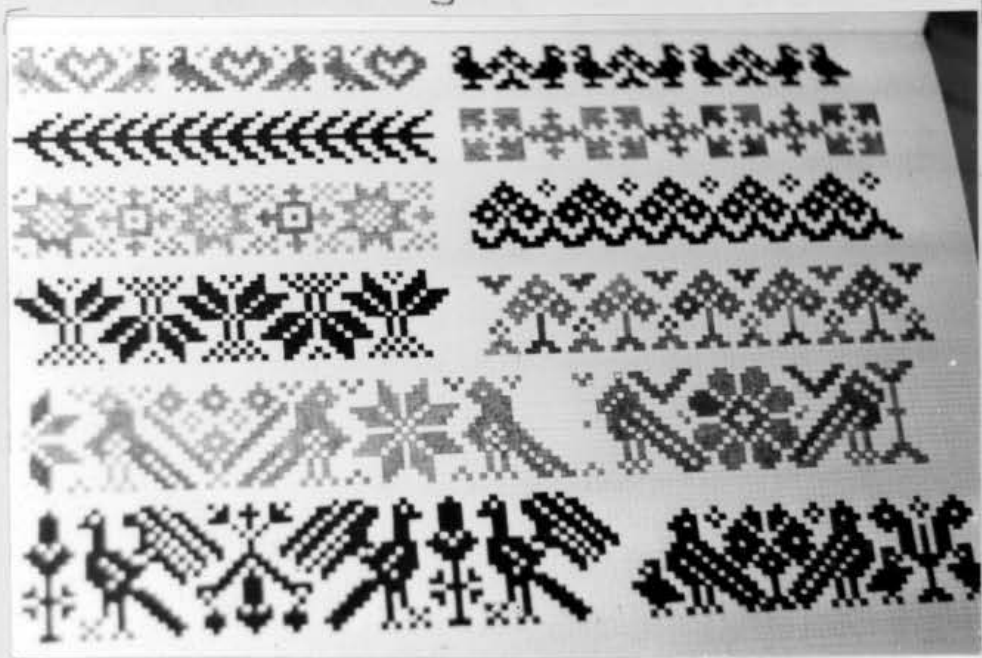

7

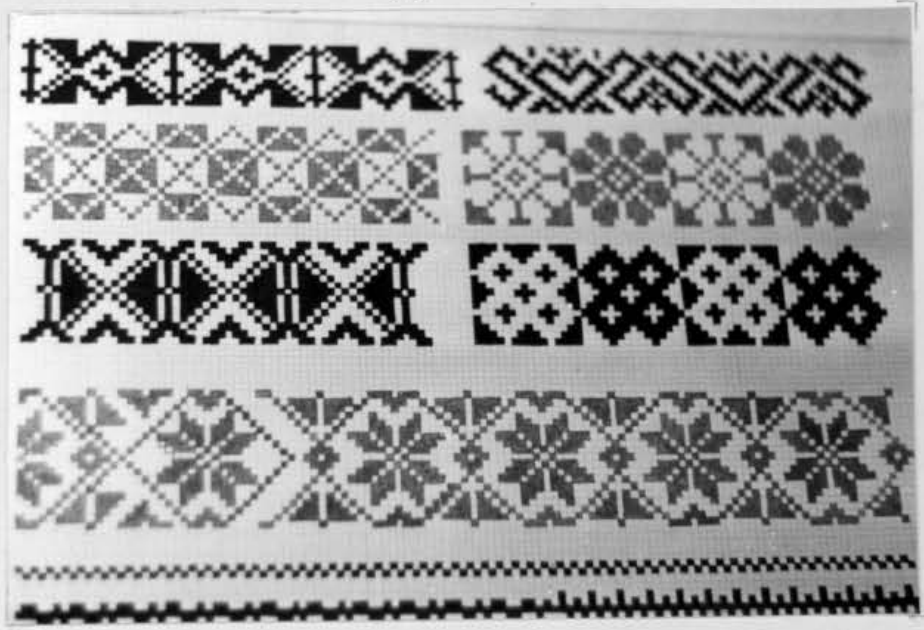

8

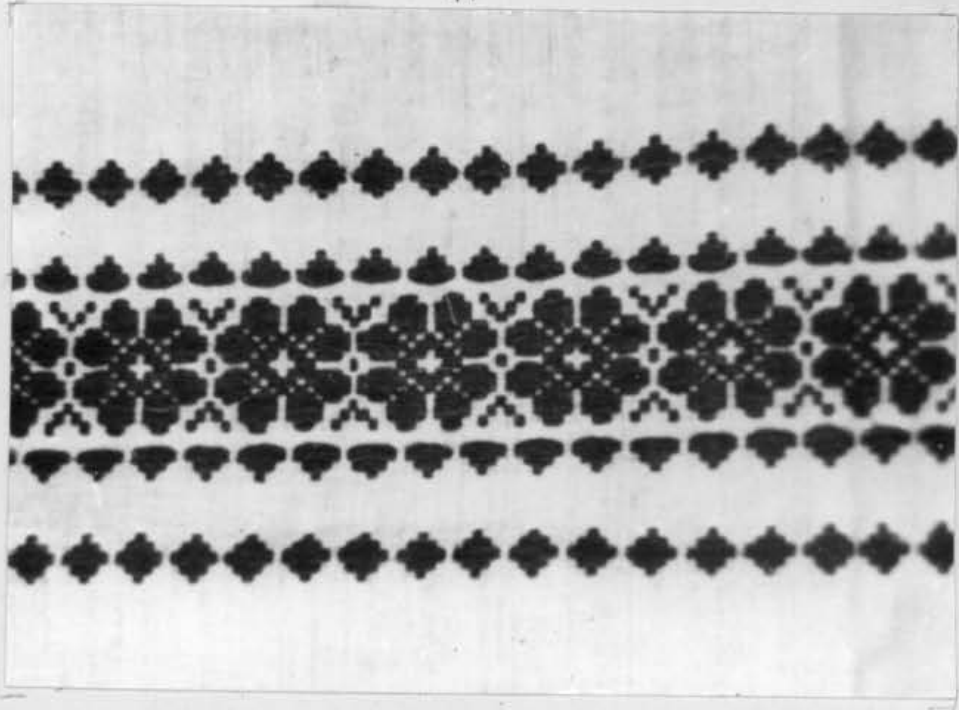

MINTÁK BÓDI ISTVÁN
FORMÁSKÖNYVÉBŐL. /1882/

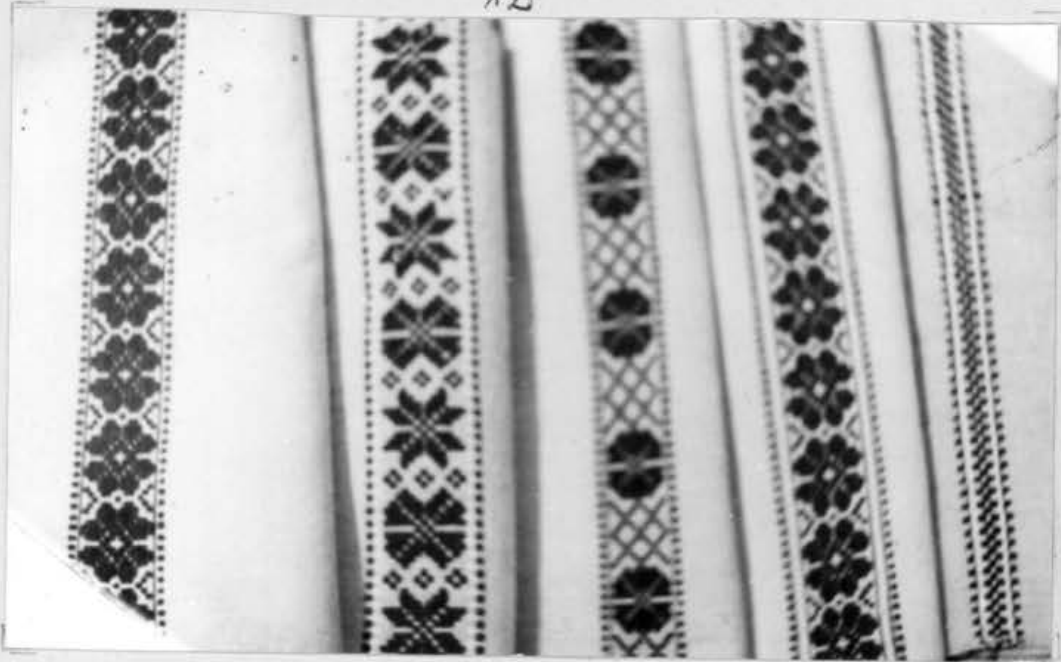

11

KENDERVÁSZN ABROSZ - HÍM.

12

KOSÁRRUHÁK ÉS SZAKASZTÓRUHÁK HÍMEI.

13

SZAKASZTÓRUHÁK.

14

PÁRLÓSZÉK MÁNGORLÓFÁVAL ÉS MÁNGORLÓ LAPICKÁVAL.

(Cím: Nagy István)

195.

Kihajtás.

A volt urbéresek új kanászt és csordást fogadtak. A csordás barmonként egy felöntő gabonát /fele buza, fele rozs/, egy kenyeret és ezenkívül egy hold komenciós földet és három fűveltetést kap. A kanász járandósága anyadisznónként egy felöntő, malaconként pedig egy fickó rozs, valamint 1 hold föld és két fűveltetés. Mindkettőnek lakást adnak a pásztorházban.

Tevékenységük Szentgyörgy-napkor kezdődik ismerkedéssel és ugynevezett "rovancsolás"-sal. Végigjárják a falut házról-házra a községgazdával vagy egy előljáróval és összeírják, hogy ki mit hajt ki. Ilyenkor kihajtott állatonként egy-egy tojás jár nekik.

A kanász az erdőre, a csordás a legelőre hajt. A csordába tinó, ökör nem hajtható, a lovakat a gazdák tartoznak külön-külön a legelőre ki - és este onnan hazavezetni. Megpatkolt ló a tehenek mellett nem legelhet.

A csordás és kanász tartozik minden olyan kárt megtéríteni, amelyet saját maguk idéztek elő hirtelen haragjukban szándékosan vagy véletlenül, bottal vagy kuttyájukkal. Ha az állatok egymásban tesznek valami kárt, azért nem felelnek. Az elcsatangolt, elveszett, ellopott állatért sem vonható felelősségre.

A községben 163 legelőjog és 10 kihajtási jog van. Ez utóbbit a volt urbéresek, vagyis a legeltetési társulat határozta meg. Így összesen 173 állat legelhet a legelőn. Kinek hány legelőjoga van, annyi tehenet vagy lovat hajthat ki. Ha a kihajtást valaki nem veszi igénybe, eladhatja a fűveltetést másnak is, évről-évre fűbérért. Szívesen veszik meg a jogtalanok, vagy egyjogosak. A 10 kihajtási jogot a következők kapták: csordás 2, kanász 2, kovács 2, mester /kántortanító/ 4. Ezek legtöbbször el is adták. Az erdőre kihajtható disznók száma nincs korlátozva.

A marhák mind "csirák, vöröstarkák meg zsömlesztőrüek". /Csak az uraságnak van néhány szilaj ökre és négy bivalya./ A lovak félnehezek, csak négy nehéz és néhány "magyar" ló van a faluban. A sertések kivétel nélkül mangalicák.

A község két bikát és két kant tart. A békesség kedvéért rendszerint csak váltakozva engedik ki őket a falkába. Egy-

szerre két apaállatot a vigyázó pásztor sohasem engedett ki.

A tehéncsordát nálunk "fóknak", vagy "marhák"-nak, a disznófalkát pedig csak "disznóknak" mondják.

Az első kihajtás mindig izgalommal jár.

Napkeltekor nagyokat durrant a csordás az alsó faluvégen. Az asszonyoknak addigra ki kell fejni.

Mi gyerekek is felébredünk, nem tudunk ágyban maradni, pedig még csak fél öt van. Futunk ki a fényesedő, párás, hűvös reggelbe. Kiabálunk az istálló felé.

- Édesapám, durrogat a csordás!

Csalódunk, hogy hallotta már, a vizet is megmerte a vályuba. Még csak a "cselédmarhák" mentek el.

A mama a tejet szüri a konyhában és zöld ágat törni küld bennünket.

- A kaput majd csak akkor nyissátok ki, ha meglátjátok a nagy-fóka első marháit! Addig maradjatok nyugodtan!

Édesapám a kötőláncot mintha odaejtette volna az istállóküszöbre. A mama egy tojást tesz a küszöbön belültre, aztán visszalép.

- Jóska, eresztheted őket! Gyerekek álljatok csak el erre hátra, ne zavarkolódjatok, amig isznak!

Édesanyám a konyhaajtóban áll.

A Szegfű jön ki először. Nagyokat lép a küszöb felett. A Narancs is óvatoskodik, de aztán ugrándozva megy a vályuhoz.

Csendben lessük, hogyan isznak. A nyakukon lehet látni, amint nagy adagokban nyelik a vizet.

Aztán édesanyám kinyitja a kaput.

- Hajtsátok őket!

A Szegfű vissza akar menni az istállóba. Csapkodjuk zöld ágakkal. Még a kapuból is visszafordul, de legyezésünkre megindul a Narancs után.

Az idősebb tehének lomha méltósággal, a fiatalabbak megmegiromodva, visszahőkölve, bögve vonulnak. Elől a csordás iskoláskorú fia kisostorral pattogtat, tartja vissza a sietőket.

A zöld ággal bátran csapkodunk azután is, amikor már a port verő vonulásba vegyült a Szegfű, meg a Narancs is. Nem félünk, mert ma még nem engedték ki a bikát. Egypár kísérő gyerek is jön a keresztig. Itt várjuk meg a csapat végét.

Nagyokat vakkantva, csaholva ugrándozik a fekete kutya.

- Bogár gyere ide! - csalogatjuk a térdeinket verve.

Ugyan mi más lenne a neve?, de az ránk sem hederit. A gazdája azonban kicsit hátramarad és olyan kettőt kanyarít meg ránt az irigyelt ostorával, hogy a fülünk csendül belé.

A Viktor Jósakához fordulok.

- Te, nálatok is tojáson keresztül gyüttek ki az istállóból a tehenek?

- Ühün.

Otthon a mama szépen megmagyarázza, hogy azért tesznek a küszöbre az első kihajtáskor láncot, hogy az azon átlépő kihajtott marhák olyan kemények, kitartóak legyenek, mint a vas. A tojást meg azért, hogy úgy gömbölyödjének ki a legelőn, mint a tojás.

Hogy a zöld ág is jelent valamit, csak évek múlva tudtuk meg. Azzal szoktuk hajtani őket, fel sem tűnt, hogy ebben is van valami. Azért kellett, hogy a marhák frissek, jó kedvűek, jó legelők legyenek egész nyáron.

A por még alig ül el, vezetgetik a lovakat egymás után. Van aki lóháton, szórén ülve poroszkál. 10-15 ló szokott kijárni. Szépen megvannak, külön bojtár nélkül is a tehenek mellett. Csak édesanyám nincs kibékülve a lovakkal.

- Eccer az egyik tehenünket egy ló úgy hába rugta a legelőn, hogy elvetette a borgyuját, nem is lett jó soha. Hiába kereskedtünk, a mi kárunk lett, megállapították, hogy a ló nem volt megvasalva, nem történt szabálytalanság. Azóta még a mi lovankat se szerettem úgy, mint máskor. Még amikor eladtuk se sajnáltam annyira, mint azt a szegény Rózsát.

A kanász csak később hajt. Henő bácsinak hívják és arról nevezetes, hogy ő túlköl, alig durrogat, és egyhajtásra megiszik egy pint bort.

Külön élmény és gond a malacszoktatás.

Mielőtt kihajtanánk, megjelöljük őket fekete kocsikenőccsel, zöld, kék vagy piros festékekkel - kinek milyen van - a hátukon. Mikor a falka már elment, akkor engedjük ki az anyadisznót a malacaival. Persze előre szóltunk a kanásznak, hogy szoktatunk. A malacok nem hagyják el az anyjukat, az meg igyekszik a falka után, mi csak kísérjük őket. A disznócsapáson, az erdő szélén várja be mindig a kanász a szoktatókat. A későbben

utána hajtóknak már a Bécsi-tisztásig kell elmenniük.

Estefelé hazahajtás előtt el kell menni a malacok elé. A kanász ért legjobban a kiválogatáshoz, nekünk csak kukoricával kell előrecsalogatnunk az anyjukat. Így megy ez egy hétig, mire közvetlen a falkába lehet őket hajtani, de még ezután is előfordul, hogy valamelyik malac nem talál haza és keresni kell végig a faluban.

Szoktatáskor reggel és este egyebet sem hallani, mint "coca ne, ne, ne...cz...cz...cz..." A fehérnépek és a gyerekek dolga ez.

A borjuk, üszők szoktatása viszont a férfiaké.

Növendékmarhát csak ősszel, sarjukaszálás után lehet szoktatni, amikor már a réteken is legeltetnek. Egy-egy szoktatásért egy kenyér jár a csordásnak.

A borjut először kötéllel kell kivezetni a csordába. Este már a tehenekkel jön haza, csak az utcán szokták kiválasztani. Pár nap alatt hazatalál. No azért megesik, hogy tömörülnek a tehenek és elsodorják a gyakorlatlan állatot és a faluvégéről kell visszahajtani. Olyan is volt, hogy megvadították és a kertek alatt is kergettek egy-egy szegény párát.

Édesapám meséli egyszer hogyan jártak a borjakkal.

-Kettőt vezettem ki eccerre. Este kinn állok, elmegy a fóka, az én borgyuim nincsenek. Mondom a csordásnak, hogy nem gyűttek meg. Aszongya nem tudja hogyan lehet, a vasut mellett még látta őket. Vót benne annyi becsület, hogy elgyűtt velem keresnyi. Jártunk mindenfelé, még Battyánnak is, amerre csak legeltetett. Nem találtuk őket sehun. Már jól sötétennyi kezdett, amikor a legelőre is kimentünk. Mast má mindegy, megnézzük a kut környékét. Hát ott feküdtek szépen a vállu mellett és kérőztek.

Mindig azt csodáltam, hogyan ismer meg a csordás, pláne még a kanász ennyi állatot. Mind tudja melyik kié. Különösen a disznókat láttam egyformáknak, én még a magunkét sem igen ismertem fel. A pásztorok nem tévedtek. Megmondták, hogy "máma befolatott a Szegfü", vagy begörgött a göbe".

Ezért egy-egy üveg bort szoktunk nekik adni. Az eseményt beirtuk a kalendáriumba.

A legelő általában ilyen gyöngye volt. Tavasszal még csak hagyján, de a száraz nyárutóban, ősz elején nem igen volt mit legelnie a jószágnak. Sok volt az igrice túske. Minden év dob-

szóval hirdetett közös munkája volt a túskevágás, de kiírtni nem lehetett. Minden jog után egy főnek egy napot kellett a csősz irányította túskevágó csapatban részt venni kapával. Ide gyerekek is mehettek. Így volt emberemlékezet óta.

A századfordulón még főleg szilaj marhák voltak és 3 pásztort tartottak 3 falkával, alig nagyobb legelőterületen. Volt külön tehenes, külön tinós csordás és egy csikós. Aztán a tinók száma apadt a tehenek, a szilajok száma a csirák javára, a csikós is feleslegessé vált. Csak egy csordás maradt.

A tinókat ekkor a berekbe verték ki és az uraságnak fizettek a gazdák fübért az őrzésért, rideg tartásért. Az urasági marhákkal voltak együtt az első világháborus évekig.

A bikákról igen rossz, a pásztorokról igen jó emlékeim vannak. Az ellenszenvet és a csodálatot, amelybe egy kis irigység is vegyült, talán minden szentgyörgyi gyerek örökölte. Haragudtunk a bikákra és féltünk tőlük. Szüleink is táplálták a félelmünket. Rémtörténeteket meséltek, hogy ekkor meg ekkor, itt meg itt tiporta ki a belét a megbotló csordásnak a bika. Nem is erőlködtek soha bikaneveléssel. Többször is láttunk elszabadult, felbőszült bikát kergetni. Öklelt, fujt, mindenki menekült előle. Csak a csordás üzte, hajtotta a két kutyájával. Annak is nekifordult, de az a botjával bátran odavagdalt neki és megfordulásra kényszerítette. De azért emlékszem csordás-halálra is. A Varga bácsit egyik reggel holtan találták az istállóban, a járason feküdt. Az egyik bika a jászolnál úgy megdögönyözte, hogy még kiabálni sem tudott, utolsó erejéből csak négy lépésre jutott. Megsirattuk.

A pásztorok rendszeresen heréltek és állatokat gyógyítottak a maguk módján. E tevékenységüktől, amelyért csak egy üveg bor járt, az állatorvos és a hatóság nálunk a huszas évek második felében tiltotta el őket. Állatgyógyászati eszközük az érvágó és a bicska volt.

A "községi marhák" mellett nem szabad megfeledkeznünk a két világháboru között az ugynevezett "cseléd-marhákról" sem. A cselédmarha-csorda 60-70 állatból állt és az uraság legelőjére járt ki a Torzsa-rétre és a náddepó környékére. Külön csordása volt, - talán mindig is a Bors Jóska bácsi-, külön legeltetett. A "folató" teheneket az urasági csorda bikájához kísérte. A fedeztetésért mindig bort kért.

Az urasági legelő esős időszakban jobb volt a községi legelőnél, szárazságban meg a nádas-szél is hasznos volt. Általában nagyobb tőggyel jöttek haza onnan a tehenek.

A cseléd marhák csengő-szóval korábban vonultak ki a mély kolompu községiéknél és előbb is értek haza. A jogos parasztok lenézték azt a falkát, de megvetésük belső irigységből is fakadt.

Ebbe a falkába hajtottak ki az uraság faluban lakó cselédei, /ilyen nem sok volt/ és azok, akik az uraságtól füveltetésért kihajtást kaptak. Persze nem ingyen. Az uraság megválogatta kinek adott részes kaszálást és kihajtást. A politikailag megbélyegzettek és megbizhatatlanok, akik nem oda szavaztak ahová ő, - általában a konok szegények - hiába könyörögtek, hiába mondták, hogy ugyanugy megadóznak érte mint más, ezekből ki voltak rekesztve. 8-10 ilyen családra emlékszem. Ezek kihajtást csak jogosoktól vehettek, ha eladta valaki. Szinte létalapjuktól voltak így megfosztva. Éltek ahogy tudtak, mint például a Nagy Péter bácsi.

A Szanyi Feri így emlékszik rá:

- A Péter bácsi nem volt nagy darab ember, de a haragja, indulata alkalomadtán nagyra nőtt. A politikához ő is csak annyit értett, hogy mindenhová szavazhat, csak oda nem, ahová az uraság. Nem is mehetett az uraság-mezejére dolgozni, részes kaszálást sem kapott a berekben, sem füveltetést a pénzért. Mit tehetett volna egyebet, - élni kell - éjjel járta az erdőt, mezőt, berket. Ráspickodott, hurkokat rakott ki és halászott. A Kis utcában borzából font kertje volt és nem győzte az alját foltozgatni, a kutyák mindig kitördeltek. Az öreg aztán hurkot vetett az egyik likhoz. A hurokban reggelre egy nagy fehér kutya volt. A Tüttő Gyura bácsi azt mondja neki, - te Péter, ez az uraság kutyája! Nem kellett több. Ne félj Gyura, üzenek mast az uraságnak! - aszongya. Fogott egy csórungot és ment a szükülő kutya felé. Ráhuzott egy nagyot. - Lesz kaszáló? - Ráhuzott mégegyet. - Lesz kihajtás? - Ezt addig ismételtette, amíg a nagy kutya össze nem csinálta magát kinjában előtte. Akkor aztán elengedte. A következő évben borjut vett, fűjeltetést édesapám a saját nevére szerzett neki és együtt mentek a berekbe kaszálni. Bár az uraság elől elbujt, a csósz egy üveg borért elnézte, hogy "édesapám segítsége" volt. A Bors Jóska bácsi is hallgatott ugyanennyiért,

A csordás és a kanász.

Balatonszentgyörgyön ma két volt pásztorcsalád él.

A Biró Vendel bácsi 75 éves, nyugdíjas, a csordásfamilia - foglalkozására nézve - utolsó tagja. Népszerű ember. Sovány középtermetű, kutató pillantású barna szemében alázat és magabiztosság bujkál. Egyedül él a feleségével kis vakolatlan, új házában. Nem látszik meg rajta az elmúlt idő; nem törte meg, inkább megedzette.

Szivesen fogad, szivesen beszél, de csak annyit mond, amennyi szükséges.

- Még iskolás se voltam, Kiskomáromban édesapám mellett bojtárkodtam. Édesapám tizenhat évig őrzött ott egyfojtában községi ökörfalkát. Szép szilaj csorda volt. 1908-ban került először a fókába egy zsömlesztőrü, csira marha. Aztán gyorsan elszaporodtak a csirák. Tavasszal kihajtottunk, úgy Szentgyörgy nap tájban. Két hétig minden este hazajártunk, hogy a marhák megismerjék az utat, házat. Aztán kinn maradtunk őszig, amíg a hideg, esős idő be nem köszöntött. Ja, meg az a két hét nekünk is kellett, hogy megismerjük melyik állat kié. A gazdák meg szokták nézni időnként a jószágukat, meg bevitték munkára, sokszor meg sem ismerték őket. Mindig igen meg voltak elégedve. 1910 után kerültünk Zalaapátiba. Ott már vegyes tehéncsordát őriztünk 1924-ig. 1938-ban gyöttem ide és itt ragadtam a gyerekeimmel. Akkor itt csak egyetlen szilaj tehén volt. Fájt a szívem a szép szilajokért. Valahogyan azok okosabbak voltak, kedvesebbek is, formásabbak is. A buta csira bika - így szoktuk mondani - sokkal előbb meggorombult, mint a szilaj.

- Vendi bátyám, kint a hideg tartású állatok mellett milyen szállásuk volt?

- Csak egy egyszerű gunyhó. Szénát vittünk bele, azon fektültünk. Előtte volt egy téglából kirakott négyszögletű tűzhely. Volt egy vaslábunk, meg egy cserépfazokunk. Nem szoktunk főzni, csak elvéve, ritkán, ha valami nyul akadt, vagy a halászok halat hoztak. Édesanyám hordott ebédet. Abbu aztán megvolt a vacsora is, meg a reggeli is.

- A nyul hogyan került?

- Hát, volt úgy, hogy közibe futott a marháknak, akkor már a mienk volt. Megzavarodott, aztán bottal agyondobtuk.

Édesapámnak hosszú csövű pisztolya is volt, de azzal nem lőtünk sohasem. Mink nem halásztunk, de mellettünk a gulások mindig emelöztek. Nekünk a halászok voltak inkább a jóembereink. A cserépfazékban főztük meg a halat, hust, csak úgy hosszú vagy rövid lével. Bádogtányérunk is volt a gunyhó eresze alá dugva, de inkább csak a tálból vagy fazékból ettünk.

- Mit csináltak ha esett az eső?

- Ha széllel együtt, akkor igen kellett vigyázni. Az első dolgunk volt, hogy leállítsuk a jószágot. Addig nem lehetett elhuzódni. Itt Szentgyörgyön meg nem is volt hová. Áztunk, fáztunk az állatokkal együtt. Ha úgy látszott, hogy egész nap esik, - az ember azt már meg is látja, meg is érzi, még a marha is -, akkor hazahajtottunk. Én azért összeütöttem egy kis fedelet három-négy kéve nádból, de ez inkább csak árnyékot adott. Nem volt benne semmi. Esetleg valamit betettünk oda, hogy ne ázzon el.

- Vendi bácsi, mivel foglalkozott szabad idejében, vagy ha unatkozott a marhák mellett?

Meglepődve néz rám. Aztán elmosolyodik, mintha kissé zavarban volna.

- Nézze, az állatok mellett nem lehet unatkozni!

Most én lepődök meg. Mennyire nem értek ehhez a mesterséghez!

- Ne haragudjon, farigcsálásra, vagy valami efélére gondoltam.

- Értem én, de ez az igazság! Én is faragtam valamikor. Négy bizsókésem is van, de az állatok mellett faragásra nem igen van idő. Gyerekkoromban a sógoromat láttam faragni. Attól tanultam, lestem el valamit. Édesapám nem foglalkozott ilyesmivel. Először csak szipkákat, bugylibicska nyeleket faragtam. Aztán képrámákat, dóznikat. A bizsókéseket is magam gyártottam borotfából, öregelőt, finomat, tőhegyeset kemény nyéllal. Itt vannak mind, ruhába csavarva. Szerettem faragni, de Szentgyörgyön már nem igen értem rá, jobban kellett szeretnem az állatokat, amikor már a magam gazdája lettem. Édesapám mellett még csak ment valahogy. Most meg már nehéz. 1931-ben Keresztúron még faragtam. Hét évig voltam ott csordás, de 32-ben béres lettem, abbahagytam.

- Vendi bácsi, ha nem halászott, nem vadászott, csak az állatokat szerette; gyógyította is őket?

- Így van. Ha szükség volt rá, eret vágtam, stokáztam. Eljártam a beteg állathoz esténként megnézni, de soha senkitől nem fogadtam el azért semmit. Kinevettek amikor megkérdezték, hogy mivel tartoznak és én azt mondtam, hogy semmivel, mert én az állatot kúrálom, nem a gazdáját. Nem vagyok borivó ember, de az üveg bort nem lehetett visszautasítani, ez volt a szokás. Azt pláne itt, senki sem számította fizetésnek. Később állatorvos is tanított bennünket, hogyan nyujtsunk elsősegélyt az állatoknak.

- Milyen az az érvágó, meg a stókázó?

- Stokázót nem tudok mutatni, de az érvágó még megvan. A stokázó olyan mint egy tőrkes, csak likas. Nyelével együtt körülbelül egy araszos nagyságu. Ezt felfuvódásnál használtuk. A felfujódott állat gyomrába, bendőjébe szurtuk és addig maradt benne, amíg a szellő ki nem gyűtt belőle a likon keresztül. Eret meg akkor szoktunk vágni, amikor "rögzik" a marha. A szőre felborzad és látszik, hogy tele van. Ennek megelőzésére is szoktunk a vérmes állatokon érvágást végezni. Az érvágó-zsinorral elszoritottuk a marha nyakát és a kidagadó érbe ütöttük a megfelelő nagyságu érvágót. Na ezt mindjárt meg is mutatom!

- Rajtam?

- Dehogyan, Isten mentsen, csak az érvágót, mert azt mondta, hogy nem látott még olyant!

Előszed a konyhaszekrény tetejéről egy összekötött kis zacskót. Letekeri róla a vaskarikával ellátott, erős fonásu, vékony /kb. 2 mm átmérőjű/ érvágó-zsinórt. Kibontja a zacskót, kiveszi a papirba csomagolt, bicska nagyságu valamit. Kíváncsian lesem. A papirból újabb papircsomag és újra papircsomag kerül elő. Harmadik csomagolásban van a sárgaréz nyelvű, hármaspilingájú érvágó. Mindegyik külön kihajtható pilinga végén egy-egy nyilhegyre emlékeztető éles, hegyes, széles tűske. Kisebb, nagyobb, még nagyobb. Fél centitől kb. egy centi nagyságig. A fényes sárga nyelv az ugyancsak fényes, óvott acél-pilingák és tűskék befogadására van kiképezve. A rongyokba bugyolált bizsókéseket is megnézem.

- Stokázó hiányában a bizsókés meg nádszál is megtette végső szükségben felfuvódás esetén. Herélni is szoktam, azt minden pásztorembertől elvárták.

Megköszönöm Vendi bácsi szivességét és megyek tovább.

A Tamás János bácsi 58 éves, kanász családból származó állatgondozó a termelőszövetkezetben. Etető a tehénistállóban. Ő maga is volt kanász, 1950-ben Balatonberényben 600 disznót őrzött. Ezeknek fele mangalica, fele kese /fehér fajta/ volt. Juhászkodott is. Szép új családi háza van a Béke utcában, új butorokkal berendezve. Fehér, magas homloka alatt kék szemei mosolyognak, beesett arcán a száj nevetése vet ráncot. Ma már inkább alacsonynak számító növésű, mozgékony, beszédes ember.

- Nagykapornaki származás vagyok. Édesapám, öregapám is kanász volt. Édesapám még olvasni sem tudott. Mindig a botjára véste fel, hogy kinek hány kijárója volt és az ismertető jeleket is. Én is csak három osztályt végeztem, apám befogott. A disznók, birkák megkülönböztetését, megismerését, hogy melyik kié, hamar megtanultam. Mindegyiknek van valami ismertető jele, mint az embereknek: szeme, szokása, feje, lába, tartása, meg minden.

- A birkákat is megmondtam melyik melyik, kié, csak nyírás után egy-két napig kellett erőlködni. Aztán meg az állat viselkedéséből meg az időt is meg tudtam jósolni.

- Hogyan?

- Ha az állat igen eszik, letapad, akkor eső lesz. Ha hancuroznak, hideget érznek. Erre rá lehet figyelni!

- Hol melegedtek, ha hideg volt, hiszen maguk télen is kihajtottak?

- Hát, csak otthon, amikor ^{hazaértünk} megérkeztünk. A disznók mellett nem lehetett az erdőben tüzet rakni. Ha esett, akkor meg még jobban kellett vigyázni, hogy a foka együtt maradjon, el ne csatangoljanak. Van egy szűrőm, az alá szoktunk huzódni ketten is. Az úgy megdagadt, kikeményedett, hogy többet ért egy hitfán sátonnál. Ha az állat korán delel, az nem jó, mert akkor hűvös van, gyorsan eszik. Azt szerettem, amikor csak dél, dél után deleltek le arra a két-két és fél óra pihenésre, mert akkor jó idő volt. Melegben az állat is lassabban eszik.

- János bácsi, mi volt az erdei szórakozása?

- Hát nekem csak az volt, hogy ha találtam egy szép gyertyán vagy bükk fát, a bicskámmal belevéstem szépen cifrázva a nevemet és az évszámot, még koronát is csináltam oda. Aki később majd arra jár, hadd lássa, hogy ekkor meg ekkor itt járt a Tamás János. Édesapám meg mindjárt madártojást szedetett velünk. Varju meg szarka tojást. Azt mondta, hogy az a jó, abban nagyobb erő meg egészség van, mint a tiktojásban. Mondjuk most már úgy, hogy több a vitamin. Meg aztán szoktunk négyszögben lófarokból hurkot kivetni. Ezt olyan háromszor négy méteres helyen kötöttük ki. Két oldalru befelé szűkült. Eleséggel oda csalogattuk a fácánokat, foglyokat. Megfogtuk, aztán este vittük haza a tarisznyába. Nekünk puszkánk nem volt, de Zalában a rokonoknak igen. Azok is kanászok voltak, és amikor látogatásban voltunk náluk, eldicsekedtek vele, hogy nemcsak nyulat, őzet is lűttek. Olyan kétfelé vehető puska volt, mint amilyent a rápsicok használtak: egyik fele balról, a másik jobbról a kabát alatt, a fene se látta meg.

- János bácsi, ha a fákat nem sajnálta megherélni, az állatokat is megoperálta?

- Hát hogyne! Apám sohasem mutatta meg nekem, el sem mondta a tudományát. A herélést is egy csikóherélőtől tanultam. Suttyó legény voltam, aztán panaszkodtam neki, hogy édesapámmal hogyan vagyok, és kértem, mutassa meg hogyan kell herélni. Az aztán maga mellé vett és egy papnál öt malacból kivágott egyet, azt meggyelülte, a többit rám bizta. Egynek se lett semmi baja. Akkor gyűtt meg a bátorságom. Nekem más szerszámom, mint a herélőkés, meg varrásra a görbe tü, sohasem volt. A tü is köllött, mert többször előfordult, hogy egy-egy állat megsérült, a sebet, bőrét össze köllött varrni.

- Más gyógyítással nem foglalkozott?

- De. A korságos disznónak fülét, farkát be szoktuk vágni. Ugy mondtuk, hogy megvéreztük. Ez a legtöbbször használt. Az egészséges disznó farka kunkorodott, a betegé meg csak lelógott. Aztán amerre csak voltunk, ketten a csordással a marhák szeméről eltávolítottuk a hályogot. Ugy mondtuk, hogy "megkarózzuk" a tehenet. Ezt úgy csináltuk, hogy erős, kemény fűszálakat szedtünk össze, ezeket egyformán gyufa nagyságúra vágtuk. Aztán öt-hat szálból álló köteget megfogtam, a csor-

dás széjjel feszítette a tehén száját, én egyik kezemmel megmarkoltam a tehén nyelvét, félrehúztam, a másik kezemmel megbelehelyeztem az erős szálakat az alsó meg a felső szájszélbe. Ugy állítottam be a redőkbe, hogy az beleragadt, onnadj kiesenem tudott. Jobbról is, balról is. Aztán amikor a tehén evett, vagy mozgatta a száját, az annyira bökte, ingerülte, hogy állandóan és igen erősen könnyezett. Onnan valami főszovalgál a szembe. A megkarózott állat lekönnyezte a hályogot a szeméről.

- János bácsi, mi volt a legnagyobb kanászélménye?

- Ez inkább a kanász élettel kapcsolatos, azzal, hogy egyszer- máskor hogyan éltünk. Sohase felejttem el. Már nagyobb gyerek voltam, mint kanászok kint laktunk a csáfordi hegyben. Talán harmincban lehetett, vagy előbb valamivel, nem tudom. Igen szűkösen éltünk. Édesanyám a cigánytól kért kenyeret és azt osztotta szét köztünk. Máskor adni szokott neki. Emlékszem akkor sirva fakadtam.

Elmondja még, hogy 1956 után a Bakonyban juhokat őrzött. Éppen pörköltet készítettek a bográcsban, mert ott kint mindig saját kosztón voltak, amikor egy ember felkereste őket. Az is úgy érdeklődött, mint én. Le is fényképezte őket. Azt is megígérte, hogy a fényképeket megküldi nekik. Nem küldte. Csalódott abban az emberben, mert szerette volna a juhásztársaival megörökített képet emlékként eltenni. Én nem ígérek semmit. Pálinkával kínál. Nem neheztel, hogy visszautasítom.

Villanyt gyujt az udvarra, a kapuig kísér.

Csillagok hunyorognak az égen.

Simon József

15

16

J E G Y Z E T E K .

- Aknaszög - Hordó fenekén fejtés céljára furt lyuk dugója.
- Asztag - Gabonás kazal. Balatonszentgyörgyön az asztag szót ismerik, de nem használják. Csak igen nagy gabonakazalt értenek rajta. A gabonát csak "csomó"-ba, "baglá"-ba /boglyába/ vagy "kazal"-ba rakják.
- Asztal - A cséplőszekrény minkét oldalra lenyíló felső lapja. Tartó rudakkal támasztják fel, oldaldeszkái védelmenek a lecsuszás ellen. Ezen áll a kévevágó és erre dobálják fel a kévéket.
- Baktüske - aszat.
- Balaska - balta. Nálunk a baltát csak balaskának nevezik.
- Banda - aratóbanda. Nagybirtokon aratómunkára összeállt 10-25 kaszaerőből álló együttes. Általában tized részért arattak. A nagybérlő uraság 1930-ban, amikor helyben 286 munkanélkülit tartottak nyilván, csak egy bandát fogadott fel a faluból 10 kaszással. Más vidékről hozatott aratókat.
- Bankó - A kaszanyélen fogásra való rész. Nagybankó a nyél közepén, kisbankó a nyél végén.
- Bindzsókos - beteges, nincs rendben,
- Bucsér - 20-30 literes ürtartalmu, alul öblös, szűk száju, szalmából hasított vesszővel font edény.
- Csép - Kézi szerszám, cséplésre. A csép nyele 160-180 cm, hadarója 120-150 cm hosszú, sima, keményfa bot. Mindkettő felső vége gömbölyű fejben, alatta bemélyedő nyakban végződik. A nyakakat szijakkal és bőrrel, könnyen forgóan kötik össze.
- cséphadaró
- Csiga - A hosszúoldalak hátulsó végére, a felső oldaldorongok alá szerelt tölgyfa henger. Egyik végén lyuk van a kötél behuzására, a másikon vastag, erős faszeg a megakasztásra. Középen jobbról-balról egymásra derékszögben álló 2-2 áttöret a csigalapickák befogadására szolgál.
- Csigalapicka - Keményfából készült, alsó végén a csiga áttöretébe illeszkedő kb. 60-70 cm hosszú megmunkált fadarab. Csak párban használható. Felváltva huznak velük. Az egyikkel addig huznak, amíg a másikat a vájattól kivesszik. Szoros lekötést, csigázást érnek el a

- segítségükkel és ezek akadályozzák meg a visszakeresztést.
- Csin - Hordó pereme.
- /hordó csinja/
Csira, csirás - Vöröstarka szarvasmarha. Ezek őrzőjét, gondozóját csirásnak hívták.
- Csordás-hajtat - Nyáron 4-5 óra között hajtotta ki a csordás a marhákat. Este 8-9 között hajtott be. A csordáshajtatot általános időmegjelölésként használták. A kanász egy órával később hajtott és este egy órával előbb tért haza. Kivétel az a kb. egyhetes időszak, amikor aratás után a tarlóra megy a disznó "fóka" /falka/. Ilyenkor még csordáshajtat előtt, mielőtt világosodik, a kanász csinál általános ébresztőt a faluban.
- Csórung - Karónyi vastag bot.
- Csöndétenek - Kisharanggal röviden, jelzésként harangoznak.
- Csőrgőkorsó - Vízfordó, füles, "csöcsös" cserépkorsó, benne kavics csörgött.
- Dob - A gabonaszemek kiverését biztosító, legfontosabb cséplő alkatrész. Gyorsan forgó, vasból készült, rovátkolt hengeres rész. - Az itteni cséplőszekrények dobja 750, 900, majd 1000 mm-es volt./Dobszélesség./
- Dómán - A kabátot általában a parasztság - az 1930-as évekig - csak "dómán"-nak hívta. /Dolmány./ Aki kabátot mondott, urizált.
- Elfásul - kihül.
- Elposzkul - elhitványodik, lesoványodik.
- Elő - A hosszú - gabonával, takarmánnyal bevetett - földeket nem kaszálták végig egyfolytában, hanem, hogy ne legyen unalmas, keresztben kisebb részekre, "elők"-re osztották.
- Fakutya - /csizmahuzó/ Olyan ember, akinek hiába beszélnek, nem fog rajta a szó.
- Favélla - Általánosan használt, a vasvillánál könnyebb, háromágú, fából készült villa. - Háromágú vasvillát is használtak kévehányásra, hosszú nyelűt a magasba feldobáláshoz, feladogatáshoz.

- Fölöstököm - Fröhstück - früstök - fölöstököm. Reggeli. - Elterjedt, de csak az öregek által használt elnevezés.
- Grábla - Gereblye. - A tarlógrábla nagy, nehéz, a széthullott gabonaaszálak összegyűjtésére, huzva használatos. A gráblafejnek 15-20 foga volt.
- Góla - /gólya/ Gémes szerkezet kazalrakáshoz, a szalmacsomók, petrencék felemelésére. A góla lábát földbe ásták. A felült vasalt lábhoz a gém erős, vasból készült és nagy szeggel belemélyedő villaszerkezettel kapcsolódott. Így a fel-le mozgás a villaágai között, jobbra-balra pedig a láb tetején elforgathatóan volt biztosítva. A gém orrára felerősített, lelógó 3 vaskampót akasztották be a csomó /petrence/ alá. Lehúzásra az egyik kampóra kötött, vékonyabb sima kötél szolgált. A gém hátuljára, tusakjára vastag, félméterenként megcsomózott kötelet kötöttek, ezzel húzták fel a terhet. Kihasználásához 3 ember kellett.
- Gyereék, gyermek - Gyereék szó alatt itt mindig fiugyermeket értettek, A választékosabb gyermek jelentett fiut is, lányt is.
- Halálkereszt - A temetési menet élén vitt könnyű, feketére festett kb. 2 méteres nyelű fakereszt.
- Halálruha - A halálkeresztre kötött, himes szakasztóruha.
- Hajde-hüde - Ökröket és teheneket irányító vezényszavak. Ha balra kellett irányítani őket, akkor a hajszás, jobbról menő marhát biztatták hajde szóval és a nevével. - Ha jobbra kellett menniük, a csást /balról menőt/ hüde szóval és a nevével sürgették az irányváltoztatásra. Mindig a biztatott jószág nyomta befelé a ruddal a kívánt irányba a másikat. Lovak esetében a balra térést "hajsz", jobbra pedig a "tüléd" vezényszó biztosította.
- Hasló - Kocsinál a hosszuoldalak közepén, az alsó oldaldurungok összefogására pánttal felerősített keresztfa.
- Hinya - hívni. Hívni helyett hinya, inni helyett innya elterjedten használatos. Ezenkívül sinya-rénia /sírní-ríni/ is előfordul.
- Honcsék - Levágott kukoricaszár földön maradt szárcsonkja és gyökérzete.

- Hosszilánc - A rakott szekéren elől a nyomórúd oldalvégekhez való lekötésre szolgál.
- Járás - Istálló közepén levő járda.
- Járgány - Fogaskerekekkel, hosszabb tengellyel forgatásra felhasznált erőátviteli rendszer. A középpontból ki-nyuló erős rud elé lovakat fognak és közben jár-
tatva hajtadják a cséplő dobót. /Egyszerűbb cséplő./
A huszas években már csak szecs kavágó meghajtására használták.
- Kalapáló szék - Háromlábu kisszék, amelynek első vastag lába az ülő-
ke felett kis üllőben végződik.
Sokszor a helyszínen /mezőn, berekben/ is kell kala-
pálni. Egyesek a kalapálószekeket is magukkal viszik.
Mások csak az üllőt teszik zsebre és alkamas fába,
gyökérbe verve, földön ülve kalapálnak.
- Kamin - Mászókémények vasajtóval bezárt, alsó, tágas része.
- Kas - üléskas. Füzvesszőből font, kocsi oldalai közé illő,
háttámlával ellátott ülő alkalmasosság. Az ülőkéje
felemelhető, alatta a kasban széna és szakasztóruhá-
ba kötött ennivaló és a pintesüveg szokott lenni,
valamint az értékesebb holmi.
- Kaszaerő - 1 kaszásból /férfi/, 1 marokszedőből /nő/ és 1 kötő-
ből /általában férfi/ álló egység. - Kisegítő a kö-
télcsináló /gyerek/, a kepező /idősebb férfi/ és a
vizhordó /általában fiatal, gyerek/. Külön vizhor-
dókat csak aratóbandákhoz állítanak be.
- Kaszagráblya - Kis görbenyelű, 3-4 hosszufogu gereblye. A gráblafej
alsó részét a kaszakarika fölé, a kaszanyél végére
szerelik. Nyelét a kaszanyélhez és a nagybankóhoz
kötözik. Felső végét még a nyelére félkörben vissza-
hajtott füzvesszővel is meg szokták hosszabbítani,
hogy a jobb terelést biztosítsák.
- Kaszás leves - Füstölt hússal készült tejfölös, kapros savanyó-
káposzta leves.
- Kaszni - Cséplőgépszekrény.
- Kepe - A gabonakeresztek folyamatos sorban való egymáshoz
rakása. Egy-egy kepebe leggyakrabban 4-5 keresztet
raktak. Hosszu kepesorok csak a néhány szélesebb
földön, a jegyző, mester, község /volt urbéresek/
földjén és az uraság mezején voltak.

- Kepésaratók - Az uraság mezején dolgozó részes aratók*
- Kerékpuska - A kerékagy bélelésére, a kocsitengely befogadására való vas hüvely.
- Kereszt - 18 kévéből kereszt alakban összerakott gabonarakás. Hosszirányban egy felhajtott fejű kévére elől-hátul 4-4 rudkéve, oldalt jobbra-balra 4-4 vállkéve és középre felül a papkéve kerül.
- Keresztdurung - A vendégoldalakat a hosszuoldalakon keresztben tartó 2 rud. Egyik elől, másik hátul.
- Kissomos - Dülőnév. A legeltetési társulat /volt urbéresek/ jogos gazdáinak kiosztott kenderföldek a somosi dülőben. Kender már csak egy-két kis 1 jogos darab felében volt.
- Kobak - Kiszáradt, oldalt felmetszett kobaktökből készült merőke.
- Kocsi,szekér - A kocsi ló huzta, a szekeret ökrök, tehenek. A kocsi rudja könnyebb, csak kormányzásra, tartásra való; a szekéré nehezebb és ezzel huzzák is. A kocsinak "förhénc"-e van, a szekérnek nincs. De bármikor könnyűszerrel átalakítható a kocsi szekérré, vagy fordítva, mert egyéb különbség nincs.
- Kosárruha - A kerek fejkosár letakarására szolgáló diszes, piroshimű vászonruha.
- Kötél /szómakötél/ - Szalmakötél. Fél marék zsuppból vagy gabonaszárból kettéosztva, a fejek összefordításával összetekerve készült, kévekötésre. - Az előre elkészített köteleket keresztenként /18 darabonként/ számolták és általában 5 keresztcsomókba kötötték. Szalmakötelet előre csak rövid száru búzának, árpának és zabnak csináltak zsuppból.
- Kötőbot - Kévekötésnél használatos 30-35 cm hosszú, egyik végén hegyesedő, gráblanyél vastagságú /kb. 3 cm átmérőjű/ sima bot.
- Kötőlánc - Az oldalak, felső oldaldorongok összekötésére szolgáló rövidebb lánc.
- Kőtt - kelt. Köttes: kelt tészta.
- Kugli - kuglóf
- Kuszma - Tarlón gyűjtött /összegráblált/ gabonaszálak, kalászosok. Összekuszált, szemet tartalmazó szalma.
- Lapos pogácsa - Nagy, kerek, ujjnyi vékonyra kisodort, kevés zsirral készült paprikás pogácsa.

- Lehinœél - Fáradságtól, meghatódottságtól, sirástól nehezen, szaporán lélezkik.
- Lejtess - fujtass. Lejtet - fujtat.
- Likas pince - Olyan pince, ahol van valaki, nincsen zárva. Ahol "potyán" lehet inni, megkinálják az embert. /Pl. Hitfán ember, mindig a likas pincéket lesi./
- Marok - Az álló gabonára vágott, rendről sarlóval ölbe felszedett gabona nyaláb. Általában két markot raktak egy kévébe.
- Megfogják a nyulat - Szólásmondás. Olyankor mondták, amikor az utolsó kaszavágások voltak csak vissza. Annyit jelent, hogy levegéznek. - A gabonátábla végébe beszorult nyul az aratók közelítésére szokott kiugrani. "Mindjárt kigratjuk a nyulat" szólás is használatos.
- Megye megyezés - Határ, megye. A megyecövekek irányában - különösen egynemű szomszédos termények, kaszálók esetében - sok vitára adott okot a tiprásos elválasztás, a megyezés.
- Miseut - Misére járók utja volt. - Balatonszentgyörgynek két miseutja volt. Az egyik a berényi, a másik a vörsi.
- Nyomórud - Rendszerint fenyőfából készült, a megrakott szekér csigával, kötéllel való leszorítására szolgáló hosszú sima és erős rud. Elöl a vastagabb végére akasztották a hosszú "rudazóláncot" és a hátulján keresztben átdobott kötéllel csigázták le.
- Nyujtó - A kocsi, szekér első és hátsó részének összetartására szolgáló rud. Van rövid és hosszú nyujtó, a rövid illetőleg hosszú kocsihoz.
- Ocsu - Itt "ucsu"-nak mondják. Selejtes, hibás, törött, apad szemetes gabonaszemek.
- Olvasó - Rózsafüzér.
- Orosz kepe - Esős időben többen, szorosan egymás mellé tövire állítottak 8 kévét és az összefogott fejüket a kilencedikkel fedték le. A felül levő kéve töve állt felfelé, a fejét szétszélesztették, vele fogatták össze a felállítottakat. - Ez volt az orosz kepe. A 9 kévét a félkereszt és a további keresztben való számolás megkönnyítésére vették.
- Pap - papkéve. Egyesek szerint pup-kéve. Általában "pap"-nak hívták. A gabonakereszt legfelső, lezáró kévéje. Nagyobb kévét választottak erre a célra. A pap-kéve a papi tizedre, majd a meglevő párbérre emlékeztető

- régi elnevezés.
- Paraszt - Répa, kukorica sorok közötti "ut".
- Párfödél - Erős szövésű abrosz a párlósajtár letakarására. Erre teszik rá a hamut és öntözik forró vízzel, illetőleg az újra forralt, később mindig erősebb luggal.
- Pint - Másfél liter. Munkában pintesüvegből itták a bort. Poharat még étkezéskor sem használtak ilyenkor. Csak a hegyen, és ünnepnapokon poharaztak. De a "kódispohár" mindenhol ott volt a konyha-ablakban.
- Pityli - Fából készült, egy hosszufülű, itató vödör. Általában nem kerek, hanem lapított, ovális alaprajzu.
- Polva - pelyva. A buzapelyvát, amely nem tartalmazott kaláhát, külön gyűjtötték. Az állatokkal etették meg és a sárzásnál a sár közé keverték, hogy jobban kössön.
- Rag, rag alja - Padláson az oldalsó tetőtartó gerenda. Rag alja alatt a padlás zugát, de más egyéb eldugott helyet is értettek. A megásott sir oldalfalában bemélyített helyre tett koporsót is "rag alá" tették.
- Rudazókötéll - Hosszu, erős kenderkötéll. A nyomórud csigával való le-
huzatására szolgál.
- Szarv - A szalma /széna/ kazalok végein a széleket, hogy a kazal alakját is meghatározzák és erősítsék, nagy villa szalmát hajtanak össze. Ez a meghajtott, szoros szalmacsomó a szarv.
- Sütnivaló - Liszttel kis darabokra morzsolts és megszárogatott kovász. Az élesztő szerepét töltötte be kenyérsütésnél.
- Szelelőrosta - Kézi meghajtású, rázó rostákkal, széldobbal ellátott gabona tisztító berendezés. Csak a módosabb gazdáknál volt. A kölcsönzés általános.
- Szijókés - Szijókés~~szék~~álásra /szijószékbe befogott fa vékony forgácsolására/ használatos két fogantyúval ellátott erős, éles kés.
- Szijószék - Négylábu pad, közepén tönk. Erre szorítják rá lábbal a pad elején levő nyílásban tengelyen mozgó lábnek a fejét. A fejjel szorítják a tönkhöz a megmunkálandó szereszámnak, nyélnek való fát.
- Szilaj - Rideg tartásra alkalmas, nagy szarvu, magyarszürke szarvasmarha.
- Szürü - szürü. A pajta előtti, simára döngölt, elegyengetett talaju tér. Itt folyik a cséplés.
- Szürürosta - Nagy lyuku, öregelésre /törek kiválasztására/ szolgáló

- nagy, kerek rosta.
- Tisztázás - Zsuppnak való hosszuszáru rozs kézi cséplésekor a kicséplelt, szép egyforma hosszú szálak kiválasztásá. Fejüknél fogva kirázták a törött, apró és kuszált szálakat.
- Tokmány - Nadrágszija akasztható ökörszarvból készült /később bádogból is/ félig vízzel töltött kaszakő-tartó.
- Törek - Cséplésnél a gabona - szemet nem tartalmazó - törmelekes része. Kalász, kaláha, pelyva, törött szár darabokból áll. A buza törekjét télen megnedvesítve a marhákkal etették meg. A rozstörek értéktelen, trágya pótlásra a rétekre szórták szét.
- Törekös fészér - A törek tárolására rendszerint a szalmakazal oldalában kb. a feléig, esetleg tovább is érő, ideiglenes építmény, illetve lyuk. A szalma beomlását gerendákkal, rudakkal, póznákkal akadályozták meg. Még a kazal felhasználása után is állt, tetején szalmát hagytak. Alatta mezőgazdasági eszközöket tároltak. /Ekét, boronát, stb./ Szükség szerint ujitották fel, erősítették meg. - Télen a kutya, macska menedék helye volt.
- Utmutató - A kaszanyélre, rendszerint a nagybankóhoz is erősített merev pálca. Végét erős madzaggal vagy dróttal a kasza fejéhez kötötték. Alacsony vagy dőlt gabonához ezt a terelőt tartották jobbnak. Helybeliek csak a harmincas évektől használták.
- Vendégoldal - Hogy a hosszú kocsi /szekeret/ biztonságosabban és szélesebben lehessen megrakni, szélesítésére az oldalakon keresztül tett, dorongokkal megtartott rudakat, "vendég-oldalakat" alkalmaztak. Ezeket megfelelő hosszúságú dróttal vagy kötéllel kötötték az oldalakhoz és csak rakodás előtt tették fel őket a keresztúrungekkel.
- Vésperás temetés - A pap nem karingben, hanem palástban végzi el drágábban a temetés kissé bővített szertartásait.
- Völgyelés - Rakott szekéren az oldalt tett kévék lecsuszásának megakadályozására, középen hosszában rakott kévékkel való lefogatás.

A saját emlékezetemet megerősítették és segítőkészséggel adatokat szolgáltatottak:

1. Simon József 81 éves tsz.nyugd. B.szentgyörgy, Berzsenyi u. 3.
és családja.		
2. özv. Simon Pálné 65 éves htb.	- " -	Egry J. u. 51.
3. Horváth István 72 éves tsz.nyugd.
és családja.	- " -	Csillagvár u. 104.
4. Horváth József 62 éves nyugd.	- " -	Csillagvár u. 12.
5. Biró Vendel 75 éves tsz. nyugd.	- " -	" " - 106.
6. Tamás János 58 éves tsz. dolg.	- " -	Béke u. 4.
7. Simon Ferenc 57 éves tsz. tag.	- " -	Csillagvár u. 87.
8. Péter István 65 éves nyugd.	- " -	Berzsenyi u. 41.
9. Rigó Pál 70 éves tsz. nyugd.	- " -	Csillagvár u. 112.

Tartalomjegyzék.

Bevezető	1
I. Jelel napok./Részlet./ Ujév köszöntése	3
II. Születéstől a halálig./Részletek./	
Keresztelő	10
Temetés	16
III. Hiszem, nem hiszem.	
Boszorkányok, boszorkányságok	33
Ludvérc és a tüzes ember	40
A sárkánykigyó és a garabonciás	44
Kötés és oldás, rontás és gyógyítás	46
Vadásztörténetek	55
Betyárok	59
Patkó Pista tréfája	62
Mesék	73
IV. Mindent a maga módján	
Szántás-vetés	80
Megérett a gabona	87
Takarulás /kukoricafosztás és szüret/	111
A ház körül	121
Kenyérsütés	131
A kender	136
Kihajtás	145
A csordás és a kanász	152
Jegyzetek	158

megjegyezni a helyet. Másnap oda ment ki világosan és ott ázott az elrejtett kincsért. Szegén még halat is alig hozott olyankor, annyira nekihevült a keresésnek. Izzadtan, fáradtan jött haza, a pajtába alutt egy-egy kicsit. Éjfél előtt többször is főkét, kiment amikor igen meleg, füllett vót az éjszaka, hogy el ne szalassza a ludvércet. Sohase sikerült neki a szerencsét megtalálni. A mama eleinte biztatta, de má szitta, a többiek meg alattomba kinevették. Én akkor olyan péntőt elhagyó gyerek vótam. Egyszer aztán, ugy Nagyasszony tájba nem gyütt haza este, kinn alutt a berekbe. Éjjel rászállt a mellére a ludvérc. Még beszélni se tudott, olyan beteg lett. Másnap délután találtak rá, ugy hozták haza. Kitavaszkodott mire lábra állt. Mások akkor már fétek a ludvércetü, de ü még akkor se. Nem hitt és talán még bátrabb is lett. Nappal dolgozott, éjjel halászott, egészen helyre-gyütt, még a fiait, édesapámat meg a Miska bátyámat is megregulázta.

- Az, nagy bátor vót, csak meséllen! Iszen majdnem ijjedtében halt meg a Miska fiával együtt! - szólt bele a Mária-ném.
 né. A sógorom megszuttyogtatta a mazzagos száru pipacsutoráját.

- Mári te csak hágass, tudom én mit beszélek! Mér kő az asszonyoknak belekotyogni? Szóval ott hattam el, hogy egészen meggyógyult, jó erőre kapott. Mikor behordták a kis gabonájukat, emlékszem igen meleg vózt, még a Gergye János bátyámnak is segítettek, annyit ittak ott, amennyi csak beléjük fért, mégse rugtak be. Aszongya öregapám este, hogy gyerekek, mast kimenünk kocsival. Szép holdvilág vót, jókedvük is vót, az öreg annyira főpiszkáta a Miska bátyámat, hogy egybü ráállt. Be is fogott mingyá. Édesapám nem tartott velük, merhajnalra eligérkezett a járgány mellé masináláshó. Ketten mentek csak a berek felé a töttésen. A kocsi zörgött, a lovak botladoztak, a Miska bátyámat elfogta a félsz. Alig értek tul a mostani legelón, láttyák ám, hogy valami fényesség közeledik. Nem a ludvért vót, hanem a tüzesember. Megijedtek a lovak is, a Miska bátyám meg elresztette a gyeplüt féltibe. Öregapám még csak bátorította, hogy ne hagyd Miska, ne félj Miska, itt a kisbalaska. Hanem amikor a tüzesember fölült a kocsoldalra, mind a ketten ugy megrettentek, hogy ijedtükben még a gatyájuk is teliment. A Miska bátyám főkaptá a gyeplüt, abba kapaszkodott. A lovak megálltak. Öregapám keresztet vetett és imádkozni a-